

RINDI

Nr 3-4 1998

RINDI

TIDSKRIFT FÖR GOTLÄNSK BOTANIK

Årgång 18 • 1998 • Nr 3–4

Tidskriften ges ut av Gotlands Botaniska Förening

Redaktion: Gun Ingmansson, Bangårdsgatan 10, 621 45 Visby
Bo Göran Johansson, Levide, Vall, 621 93 Visby

Rindi erhåller du antingen genom att bli medlem i Gotlands Botaniska Förening (att bli medlem kostar 100 kr/år för den som bor i Sverige, 140 kr/år för den som bor i utlandet) eller genom att prenumerera (samma pris som för medlemskap). Familje-medlem betalar 25 kr/år. Föreningens postgiro är 68 36 66-2. (OBS! Betalning med check accepteras ej!)

Adressen är: Gotlands Botaniska Förening, c/o Gun Ingmansson, Bangårdsgatan 10, 621 45 Visby.

Gotlands Botaniska Förening

är en ideell sammanslutning som har som ändamål att verka för ökad kunskap om Gotlands växter och för bevarandet av en rik flora på ön. Föreningen vill också bland allmänheten sprida intresse för botanik och naturskydd.

Dessa mål söker föreningen förverkliga bl.a. genom att verka för utforskandet av Gotlands flora, att biträda myndigheter och organisationer i behandlingen av botaniskt betydelsefulla naturskyddsfrågor, att utge tidskriften Rindi och även på annat sätt informera om och propagera för sin verksamhet och sina åsikter samt genom att arrangera exkursioner och sammankomster.

Styrelse

Ordf.	Jörgen Petersson, Humlegårdsvägen 18, 621 46 Visby	tel 0498-21 45 59
V. ordf.	Karin Wågström, Furubjers, 620 33 Tingstäde	tel 0498-27 42 66
Skr.	Elsa Bohus Jensen, Irisdalsgatan 14, 621 42 Visby	tel 0498-21 61 92
Kassör	Gun Ingmansson, Bangårdsgatan 10, 621 45 Visby	tel 0498-27 13 43
Övriga	Stig Högström, Neptungatan 21, 621 41 Visby	tel 0498-21 40 63
	Bo Göran Johansson, Levide, Vall, 621 93 Visby	tel 0498-26 62 04
	Barbro Pettersson, Sigdes, Burs, 620 13 Stångå	tel 0498-48 30 04
	Kerstin Gahne, Stenkumla, Bertels, 621 95 Visby	tel 0498-26 21 44

Omslagsbilden: Vildtulpan, *Tulipa sylvestris*, Bäcks, Akeböck. Foto: B. G. Johansson 15 maj 1994.

Odlade växter i Gotlands natur III.

BO GÖRAN JOHANSSON

Inledning

Här följer nu den tredje och avslutande delen av artikeln "Odlade växter i Gotlands natur". De två föregående delarna har publicerats i *Rindi* Nr 3–4 1996 och Nr 3–4 1997. Sammanställningen av artiklarna har varit ett omfattande och långvarigt arbete, som påbörjades av Bengt Larsson och mig själv sommaren 1996. Då tänkte vi oss en enkel presentation av arter som rymt från trädgårdarna ut i Gotlands natur. Syftet var att informera om arter som man kunde träffa på i naturen och som inte alltid redovisades i de vanliga flororna. Arbetet tog ganska snart helt andra proportioner och under de år som gått sedan vi började har det allt mer tagit formen av en ganska fullständig redovisning av trädgårdsflyktningarna på Gotland. Det har fört med sig svåra gränsdragningsproblem gentemot arter vars bakgrund varit mer eller mindre oklar, och vi har nog inte lyckats hålla en helt konsekvent linje. I några fall har vi inkluderat arter som troligen inte odlats på Gotland utan kommit in med vall- eller gräsfrö. Detta har vi gjort för att få en fullständigare redovisning av en hel artgrupp. Också vad gäller kategoriseringen av arterna som bofasta, kvarstående eller tillfälliga har vi i många fall nödgats sväva på målet. Vi har emellertid försökt att redovisa bakgrunden till våra bedömningar så ingående som vi kunnat.

Under arbetet med del två av denna artikel, hösten 1997, avled Bengt Larsson. Det avslutande arbetet med den gjordes av mig, och jag har även sammanställt denna sista del. Bengt fick tyvärr inte själv vara med om att avsluta detta arbete. Nu är det dock färdigt och genom hela arbetet löper växtfynd och iakttagelser som han gjort på Gotland.

Detta arbete vilar på uppgifter från ett stort antal aktiva botanister; meddelarlistan i slutet av artikeln omfattar nästan nittio namn. Därtill kommer tidigare botanisters iakttagelser, dokumenterade i litteratur eller belagda i herbarier. Herbarierna i Visby, Göteborg, Uppsala och på Riksmuseet har gått igenom av Marika Randler, Jens Corneliusson, Stig Ekström och Kurt Svensson. Deras arbete har varit mycket värdefullt. Genomgången av Riksmuseets herbarium påbörjades hösten 1997 och har föranlett kompletterande artuppgifter i slutet av denna artikel.

Trots allt stöd och hjälp får man räkna med att ett antal fel kan ha smugit sig in i artikeln. I ett kompletterande avsnitt listas ett antal fel eller oklarheter som fanns i de två

första delarna. I efterhand önskar jag att vi i Projekt Gotlands Flora hade varit mer noggranna med att själva ta beläggsexemplar och att begära in belägg från andra. Även med goda belägg kan man hamna i ovisshet, vilket de avslutande notiserna om brödranejliska, ljusbladigt oxbär och strimsporre visar, men då finns det i alla fall förutsättningar att i efterhand reda ut svårigheterna.

Medlemmarna i Gotlands Botaniska Förenings styrelse har varit till stor hjälp med kontroll av växtlokaler och andra uppgifter. Thomas Karlsson har genom hela arbetet gett ovärderligt stöd genom sakgranskning, artbestämning och personlig uppmuntran. Ett stort tack till alla som bidragit i floraarbetet!

Bo Göran Johansson

Artlista

Artlistans namnbruk följer *Svenska Kärlväxter* (Karlsson 1997). För artbeskrivningar hänvisas till Krok & Almquist: *Svensk Flora* 26:e uppl. (ed. Jonsell L. & B. 1984), förkortad *SvFl*, Mossberg, Stenberg & Ericsson: *Den nordiska floran*, förkortad *NFl* (Mossberg m. fl. 1992) och till Ekholm, Karlsson och Werner: *Vilda och förvildade träd och buskar i Sverige*, förkortad *TrBu* (Ekholm m.fl. 1991).

Arterna i artlistan tillhör någon (eller flera) av tre följande kategorier:

1. Förvildad, bofast. Arten finns kvar på växtplatsen över längre tid och sprider sig på egen hand, med frön eller mycket starkt vegetativt. Perenna växter ska ha gett upphov till minst två generationer (eller åtminstone första generationens plantor, som är så gamla att de kan ge mogen frukt).
2. Kvarstående. Ursprungligen planterad på växtplatsen men i dag ej odlad, eller utkommen på växtplatsen med utkast av exempelvis jord eller trädgårdrens.
3. Förvildad, tillfällig.

Arter, som är kvarstående eller tillfälliga (kategori 2 och 3 ovan) skrivs med fin stil. Bofasta arter skrivs med normal stilstorlek. Om en art inte är förvildad från odling eller dess ursprung är osäkert, skrivs rubriken för arten inom klammer, exempelvis: [*Rosa rubiginosa*, äppelros, *NFl*, *SvFl*, *TrBu*]

Bedömningen av hur vanlig en art är på Gotland följer samma princip som i de tidigare delarna av artikeln:

Sällsynt. Högst 10 lokaler på Gotland.

Mindre allmän. Kända lokaler fler än 10 men högst 50. Detta motsvarar, om lokalerna är jämnt fördelade, knappt 30 % av antalet ekonomiska kartblad på Gotland.

Tämligen allmän. Kända lokaler fler än 50 men inte förekommande inom alla specialområden.

Allmän. Förekommande inom alla (eller nästan alla) specialområden över Gotland.

Asteraceae

Artemisia abrotanum, åbrodd, SvFl

Kvarstående. – Sällsynt.

Odlad sedan lång tid tillbaka och omnämnd i svenska läkeböcker från 1400–1500-talet, som Abroth, Abrot, (Lyttkens 1904–06). Från Fuires och Sperlings resa till Gotland finns "Ambrosia videtur" antecknad, vilket troligen syftar på åbrodd (eller kanske malört?). Där skrivs att den används till kläder för att de inte ska förstöras av mal (Bartholin 1662, övers. Rosvall 1986). Med säkerhet vet man att den odlades på Gotland omkring 1700, då den samlades av Münchenberg. Han använder de svenska namnen "Abrod" och "Afruta". Det senare lever ännu kvar på Gotland som "avräutå" (Gustavsson 1947, Larsson 1962 sid. 162).

Jag har inte sett åbrodd gå i blom i gotländska trädgårdar, utan den förökas vegetativt med sticklingar eller genom delning av plantor. Det betyder att den inte är särskilt spridningsvillig, och det finns bara en aktuell uppgift om den: *Hellvi* någon km söder om kyrkan, kvarstående efter odling (NNj).

[*Artemisia absinthium*, malört, NFl, SvFl]

Bofast. – Allmän.

Malört finns omnämnd som läkeväxt från Norden redan i medeltida skrifter (Lyttkens 1904–06). På Gotland samlades den av Münchenberg 1701–02, som "Malört gemen". Enligt Rosén (1819) fanns den på många ställen och K. Johansson (1897) betecknar den som allmän, vilket fortfarande gäller. Jag har inte mött uppgifter om att den förr har odlats på Gotland. Vanliga biotoper är mark vid bebyggelse, vägkanter, stenrosen, skräphögar och utkast. Den förekommer också, ibland i stor mängd, på torra, hårt betade marker. Den klarar torka utmärkt och kan växa i grovt grus, exempelvis på strandvallar.

Numera odlas malört ibland, som en följd av det nyväckta intresset för kryddväxter. I trädgården sprider den sig lätt vidare med frö. Jag tror dock inte att några förekomster i Gotlands natur härstammar från trädgårdsodling i senare tid. Malört är en växt som funnits på Gotland i åtskilliga hundra år, och jag vet inte under vilka omständigheter eller under vilken tidsperiod som den ursprungligen kommit hit.

Artemisia dracunculus, dragon

Tillfällig. – Sällsynt.

Dragon nämns i nordiska böcker under 1600-talet (Lange 1994, Lyttkens 1904–06) och omkring 1700 samlades den på Gotland av Münchenberg. Från andra *Artemisia*-arter skiljer den sig genom sina hela, smala blad. Den odlas i en form med starkt aromatiskt bladverk, som inte ger mogna blommor, fransk dragon. Ibland möter man också rysk dragon, som är en fröförökad form.

Ett fåtal gotländska fynd är kända: *Visby* 1948 (herb. GB) och *Stenhuggarvägen*, två plantor i vägen 1996 (BL) samt *Klinte Klintehamn*, på parkeringsplats omkring 1990 (MI). Vi saknar uppgift om vilken form som påträffats.

Aster, astrar

Släktet *Aster* innehåller inga arter som är inhemska på Gotland. Två inhemska arter, strandaster, *Tripolium vulgare*, och gullborste, *Linosyris vulgaris*, har dock tidigare förts till släktet *Aster*. Därtill finns ett flertal europeiska *Aster*-arter, varav några odlas ibland, som alpaster, *Aster alpinus*, och brittsommaraster, *A. amellus*. Vanligast i trädgårdarna är dock ett antal arter (och hybrider) från de östra delarna av USA och angränsande delar av Kanada, som började odlas i Norden tidigt under 1800-talet, framför allt luktaster, *A. novae-angliae*, och höstaster, *A. novi-belgii*. Av båda dessa finns en uppsjö av former i handeln. En del som säljs under namn av höstaster kan emellertid vara hybrider, exempelvis videaster, *A. × salignus*, och brokaster, *A. × versicolor*, där höstaster är en av föräldrarna. Gemensamt för luktaster, höstaster och deras hybrider är att de är högvuxna och bildar kraftiga bestånd i rabatten. De blommar sent, luktaster ända in i december. De är inte alltid lätta att skilja från varandra, och jag ger därför en översiktlig bestämningsnyckel, hämtad från Staces engelska flora och anpassad till aktuella taxa (Stace 1997). Nyckeln ska användas med stor försiktighet. Luktaster skiljer sig klart från de övriga, men hybriderna, som har höstaster som en av sina föräldrar, visar en stor formrikedom, och det är inte lätt att veta var gränserna ska dras. I trädgårdssammanhang brukar höstaster och dess hybrider redovisas som en grupp, höstastergruppen, *Aster novi-belgii*-gruppen, och så sker även i denna artikel.

- 1 Övre delen av stammen med långa hår och kortare glandelhår.

Luktaster, *A. novae-angliae*

- 1 Övre delen av stammen kal eller glest hårig, inga glandelhår.

- 2 Mellersta bladen 2,5–5 gånger så långa som breda, tydligt stjälkomfattande.

Holkfjäll med vita kanter i den nedre hälften och smala el. inga vita

kanter i den övre, yttre holkfjäll när vanligen upp 1/2 – 3/4 av de inre.

Brokaster, *A. × versicolor*

- 2 Mellersta bladen (oftast) 4–10 gånger så långa som breda, smalt stjälkomfattande.

Holkfjäll helt eller delvis gröna i den övre hälften, yttre holkfjäll nästan lika långa som de inre.

- 3 Yttre holkfjäll bredast nedom mitten, ganska prydligt tryckta till holken

Videaster, *A. × salignus*

- 3 Yttre holkfjäll bredast vid eller ovan mitten, med den övre, tydligt bladiga hälften löst eller ojämnt tryckt till holken

Höstaster, *A. novi-belgii*

[*Aster novae-angliae*, luktaster]

Odlad.

Luktaster är den vanligaste av de senblommande astrarna i gotländska trädgårdar. Den växer ofta i kraftiga, mer än meterhöga bestånd. Ibland hålls den nere i knähöjd av sommartorkan. Den kan blomma ännu i december. Stammen är kraftigt hårig och upptill i blomställningen klabbigt glandelhårig. Bladen är stjälkomfattande och sträva på ytan. Blomkorgarna är stora och har många smala strålblommor, upp till sjuttio-åttio i en holk på den form jag mött i odling. Strålblommorna är mer uppåtböjda än hos höstaster och videaster, men kan böja ut sig i solsken. På Gotland har jag inte sett några äldre uppgifter om den, trots att den i dag ger intryck av att vara väl etablerad i äldre trädgårdar. Det äldsta belägget är från Klintehamn 1921 (Hulteman). Jag har inte mött luktaster förvildad. Den verkar inte etableras från trädgårdsutkast. I trädgård har jag märkt att den inte tycker om att flyttas under vår och sommar; kanske besväras den för mycket av sommartorkan. Med frön torde den ha ännu svårare att sprida sig, eftersom den blommar så sent under hösten.

Aster novi-belgii-gruppen, höstastergruppen, *SvFl*

Kvarstående. – Sällsynt.

Höstaster odlas i flera olika former, oftast med blå eller blåviolettera blommor, men även rosa och vita färgformer förekommer. Den är mycket svagare hårig än luktaster och saknar glandelhåren i blomställningen. Blomställningen är grenig längre ner, och de nedre grenarna är längre än hos luktastern, så höstastern blir mer yvig upptill. Kantblommorna sitter också glesare i korgen, och är rakt utåtböjda eller t.o.m. tillbakaböjda, så "blomman" ser lite spretigare ut. Jag har haft svårt att avgränsa höstaster mot videaster (se nedan). Plantor med antydningar till "bladöron", dvs små utskott vid bladbasen och med utåtböjda holkfjäll i blomkorgen har jag fört till höstaster.

Jag har inte hittat äldre odlingsuppgifter från Gotland. Det äldsta kända belägget samlades av E. Th. Fries 1937 på en "afstjälpningsplats söderut" i Visby (S). Den första tryckta uppgiften finns i Lids flora (Lid 1963).

För närvarande finns fem aktuella uppgifter från Gotland. Alla avser förekomster som står kvar från tidigare odling eller som kommit ut en bit i naturen genom utkast. Den bildar mindre, spädare bestånd än luktastern, och kanske följer den därför lättare med trädgårdsutkast i naturen.

Vamlingbo cirka 300 m V Augstens, i ödeträdgård (BL), *Eksta* Stora Karlsö, ett mindre bestånd vid den norra ingången till Fyrträdgården (Ingmansson 1995), *Follingbo* SO Skrubbs, utkastad på hällmark (BL), *Hangvar* 300 m NV kyrkan, vid vedhög bakom gård (TK), vid väg 149 cirka 400 m O avtaget mot Hall, jordhög vid gård (TK SK), vid norra änden av skjutbanan vid vägen mot Hall, utkast i vägren (TK).

Videaster, *A. × salignus*, är en hybrid mellan höstaster och lansettaster, *Aster lanceolatus*. Den blommar något tidigare än höstaster, och utmärks av att de nedre bladen kan vara tandade och att blomkorgarna har anliggande holkfjäll. Den har mindre blommor än höstaster. En planta, som förts till denna hybrid, samlades av E. Th. Fries i Rute, i en vägkant i Fardume 1932 (S). Troligen är det denna uppgift som ligger till grund för det första omnämnandet i tryck, i Lids flora (Lid 1963). Vid Stora Törneqvior i Visby finns på en ödetomt ännu ett litet kvarstående asterbestånd, som troligen representerar denna hybrid (BGJ).

Brokaster, *Aster × versicolor*, är en hybrid mellan höstaster och daggaster, *Aster laevis*. Den har tydligt stjälkomfattande, jämförelsevis breda, något ljusgröna blad. Den är inte lika rikt förgrenad upptill som höstastern och ger ett mer "samlat intryck". Holkfjällen har en vit kant, åtminstone nertill, vilket är ett drag den har gemensamt med sin andra förälder, daggaster. Denna art utmärks av att bladen har en blådagig färgton, vilket gett den dess svenska namn. Höstasterformer, som troligen representerar denna hybrid, är samlade i *Västerhejde* 1920 (trol. odlad, herb VI) och för bara några år sedan i *Vamlingbo* cirka 300 m V Augstens, i ödeträdgård (BL).

Aster schreberi, skogsaster

Status obekant. – Utgången.

Även denna aster har sitt hemland i Nordamerika. Den är högvuxen, har hjärtformade blad och blomkorgar med ganska få, vita strålblommor. Den samlades på 1930-talet av E. Th. Fries i *Västerhejde* Vibble, ”förvildad sedan många år” (GB, S). Inga närmare uppgifter om hur den växte är bekanta för oss. Inga återfynd är bekanta och den får anses vara utgången nu.

[*Bellis perennis*, tusensköna, *NFl*, *SvFl*]

Bofast. – Allmän.

Av allt att döma är tusensköna en inhemsk art på Gotland. De första omnämnandena i tryck, från Linnés gotländska resa (Linnæus 1741, 1745b), ger vid handen att den då växte utanför trädgårdarna. Linné nämner den från området norr om Visby och från Burs, där den ”växte allestädes wid wägarna”. Redan 40 år tidigare hade tusensköna samlats på Gotland av Münchenberg, tyvärr utan kommentarer om hur den växte.

En form med fyllda blommor har dock odlats sedan lång tid tillbaka. På Gotland samlades den i *Mästerby* redan 1886 (Hulteman). Inga uppgifter föreligger dock om att denna form lyckats ta sig ut i naturen från trädgårdarna.

Calendula officinalis, ringblomma, *SvFl*

Tillfällig. – Mindre allmän.

Ringblomma är en växt med en odlingstradition i Norden som går tillbaka till medeltiden (Lange 1994). Från Gotland finns ringblomma belagd, som odlad, i Münchenbergs Herbarium vivum 1701–02. Som ”tillfälligt förvildad, t. ex. i Hejde”, omnämns den av K. Johansson 1897 – den samlades där 1883 av Ahlfvengren (S). Ett belägg som är ett år äldre, från *Väte* vid skolan 1882 (Hulteman) kan möjligen vara ett odlat exemplar. Från tidigt 1900-tal finns bara ett fåtal belägg. För närvarande finns ett trettiotal uppgifter om förvildad ringblomma. De biotoper som har angivits är skräphögar, utkast och liknande, varför jag bedömer den som tillfällig. Fynden har gjorts på södra och mellersta Gotland, till *Hangvar* och *Hejnum* i norr. Såväl former med enkla blomkorgar som med dubbla blomkorgar förekommer, men det saknas information om vilken form som överväger.

Carthamus tinctorius, safflor, *NFl*

Tillfällig. – Sällsynt.

Safflor är en gammal läkeväxt och färgväxt, säkerligen medeltida och omnämnd i danska och svenska skrifter under 1500- och 1600-talet (Lange 1994, Lyttkens 1904–06). I äldre tid torde den emellertid mest ha varit bekant som importvara. På väg till Öland och Gotland 1741 skriver Linné från Kalmar:

”Safflor (*Carthamus*) woro blomblad, köpte utifrån, som färgade rosenrött. Denna växt skulle mycket wäl kunna sås i de södra Swergis *Provincier* til Färgeriens tjenst...”

Linné såg inte safflor på Gotland, men den odlades här redan omkring 1700, då den samlades av Münchenberg. För övrigt saknas emellertid äldre uppgifter, så den kan inte ha varit särskilt vanlig. I nyare tid har safflor emellertid börjat odlas på nytt, denna gång som snittblomma. Jag har sett sådana odlingar bland annat i *Fole*, och härifrån skulle den ha möjlighet att rymma ut i naturen tillfälligt. De fynd som gjorts, på soptippen i *Visby* (Larsson 1985, första tryckta uppgift från Gotland) och Furulund i en rosenrabatt (HSt) förmodar jag emellertid har sitt ursprung i fågelfrö.

Centaurea cheiranthifolia var. *cheiranthifolia*, gul kamklint

Förvildad, bofast. – Sällsynt.

Gul kamklint omnämndes första gången av K. Johansson 1897: "Förvildad i gräsvallar. Tingstäde (Lh!), Träkumla kkogård!, Klintehamn!" (Johansson 1897). Signaturen Lh avser K. J. Lönnroth. Uppgiften är den första från Sverige. Ett belägg, samlat av Lönnroth "på en åkerren vid Myrvälder i Tingstäde socken" 1883 finns i S.

Gul kamklint påminner om bergklint, *Centaurea montana*, men har ljust gräddgula blommor. Holkfjällen är större än bergklintens och ljusfransade. I äldre florer sågs den ofta som en form, *ochroleuca*, av bergklint, men gul kamklint har, till skillnad från bergklint, sitt hemland utanför Europa; den är en slåtterängsväxt från Kaukasus. Hur den kommit till Gotland är vanskligt att säga. K. Johanssons biotopuppgift antyder att den förvildats med gräsfrö eller vallfrö, men ingenting tyder på att gräsfrö importerats från kamklintens hemområde.

I dag finns gul kamklint kvar i *Tingstäde*, på torr ängsmark strax norr om kyrkan. På denna lokal har den varit känd åtminstone sedan 1914. Lönnroths lokal, vid Myrvälder, ligger någon kilometer söder därom. Där har den inte återfunnits, inte heller i Träkumla eller Klintehamn. Öster om *Visby* gjordes ett fynd 1922 (Fries, S), och vid Södervägs brädgård strax söder om *Visby*, vid Djuplunda påträffades ett bestånd i vägkanten 1997 (GI).

Som trädgårdsväxt har kamklint knappast varit vanlig, men i en tysk, välsorterad trädgårdsbok från 1840 (Bosse 1840) finns den med. Jag har också sett den i enstaka plantskolekataloger från England och Tyskland, men inte i Sverige. Däremot har jag vid något tillfälle sett gul kamklint i en gotländsk trädgård, så det kan inte uteslutas att den på sina nuvarande lokaler kommit ut från någon trädgård.

Centaurea cheiranthifolia var. *purpurascens*, röd kamklint

Kvarstående. – Sällsynt.

Denna varietet av kamklint förbigicks under lång tid av oss vid inventeringarna, eftersom vi såg den som en rosablommig form av bergklint. Liksom gul kamklint kan den skiljas från bergklint genom holkfjällen, som är större än bergklintens och ljusfransade. Möjligen skulle också blomfärgen kunna utgöra en god skiljekaraktär. De exemplar av bergklint som har stått sig vid en närmare granskning har haft antingen blå eller vita blommor. Det var först för ett fåtal år sedan som vi, genom Thomas Karlsson, uppmärksammades på att flera olika *Centaurea*-arter kunde uppträda i en skepnad lik bergklintens. Det innebär att den röda kamklinten kan dölja sig under namnet bergklint i inventeringsprotokollen. Till skillnad från gul kamklint är den också ganska vanlig i trädgårdar; på Gotland har den funnits i odling åtminstone sedan 1970-talet, troligen tidigare. Ibland säljs den på plantskolor under namnet *C. montana* 'Rosea'. De förekomster som kunnat styrkas, i huvudsak på vägrenar, har troligen sitt ursprung i trädgårdar i trakten.

På grund av sammanblandning med bergklint finns bara få uppgifter om röd kamklint på Gotland. Det första säkra fyndet gjordes 1991 i *Hogrån*, i vägren längs vägen mot Eskelhem vid Buters (GI, antecknad som *C. montana*, samlad och bestämd som *C. triumfettii* 1995, BGJ och slutligen ombestämd av Thomas Karlsson till *C. cheiranthifolia* var. *purpurascens* 1997). I *Visby* finns ett rikt bestånd i gräsmatta vid Säves väg, vid Säveskolans norra hörn, där kamklinten går i blom vid vägmärken, där gräsmattan inte klipps, och i övrigt växer med strödda bladrossetter över ett ganska stort område (BGJ, EBJ). Från *Hangvar* finns två fynd, S om Kyrkebys, förvildad på stenhög vid gård (TK SK), samt på en vägren S om Trekanten (TK SK).

Gul kamklint, *Centaurea cheiranthifolia* var. *cheiranthifolia*. Foto: B. Larsson, Tingstäde 1995.

Centaurea cyanus, blåklint, *NFl*, *SvFl*

Bofast. – Tämligen allmän, som tillfälligt förvildad från odling sällsynt.

Blåklinten är som åkerogräs en gammal följeslagare till människan. På Gotland är blåklint tämligen allmän och ibland kan man se den växa mängdvis i någon åker. Den odlas också som snittblomma, ofta även i andra färger än blå, och det finns ett par uppgifter om förvildade förekomster av odlingsformer: *Vamlingbo*, ett fåtal exemplar i blått, rosa och vitt på sophög omkring 1985 (BL), *Träkumla*, i ett iordningställt grustag NV Gottskalks 1987 (GI).

Centaurea dealbata, strävklint, *NFl*

Kvarstående. – Sällsynt.

Strävklint känns igen på sina parflikiga blad och stora rosa blommor. Den har sitt ursprung i Kaukasus och har odlats i Norden åtminstone sedan början av 1800-talet (Lange 1994). Den är inte helt ovanlig i gotländska trädgårdar i dag, men några äldre uppgifter om odling på Gotland har inte dykt upp. Som kvarstående efter odling eller utkast har den noterats vid två tillfällen: *Näs*, Nisseviken, i grus nära parkeringen vid fritidsbyns restaurang 1985 (BGJ) och *Hangvar*, S kyrkan, som odlingsrest i grusplan 1992 (TK SK).

Centaurea montana, bergklint, *NFl*, *SvFl*

Förvildad, bofast. – Mindre allmän.

Bergklint, som är inhemsk i Europa, har odlats i Norden sedan början av 1800-talet (Lange 1994). Från Gotland känner jag den inte tidigare än 1917, då den samlades i *Tingstade* (S, det. B. Nordenstam). Det framgår inte om det redan då handlade om en förvildad förekomst. I dag finns ett drygt trettiotal kända förekomster av bergklint från *Lojsta–Ala–Ardre* i söder till *Bunge* i norr – med reservation för att några av uppgifterna i själva verket avser röd kamklint, som felaktigt tolkats som en färgform av bergklint. En framträdande biotop utgörs av skogsmark, där flera rika, helt naturaliserade förekomster är kända: *Ala*, barrskog (JP), *Västerhejde*, fuktig skog, mycket tät av asksly (GI), *Dalhem*, rikligt naturaliserad i Kyrkänget (GI), *Lummelunda* vid vägen ner till Nyhamn i skogskant (sedan slutet av 1970-talet, BGJ), *Hangvar*, rikligt förvildad i björkdunge (TK SK). I övrigt är bergklint noterad från vägkanter, ödeträdgårdar, sophögar, grustag och liknande biotoper. Den har också kommit ut som trädgårdsutkast på hällmark och lyckats etablera sig där. I *Hangvar* växer den på en lokal ute i en trädessåker (TK SK). Nedom Lasarettet i *Visby* finns ett rikt bestånd i en grässlänt från några villor ner mot gatan längs stranden. Hit tycks den ha kommit då ”ängsblommor” såddes in i samband med att husen byggdes i början av 1960-talet.

Chrysanthemum coronarium, kranskrage

Tillfällig. – Sällsynt.

Kranskrage är en vanlig syn i Medelhavsområdet, där man kan möta den i stora bestånd. Det är en kraftig, ettårig ört med flikiga blad och i regel med djupt gula blommor. I Norden odlas den som sommarblomma; det äldsta belägget från odling på Gotland är från *Klinte* 1916 (Hulteman). Kranskrage är i dag inte ovanlig i odling. Den förekommer i många fröfirmors kataloger, ofta i olika gula färgnyanser, ibland också med två olika toner i samma blomkorg. Ett aktuellt fynd är bekant, från Norra Kyrkogården i *Visby* 1996, där den växte i kompost med gräsklipp (BL). Blommorna var helt gula.

Chrysanthemum segetum, gullkrage, *NFl*, *SvFl*

Tillfällig. – Sällsynt.

Gullkrage är ett åkerogräs, som har sin svenska utbredning i Syd- och Västsverige, men det finns ett fåtal äldre gotländska uppgifter. Det äldsta belägget togs av Münchenberg 1701–02; han har noterat att den växte i åkrar. Fyndet är anmärkningsvärt, eftersom den äldsta tryckta svenska uppgiften kom senare, 1737 (se Hylander 1970). Gullkrage antecknades av Landeberg från Klintehamn, ”vid bryggan” (Landeberg 1811) och den första gotländska uppgiften i tryck är från 1821, då den uppgavs från Visby (Rosén & Wahlenberg 1821). Sedan dess har den påträffats i Visby ytterligare några gånger, senast 1909 vid hamnen (S). Den är också sedd en gång på Fårö, vid Lauters (Eisen & Stuxberg 1869) och senast vid en potatisåker vid Högbro i Halla 1924–25 (Fries 1925).

Dessa äldre fynd tyder på att gullkragen vid några tillfällen kommit in på Gotland via hamntrafiken och då uppträtt som en tillfällig gäst i närheten. Den har emellertid också påträffats som åkerogräs vid i vart fall två tillfällen. Trots detta är gullkragen ingen helt ovanlig syn på Gotland. Den odlas nämligen som sommarblomma – frön är tillgängliga i handeln. Ett sentida ruderat fynd på en sophög på hållmark i Hangvar, vid norra kanten av Räntlausmyr 1990 (TK SK), har säkerligen kommit från odling i trädgård.

Cicerbita macrophylla, parksallat, *NFl*, *SvFl*

Förvildad, bofast. – Sällsynt.

Parksallat är känd som trädgårdsväxt i Norden sedan slutet av 1800-talet (Lange 1994). Det första omnämnandet av arten som förvildad i Sverige är från Uppland 1921 (Hylander 1970) och numera är den ingen ovanlig syn i Mellansverige, ofta i kraftiga och utbredda bestånd. På Gotland är den känd åtminstone sedan slutet av 1970-talet (BGJ) från Dede i *Follingbo*, där den växte väster om vägen i ett igenväxande, kulturpåverkat lövskogsområde. Den täckte redan då en ansenlig yta. I beståndet fanns också några påskliljor. Under åren som gått har fårbete satts in i skogen, men parksalladen finns kvar, även om den inte blommar lika starkt nu. Den har dessutom lyckats ta sig över (eller under) vägen och har börjat sprida sig på den andra sidan.

Övriga lokaler: *Fide*, väkant vid Pärönlunde, mitt emot Prästäng, spridd från trädgård (BL), *Rone* Ronehamn (IE), *Bunge*, Audungs, nära tomt (OS).

[*Cichorium intybus*, cikoria, *NFl*, *SvFl*]

Bofast. – Allmän.

Cikoria samlades på Gotland av Münchenberg 1701–02 och den noterades också av Linné på hans gotländska resa (Linnæus 1741, 1745b). Han antecknade cikorian som vildväxande, i ångar, men att döma av hans kommentar i *Flora Svecica* (Linnæus 1755) förekom cikoria även i odling i Sverige (ur den svenska översättningen 1986) ;

”Den vildväxande roten är mera skarp och mera tjänlig till läkemedel, den odlade är sötare och lämplig till mat.

Den kokta roten blir, allt efter graden av kokning, ljusgul, mörkgul, besk.”

Linnés kommentar gör det troligt att det redan då fanns en tydlig skillnad mellan å ena sidan odlade former av cikoria och å andra sidan en form som uppfattades som vild. Jag har inte mött några uppgifter som tyder på att cikoria odlats på Gotland i äldre tid. I våra dagar, däremot, har cikoriaformer provodlats på Stenstugu i *Endre*, bland annat för att testa dess lämplighet som råvara för inulinproduktion.

Det finns också former av bladcikoria i handeln. Vid ett tillfälle har en sådan form tagit sig ut på egen hand. Den dök upp i ett trädgårdsland tillsammans med morötter i Spenarve, *Havdhem*, 1994 (WJ). Bladen var ovala, otandade eller svagt tandade mot basen, glest håriga. I vår egen trädgård har den, med frön från Havdhem, lyckats förvilla sig och finns ännu kvar.

Cosmos bipinnatus, rosenskära

Tillfällig. – Sällsynt.

Rosenskära är en ettårig växt, som ofta odlas som sommarblomma. Dess odlingshistoria i Norden går tillbaka åtminstone till början av 1800-talet. I Danmark tycks den ha börjat odlas mer allmänt i trädgårdarna först från 1920-talet (Lange 1994) och det är troligt att samma gäller för Sverige. De tidigaste svenska uppgifterna om förvildning kommer från 1930-talets Skåne (Hylander 1970). Från Gotland finns en tillfällig förekomst i Visby 1986, vid Klinten nära Norderport (BL)

Dahlia × hortensis, dahlia

Tillfällig. – Sällsynt.

Dahlia har sitt ursprung i Mexiko. Den introducerades i Europa mot slutet av 1700-talet och slog igenom som trädgårdsväxt under 1800-talet. På Gotland odlades den i *Mästerby* 1883. Ett beläggs-exemplar visar en dahlia med omkring åtta breda, gula strålblommor i korgarna (Hulteman). Ett belägg taget norr om Visby 1920 är känt (VI), men det finns ingen anteckning om huruvida arten odlades eller hade rymt ut i naturen. 1989 noterades emellertid en planta på en soptipp i *Etelhem*, söder om Sigvaldeträskes ostkant (GBF). Till den platsen måste den ha kommit med utkast och sannolikt frös den bort redan under följande vinter.

Doronicum, gemsrot

Gemsrotsläktet, *Doronicum*, inrymmer flera arter som numera är ganska vanliga i odling. De har sitt ursprung i Europa och området sydost därom, mot Kaukasus. De introducerades troligen i Norden under 1800-talet – alpgemsrot, *D. pardalianches*, finns dock omnämnd redan 1648 i Flora Danica (Pauli 1648). Det är denna art som har den längsta odlingstraditionen. I början av 1600-talet skrev Gerard i sin örtabok att den ”vissa år växer i våra engelska trädgårdar i oräkneligt antal” (Johnson 1636). De tidigaste svenska uppgifterna om förvildning, från slutet av 1800-talet, avser alpgemsrot (Hylander 1970). Från Gotland känner jag inte till några uppgifter om odling äldre än från 1920 (*Doronicum orientale*, herb. Hulteman).

Trots att flera arter inom släktet spritt sig ut i naturen under 1900-talet, dröjde det länge till dess att arterna började omnämnas i flororna. Först genom en artikel av Thomas Karlsson i Svensk Botanisk Tidskrift 1985 (Karlsson 1985) blev de mer ingående behandlade. Sedan dess har ytterligare en art tillkommit: kaukasisk gemsrot, *D. macrophyllum*, angavs nyligen från Stockholm (Lindberg 1998). Inventeringarna inom Projekt Gotlands Flora påbörjades redan 1983, och de äldre rapporterna anger ofta bara släktet *Doronicum*. Även med bestämningsnyckel i handen kan det vara svårt att skilja arterna åt. Ett bestånd av *D. orientale*, utkastat på en lerig jordhög i *Othem* växte tätt, med små blad, drygt 40 cm hög, och med en blomkorg på varje stam. I odling i trädgårdsjord svarade samma växtmaterial med att växa till upp till 70 cm höjd, stammarna var mer än dubbelt så grova och ofta grenade långt ner med upp till tre blomkorgar (BGJ).

För närvarande finns ett drygt trettiofem fynd rapporterade, varav merparten noterats som *D. orientale*, gemsrot. De är koncentrerade till mellersta Gotland men det finns enstaka fynd från *Hamra* i söder till *Hangvar* och *Lärbro* i norr.

[*Doronicum columnae*, balkangemsrot, *NFI*]

Ganska vanlig i odling. Ej känd förvildad.

Denna art är lägre än de övriga och är mycket mindre hårig (inga hårtofsar i de basala bladens veck) och basalbladen är klargröna, hjärtformade med en vid inskärning vid bladbasen och grovt tandade. Det är en sydosteuropéisk art, kanske den som man oftast ser till salu i dagens handelsträdgårdar. På Gotland har vi ännu inte mött den i naturen.

Doronicum orientale, gemsrot, *NFI*

Förvildad, bofast. – Mindre allmän.

Detta är den vanligaste arten inom släktet *Doronicum* på Gotland. Sjutton säkra lokaler för arten är kända, och troligen är merparten av de ospecificerade uppgifterna också denna. De äldsta beläggen från förvildade förekomster är från *Visby* 1938, "Adolfsberg, jernvägsbank", och 1948, "vid hamnen söderut på afstjälpningsplats" (E. Th. Fries, S). Lokalerna ligger i området öster om den nuvarande hamnterminalen. I detta område finns också aktuella fynd av *Doronicum*, dock ej bestämda till art.

Flera av uppgifterna härrör från skräphögar, komposter och liknande, men det är påtagligt att skogsbyn är en vanlig biotop (fem uppgifter). Därtill kommer en förekomst i ett änge, *Stenkumla* prästänge, där den är känd sedan över tjugo år. Varken ängeshävd eller sommartorka utgör något problem, eftersom gemsroten går i vila över sommaren, bladen vissnar ner och nya blad kommer fram i slutet av augusti eller början av september.

Hamra Botrajvs, *Ardre* VSV Kaupungs slott, *Gammelgarn* Sandviken, *Eskelhem* V Simonarve och SSO Tofta strand, *Björke* Romakloster, *Akebäck* V Suderbys, *Stenkumla* Prästängten, *Träkumla* N Ingvar, *Visby* NV Krematoriet, Gustafsvik, *Bäl* Ösarve, *Othem* V File, *Hangvar* Ire, Rantlausmyr samt O Kullshage, *Lärbro* kyrkogården.

Doronicum pardalianches, alpgemsrot, *NFI*

Kvarstående. – Sällsynt

Alpgemsroten känns igen genom sin långhårighet och genom att basalbladen har en mycket smal inskärning vid bladbasen. Jag har inte sett den i odling på Gotland, men ett fåtal förekomster i naturen är kända: *Visby* Nordergravar (BL), *Hangvar* Irevik, vägen ner till södra stranden, fylld i vägren (TK SK 1990), samt cirka 400 m VSV Trekanten, jordtipp på håll (TK SK 1992). Beståndet i *Visby* har inte utvidgats genom åren (men de närmaste omgivningarna är ganska hårt tuktade). Den bör bedömas som kvarstående eller tillfällig på sina gotländska lokaler.

Doronicum plantagineum, stor gemsrot, *NFI*

Status obekant, preliminärt bedömd som kvarstående. – Sällsynt.

Stor gemsrot liknar gemsrot och skiljer sig bara genom de basala bladens form: de är äggrunda till formen med mer eller mindre tydligt avsmalnande bas och tandningen är inte så pregnant som hos gemsrot. Hos gemsrot brukar det nedersta bladet på stammen vara skafat medan bladen hos stor gemsrot är sittande.

I plantskolekataloger (Gardelin 1983 och framåt) har "*Doronicum plantagineum excelsum*" funnits till försäljning på Gotland i åtminstone 15 år. Om namnet är korrekt syftar det på hybriden *D. × excel-*

sum, en trippelhybrid med gemsrot, alpgemsrot och stor gemsrot som föräldrar (en beskrivning finns i Stace 1997). Denna hybrid skiljer sig från stor gemsrot genom mer tydligt tandade blad och grunt hjärtformade basalblad. Man får räkna med möjligheten att denna hybrid också lyckats ta sig ut i den gotländska naturen och antecknats som *Doronicum sp.* eller felaktigt bedömts som *Doronicum orientale*.

Två förekomster av stor gemsrot är kända, *Hablingbo* Lukase, i vägkant (GI 1998) samt *Eksta* söder om Djupvik (GI 1997). Pressat material visar att basalbladen har mycket långa skaft, bladbasen varierar från två till (på små blad) nedlöpande, och tandningen är otydlig. Artbestämningen har bekräftats av Thomas Karlsson.

Echinops bannaticus, blå bolltistel, *NFl*

Kvarstående. – Sällsynt.

Blå bolltistel har samlats i Sverige så tidigt som 1869 (Karlsson 1986). Det tidigaste gotländska fyndet är från 1947, då den samlades i *Sojvide* i Sjonhem av E. Th. Fries. Då bestämdes fyndet till *E. sphaerocephalus* och det var först 1985 som bestämningen rättades till *E. bannaticus*. Fyndet publicerades följande år (Karlsson 1986). Numera är det nästan bara denna art som finns till salu, men den är inte särskilt spridningsvillig och lämnar sällan trädgårdarna.

Tre nutida förekomster är kända: *Eskelhem* 300 m SO Frändarve, i igenvuxen trädgård (EBJ), *Visby* vid Allégatan nära Pingstkyrkan (SN 1997, ej kvar 1998), *Endre* nära Nyhulte 1:1, vägkant (JP 1988, kvar 1998).

Echinops exaltatus, grå bolltistel, *NFl*

Förvildad, bofast. – Sällsynt.

Grå bolltistel har insamlats i Sverige från 1888, men först från 1930-talet blir fynden vanligare (Karlsson 1986). Från Gotland är inga äldre fynd kända. Arten har funnits till försäljning hos Grimsells handelsträdgård i *Boge*. Handelsträdgården är nu nedlagd men fortfarande står ett kraftigt bestånd kvar ute i de land där växterna brukade odlas (BGJ). De kraftiga bollarna, som sitter på långa bladlösa skaft på de höga plantorna, ger ett ståtligt intryck. Det är troligen härifrån som arten introducerats på Gotland, men den är inte alls vanlig i odling. En förvildad förekomst är känd: *Hörsne* vid vägen söder om bron över Gothemsån, ett stort bestånd (EBJ).

Echinops sphaerocephalus, bolltistel, *NFl*, *SvFl*

Förvildad, bofast. – Sällsynt.

Bolltistel är den art inom *Echinops*-släktet, som odlats tidigast i Sverige, från slutet av 1700-talet (Karlsson 1986). Från Gotland är den omnämnd först av K. Johansson 1897, där den anges som tillfälligt förvildad i *Lummelunda* vid Etebols (N. Berg 1884, belägg i S och VI). I *Klinte* vid kyrkan samlades den av E. Th. Fries 1927 (Fries 1934) och 34 år senare, 1961 av N. Lundqvist (UPS, Karlsson 1986).

Bolltistel odlas i dag mycket mindre än förr; den har ersatts av blå bolltistel, som inte lika lätt blir ett besvärligt ogräs. Min egen erfarenhet av bolltistel i odling är nämligen att den sprider sig aggressivt med frö och att fröplantor, som snabbt växer sig kraftiga, dyker upp ganska långt från den plats där den odlas. Bolltistel finns dock ännu att köpa i gotländska handelsträdgårdar (Gardelin 1985 och framåt). Som förvildad är den för närvarande känd från tre lokaler: *När* 200 m norr om Hemmor, i vägkant nära kalkugn (GI 1989), *Visby* Färjeleden norr om Lantmännen samt Hällarna ovan Palissadgatan (BL 1986).

[*Erigeron annuus*, sommarbinka]

Tillfällig. – Sällsynt

Sommarbinka är en tvåårig art med hemvist i Nordamerika. Den är sommar- eller höstgroende och bildar första året en rosett av blad med glesa, grunda tänder. Året därpå växer den upp till en högst, upptill förgrenad ört med ett stort antal korgar. Blomkorgarna har en framträdande gul mitt av diskblommor samt talrika, smala, cirka 10 mm långa vita–lila kantblommor. Den är känd från Norden åtminstone sedan slutet av 1700-talet, förvildad från odling (Lange 1994). I Sverige är den omnämnd från Skåne 1870, från ”trägårdar, stund. sjelfsådd och förvildad...” (Lilja 1870, se Hylander 1970).

På Gotland publicerades det första fyndet 1910, från en timotejvall vid Gudings i *Vallstena* (Johansson 1910a). Det är mycket troligt att sommarbinkan i detta fall kommit in med vallfrön vilket inte är unikt, Hylander nämner en förekomst i Göteborg på 1920-talet, där ursprunget var gräsfrön. Jag vill därför inte karakterisera sommarbinkan som en art, som odlats på Gotland och därifrån flytt ut i naturen. Under 1990-talet har sommarbinkan dykt upp i några trädgårdar som ett besvärligt, men vackert ogräs, inkommet som förorening i frön till trädgårdsväxter. På en plats, innanför murarna på Klinten i *Visby* har sommarbinkan även lyckats ta sig ut från trädgårdarna, och den växer där i små rabatter mot gatan och även mellan gatsten längre ut (EB).

Två underarter, blå sommarbinka, ssp. *annuus*, och vit sommarbinka, ssp. *strigosus*, är kända som förvildade i Sverige (Karlsson 1997). Den senare är, enligt amerikanska floror (Weber 1976) i regel ogränsad och har alltid vita strålblommor. De plantor som nu finns i några trädgårdar är rikt grenade upptill och har violett i kantblommorna och tillhör troligen ssp. *annuus*. Det gotländska primärmaterialet från 1910 har jag inte granskat.

[*Erigeron glabellus*, vallbinka]

Tillfällig. – Utgången.

Erigeron glabellus är en nordamerikansk art, för vilken jag, på förslag av Thomas Karlsson, preliminärt använder det svenska namnet vallbinka. I sin naturliga miljö hör den hemma i gräsmark, från prärier upp till bergsängar. Den påminner om en aster men har en stor blomkorg med många, över 100, smala strålblommor, till färgen blekblå–rosa (ibland vita). Stam och holk är styvhåriga men saknar glandelhår. Den har funnits i odling i Europa åtminstone sedan tidigt 1800-tal (Bisse 1841). Från Danmark är den känd sedan sekelskiftet (Lange 1994).

Vallbinka påträffades i *Västerhejde*, vid Stenstugu, i en timotejvall 1922 (Fries 1925). Följande år påträffades den i en annan vall, också tillhörande Stenstugu, där något rikligare (enl. anteckning på herbarieark i S). Med tanke på växtplatserna har den i dessa fall säkerligen kommit in med vallfrö, liksom några andra amerikanska arter, sommarbinka och sträv rudbeckia. Den kan alltså inte uppfattas som en trädgårdsflyktning på Gotland. Att den trots detta tagits med (inom parentes) i denna artikel beror på att den är så lik andra arter inom släktena *Aster* och *Erigeron*. Om man känner till vilka arter som tidigare observerats kan det vara lättare att artbestämma nya fynd.

Helianthus annuus, solros, *NFI*, *SvFI*

Tillfällig. – Mindre allmän.

Solrosen kom till Europa från Amerika redan under 1500-talet. I den botaniska trädgården i Padova odlades den 1568. Från Sverige och Danmark finns den omnämnd under 1600-talet (Lyttekens 1904–06, Lange 1994), men den tycks inte ha börjat odlas på allvar i Norden förrän under 1800-talet. Den första uppgift jag sett om odling på Gotland är från detta sekel, *Klinte* 1913 (herb. Hulteman). Det pressade exemplaret är mycket blygsammare till storleken än dagens plantor; blomsamlingen mäter knappt 5 cm över disken.

Solros har odlats och odlas än i dag som prydnadsväxt. Någon gång ser man den också fältmässigt odlad, fyllande en hel åker. En viktig spridningskälla är också fågelfrön. De fåtaliga rapporterna speglar troligen bara en del av dess tillfälliga förekomster i naturen.

Som förvildad publicerad 1972 i tidningsartiklar som visar havsstrandsförekomster i *Hamra Ham-*

marshagehällar (H. Starkenberg, Gotlands Allehanda) och *Vamlingbo*, Norebod (Gotlands Folkblad). Samma år växte solros också vid stranden vid Sandvik i *Sundre/Vamlingbo* (BL). 1995 växte solros på stranden norrut från Nore bodar i *Vamlingbo* (BL) och på Svältholmen i *Västergarn* (JP), 1997 på sandstrand vid Kulhaken i *Vamlingbo*, ett ex. (JP), och 1998 har solros på nytt dykt upp som havsstrandväxt, nu i *Sundre* Flisviken, driftvall (GI), *Eksta*, på stranden mitt emot Lilla Karlsö (GI), *Fröjel*, på mark efter f.d. bunker samt vid Flundreviken i *Visby* (JP). En uppgift från *Fröjel/Klinte* omkring 1990 (MI) representerar troligen också en havsstrandsförekomst.

En förekomst, som helt säkert kan ledas tillbaka till fågelfrön, fanns 1986 i *Vall*, då vi matade vinterfåglarna med bl.a. solrosfrön. Under hösten samma år dök det upp ett antal kraftiga, höga solrosor i en betäcker 300–400 m från vårt hus.

Övriga uppgifter avser tillfälliga förekomster på ruderatmark: *Visby* soptippen 1984 (Larsson 1985), *Fröjel* Mulde ridhus, skräpmark (GI) och N Valby bodar, i mark efter borttagen bunker (GI), *Halla*, på ruderahög ca 1987 (JP), *Hemse* i kanten av reningsdamm VSV Ocksarve omkring 1995 (GI), *Visby* SO Skrubbs i grusig vägren 1996 (BL), *Hangvar* SO L. Häftings, sophög på hällmark 1996 (TK).

Helianthus tuberosus, jordärtskocka, SvFl

Kvarstående. – Sällsynt.

Jordärtskocka odlades i Sverige och Danmark redan under 1600-talet (Lyttkens 1904–06, Lange 1994). På Gotland samlades den av Münchenberg 1701–02, som skriver att den fanns i trädgårdarna och citerade det svenska namnet "Ärtskock under jord". Hur allmänt den odlades vet jag dock inte. Under 1800-talet tog potatis definitivt över den roll som jordärtskocken annars kanske kunde spelat, men den förekommer dock fortfarande i odling. Ett fåtal nutida fynd har säkerligen sitt ursprung i utkastade knölar. I ett fall (*Visby*) kan det möjligen röra sig om kvarstående exemplar. Fröspridning förekommer inte; de flesta kloner går inte ens i blom på Gotland. Dock finns en klon i odling, bl. a. i DBV:s trädgård i *Visby*, som brukar gå i blom sent om hösten.

Öja Burgsvik, i jordhög ca 1988 (BAI), *Tofta* SO Nasume myr, f.d. åkermark (JP 1996–97), *Roma* soptippen 1989 (GI), *Visby* A7-fältet vid Stora Törneqvior, ödetomt 1996 (BL).

Helichrysum petiolare, rabatteternell

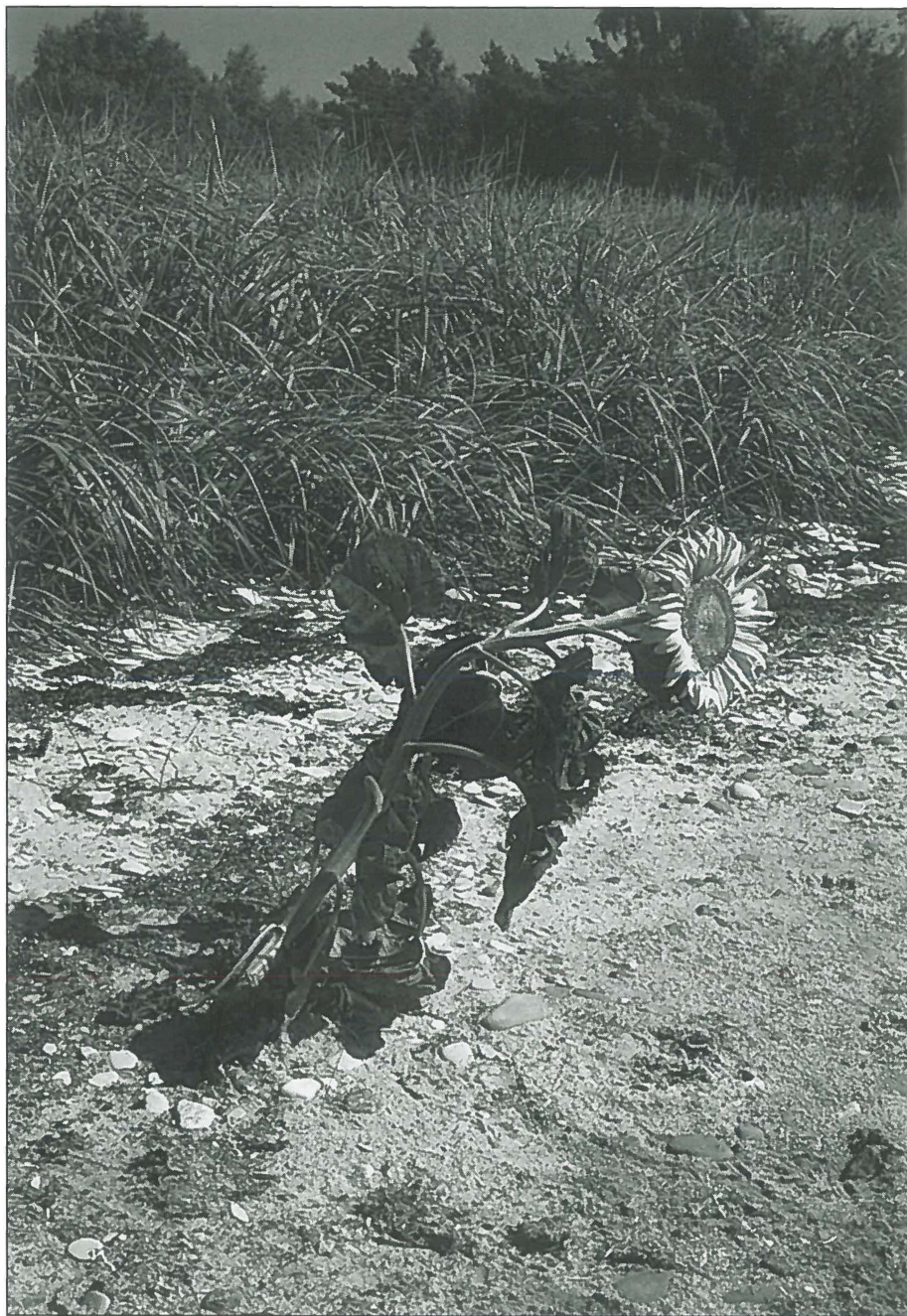
Tillfällig. – Sällsynt.

Rabatteternellen är en art, som i Norden måste odlas som ettårig utplanteringsväxt, eftersom den fryser ner om vintern. Den har odlats här i över hundra år (Lange 1994) men det är först under senare år som den har slagit igenom helt. Huvudformen har ganska små, silverhåriga hjärtformade blad, men det finns också en form där bladfärgen tonar i gult. Rabatteternell saluförs nu, namnet till trots, mest som ampelväxt. Ett sentida fynd i *Västerhejde* Kneippbyn, vid bäcken, i utkastad jord 1996 (JP) är säkerligen en odlad planta som dumpats. En viss reservation för artbestämningen måste göras, eftersom belägg inte finns kvar.

Heteranthemis viscidhirta, solkrage

Tillfällig. – Utgången.

Solkrage är en ettårig växt med ursprung i de varma delarna av västra Nordamerika, ett ursprung som den delar med bl. a. sömntuta. Den har gula blommor och parflikiga blad och är inte helt olik gullkrage. Jag har själv inte sett den i odling. Som utkommen på Gotland är den bara känd från *Roma* Högbro, utkasthög 1949 (E. Th. Fries, GB, S). Det tidigaste omnämnandet från Sverige i tryck kom emellertid inte förrän 1963, då den noterades som förvildad från en trädgård i Landskrona (Nilsson 1963).

Solros, *Helianthus annuus*, på stranden vid Kulhaken i Vamlingbo. Foto: S. Hedgren 7 aug. 1997.

Hieracium sect. *Prenanthoidea*, sallatsfibblor,
NFl

Förvildad, bofast. – Sällsynt.

Cirka 500 m söder om kyrkan i *Bro* finns en liten gräsbevuxen glänta i en blandskog, där det växer ett stort antal växter, som inte är inhemska på Gotland. Ett stort snår av blekspirea, *Spiraea* × *rubella*, möter besökaren. Platsen kallas ibland "Tycho Vester grens trädgård". I en uppsats 1912 (Vestergren 1912) talar han om sin "sedan 18 år förvildade trädgårdstäppa", där han planterat ut så pass exotiska arter som nålginst, revsuga, grenigt kungsljus, svärdrissla m.m. (*Genista anglica*, *Ajuga reptans*, *Verbascum lychnitis*, *Inula ensifolia*). Merparten av dessa arter har försvunnit från platsen, men exempelvis revsugan finns ännu kvar. Där finns också kvar ett antal främmande arter som inte omnämns i artikeln. Bland dessa märks en fibbla, som tillhör gruppen sallatsfibblor, *Hieracium* sect. *Prenanthoidea* (conf. Thomas Karlsson). Det är en högre stam med mångbladig stam, vars mellersta blad är stjälsomfattande, se figuren till höger. Upp till är den ganska rikt förgrenad och har många blomkorgar. Det är i detta fall inte precis fråga om en trädgårdsväxt i egentlig mening, dvs. en art som odlats i "vanliga trädgårdar". Tycho Vester grens trädgård tycks mer ha varit en botanisk trädgård i miniatyr.

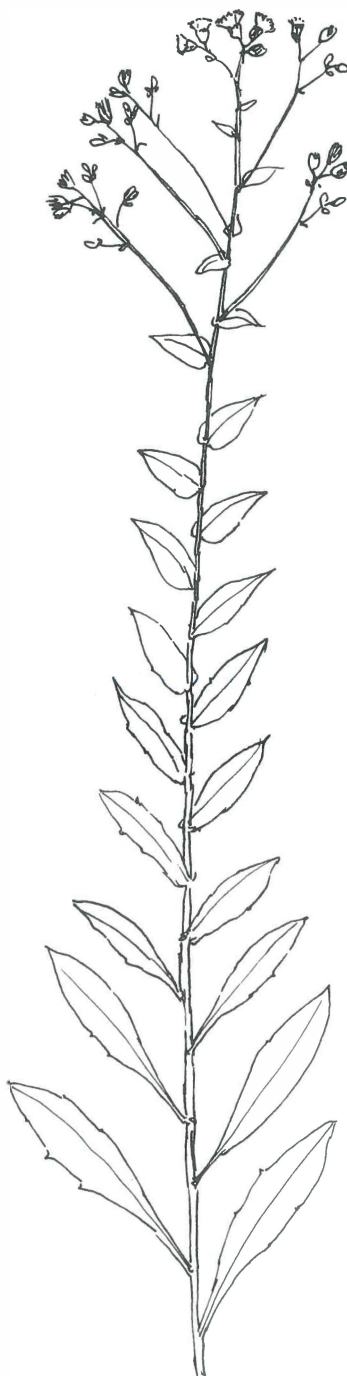
Inula britannica, luddkrissla, *NFl*, *SvFl*

Inhemska, bofast. – Tämigen allmän, sällsynt förvildad från odling.

Luddkrissla är en inhemska art på Gotland, som noterades redan av Linné under hans gotlandsresa (Linnæus 1741, 1745b). Han nämner den från Burgsviken:

"*Aster pratensis autumnalis conyzæ folio*.

Flor. Svec 694. som man aldrig tillförne i Sverige sedt wild växande, stod här i Diken mellan Åkrarna. Roten var krypande. Stiel-

ken *quarters* lång, rak, rödachtig, beströdd med hvita Hår. Bladen *lancette*-lika, *amplexi-caulia*, hårige, miuka, sågade med rödachtige Taggar.”

I denna del av Gotland är luddkrisslan tämligen allmän—allmän på ängsmark och vätar. På övriga södra Gotland är den också tämligen allmän, medan den får karakteriseras som sällsynt på övriga delen av ön. Linnés beskrivning stämmer väl in på de bestånd som man finner på strandängar, alvarmark och vätar. Plantorna är ofta tätt och mjukt vithåriga, nästan raggiga. Ibland är de lågvuxna och har en ensam blomkorg.

Det finns emellertid också en form av luddkrissla, som i dag är knuten till bebyggelse. Man finner den i gräsmattor och i vägrenar intill tomter. Ett exemplar, samlat av Hulteman i *Björke* 1884, är det tidigaste belägget av denna form. En del av de äldre lokaler som nämns av K. Johansson (1897): *Follingbo* vid Rosendal och kyrkan, *Hörsne* prästgård, *Roma* vid stationen har troligen också hyst denna form. Johansson nämner senare (Johansson 1910a) denna form under namnet ”*f. viridis* Wg.” och skriver att den sporadiskt förekom i gräsmattor i *Visby*.

Denna form är betydligt mindre hårig än vildformen. Den sprider sig företrädesvis vegetativt under jord och kan täcka stora ytor med sina bladrosetter. Den tål klippning mycket bra och breder gärna ut sig i gräsmattor; väl inkommen förefaller den vara omöjlig att utrota. Om den tillåts gå upp i blom kan man se att blir högre än vildformen, och att den normalt har fler blomkorgar.

Denna form växer rikligt i gräsmatta vid kyrkan i *Vall* (BGJ), vilket gör det troligt att den kommit dit efter det att Münchenberg bodde i prästgården omkring 1700, eftersom arten saknas i hans herbarium. På kyrkogården växer också, sedan mer än hundra år tillbaka, röd kärleksört, *Sedum telephium* ssp. *telephium*. Jag skulle förmoda att dessa arter ursprungligen odlats vid kyrkan eller prästgården invid, och att de så småningom förvildats. Helt kan man emellertid inte utesluta att de kommit in oavsiktligt med exempelvis gräsfrö.

Övriga lokaler: *Vall* Hardings, vägren invid trädgård (BGJ), *Barlingbo* Lillåkre vägren invid trädgård (BGJ), *Visby* A7-fältet vid Lilla Törneqvior, ödetomt (JP).

Inula helenium, ålandsrot, *NFI*, *SvFI*

Förvildad, bofast. – Sällsynt.

Ålandsrot är en gammal medicinalväxt med en odlingstradition i Norden som går tillbaka till medeltiden (Lange 1994, Lyttkens 1904–06). Jag har dock inte påträffat några äldre uppgifter från Gotland. De äldsta kända beläggen är från *Visby* Kopparsvik där den samlades 1840 (S) och 1861 och från *Rute* Fardume gård, där den samlades från 1854 till 1895. I tryck omnämndes ålandsrot från Gotland först 1866 (Leffler 1866).

Bara ett fåtal fynd av förvildad ålandsrot är kända, vilket tyder på att den inte varit särskilt allmän i odling. Fynden är ofta geografiskt lokaliserade till gårdar, men det framgår i allmänhet inte hur självständigt ålandsroten vuxit i förhållande till gårdens odling. På etiketten till det äldsta fyndet, från 1840, står ”in agro ad Kopparsvik...”, dvs. i åker vid Kopparsvik. Till ett fynd från *Visby* 1864 (S) är det antecknat ”söder om staden vid en kalkugn”. K. Johansson nämner, förutom *Visby* Kopparsvik och *Rute* Fardume, även *Bäl* Gute och *Endre* Storhulte (Johansson 1897). Ålandsrot är även noterad från *Hogrän* Allvede (Fries 1920) och från *Pilungs* i *Mästerby* 1943 (Fries, S).

I våra dagar är ålandsrot påträffad med många exemplar i en betesmark vid Runne i Sanda. Enligt rapportören, Edvin Norragård, har den troligen vuxit på platsen sedan laga skiftet men hållits nere av betet och inte blommat förrän betet upphörde, då den gick i blom 1984 och 1985 (Johansson 1986). Helt nyligen har den också rapporterats från Lokrume, i ett vägdike alldeles norr om andra infarten till kyrkan, alldeles utanför en gård (SA 1998).

Leucanthemum × *superbum*, jätteprästkraige, *NFl*

Kvarstående eller tillfällig. – Sällsynt.

Jätteprästkraige är en hybrid mellan de sydvästeuropeiska arterna *L. maximum* och *L. lacustre*. Den har funnits i odling i Norden åtminstone sedan slutet av 1800-talet (Lange 1994) och förekommer fortfarande i handelsträdgårdarnas sortiment, i regel under ett äldre namn på en av föräldraarterna, *Chrysanthemum maximum*. På Gotland odlades den i DBV:s trädgård i Visby omkring 1920 (herb. Hulteman), men det är först under senare år som det kommit in rapporter om att den funnits ute i den gotländska naturen. Två av dessa rapporter hänför sig till förekomster i skogsmark: *Tofta* 200 m NNO Ansarve, välgkant i skog omkring 1992 (EBJ) och *Othem* Slite soptipp, vid vägen till tippen, i fuktigt vägdike i örtrik barrskog 1996 (JP m.fl.).

På lokalerna ovan är jätteprästkragen är säkerligen kvarstående. Framtiden får visa om den kan naturalisera sig där. På ytterligare en plats, cirka 400 m S Skoldrebacke i *Rute* håller den, tillsammans med en del andra trädgårdsväxter, sig kvar på en körplats inte långt från några byggnader i en tallskog. Övriga lokaler är av mer tillfällig art: *Lye* 300 m NO Härfars, tillsammans med "blandade trädgårdsblommor" 1990 (GBF), *Eskelhem* 100 m SSV Unghanse, på jordvall omkring 1992 (EBJ), *Träkumla* Myrhamnen, i iordningställt grustag (GI), *Othem* just NO Klintsbackar, vid pumphus ca 1994 (JP), *Fleringe* 400 m S Bläse, på utslängd jord vid landsvägen 1994 (GI).

Onopordum acanthium, ulltistel, *NFl*, *SvFl*

Bofast, även odlad. – Mindre allmän.

Ulltistel är en art, som är bofast på Gotland, varifrån den rapporterades redan av Linné under hans gotländska resa 1741 (Linnæus 1745b). Det är en tvåårig art, som ofta visar sig under några år och sedan försvinner, men det finns lokaler där den håller sig kvar, exempelvis i *Sundre*, vid Hoburgen och vid Skoge, varifrån den omnämndes redan för 100 år sedan (Johansson 1897) och där den ännu kan ses.

Ulltistel odlas också ibland i gotländska trädgårdar. Ettårsplantor finns tillgängliga i handelsträdgårdar på ön (ex. Gardelin 1983, 1997). Har man väl fått in den i trädgården dyker ofta nya plantor upp spontant. Den har alltså förutsättningar att rymma ut i naturen med exempelvis jordutkast. I de rapporter om förekomster av ulltistel i naturen, som kommit in, finns uppgifter om förekomster på en rivningstomt, ladugårdsbacke, välgkanter, jordhögar, grustag och liknande. Även om arten är starkt knuten till människan så kan jag, med ett enda undantag, emellertid inte med säkerhet fastslå att den på någon av de rapporterade lokalerna kommit ut från odling i trädgårdar. Undantaget är en lokal nära en trädgård vid Skogs i *Levide*, där det fanns plantor växande i jordhögar. Enligt markägaren hade de troligen kommit ut från trädgården där ulltistel odlades (JP 1995).

Petasites hybridus, pestskråp, *NFl*, *SvFl*

Förvildad, bofast. – Sällsynt.

Pestskråpet kan ha införts till Danmark under medeltiden (Lange 1994) men först

senare även till Sverige – troligen under 1600-talet (Hylander 1970). På Gotland är den en sen introduktion; den äldsta noteringen av arten är från detta sekel. 1913 uppmärksammades den av E. Th. Fries nedanför Lasarettet och i bäckar norr om Visby (Fries 1917). Nedanför Lasarettet finns den ännu kvar, och den växer också i vallgraven vid nordvästra delen av ringmuren.

De gotländska plantorna har, vad jag kunnat iaktta, blommor som är helt övervägande hanliga och jag har inte observerat någon fruktsättning. Detta utesluter inte att någon enstaka frukt verkligen kan bildas, eftersom det även förekommer ett fåtal honblommor i korgarna (Kers 1991 – material från Lasarettet har granskats av honom). Spridningen av arten sker med stor sannolikhet helt genom utkast av jord innehållande rotfragment, eller genom direkt utvandring från trädgårdar. I Visby har pestskräpet spridit sig något sedan det först iakttoogs. I dag är det känt från Kungsladugården, rikligt i fuktig skogsunge strax väster om gården (BL, JP), Palissaderna vid Färjeleden (BGJ), Galgberget S motorbanan (BL), samlad vid Galgbacken redan 1927 (S), Talludden cirka 450 m norr om krematoriet (BL), trol. samma lokal som ”vid kustvägen mot Snäckgården” 1966 (S).

Utanför Visby har vi säkra uppgifter om pestskräp bara från Sanda, 600 m V Ajmunds (MT) samt Väskinde väster om Krusmyntagården på tidigare tomtmark, under spridning (BL).

Pilosella aurantiaca ssp. *aurantiaca*, trädgårdsrödfibbla, *NFI*, *SvFI*

Kvarstående. – Sällsynt.

Rödfibbla förekommer i Sverige med två underarter, ängsrödfibbla, ssp. *carpathicola*, och trädgårdsrödfibbla, ssp. *aurantiaca*. Den förra är inhemsk på ett fåtal lokaler i Småland och Östergötland, medan den senare är odlad och förvildad i södra Sverige. De skiljer sig bland annat på blommornas färg. Ängsrödfibblan har de centrala blommorna i korgen orangegula och de yttre mer purpurfärgade, medan trädgårdsrödfibblan har mer enhetligt orangefärgade blommor.

På Gotland har trädgårdsrödfibblan funnits i över 100 år. Redan 1855 samlades den ”utanför Vible trädgård” av Westöö. Den första tryckta uppgiften publicerades 1866 (Leffler 1866). Hos K. Johansson (1897) nämns även Visby i DBV:s trädgård samt Hemse i en trädgård. Det är en art som har lätt att hävda sig i gräsmattor, eftersom den tål klippning bra då den har en basal bladrossett som inte skadas nämnvärt och den dessutom kan sprida sig med utlöpare. Trots detta finns bara fyra uppgifter om trädgårdsrödfibbla från Projekt Gotlands Flora: Gammelgarn S Skogby (MT) samt Östergarn, i gräsmatta (EB), Västergarn Paån omkring 1996, i utkast (JP) samt Endre Allekvia tingshus trädgård. Eftersom det är svårt att bedöma dess status på dessa lokaler är trädgårdsrödfibblan preliminärt klassificerad som kvarstående på Gotland.

Ptilostemon afer, elfenbenstistel

Förvildad, bofast. – Sällsynt.

Elfenbenstistel är en representant för ett släkte, *Ptilostemon*, som hör hemma i sydöstra Europa och som står mycket nära tistelsläktet, *Cirsium*. Den har framträdande taggar på holkfjäll och blad. Bladen är parflikiga med smala, ytterligare delade flikar och har framträdande ljusa nerver. På Gotland är den känd från Visby Galgberget åtminstone sedan början av 1980-talet, men förekomsten publicerades först 1987 (Ingmansson & Larsson 1987). Den växer här på klinten några hundra meter norr om f.d. sommarhem-

met i öppen klapper. Eftersom arten är tvåårig varierar beståndet år från år, men arten finns fortfarande kvar.

Troligen har arten rymt från en trädgård i omgivningen, men för hur länge sedan detta skett kan man knappast säga. Det är inte en vanlig trädgårdsväxt, men den har funnits i odling under lång tid, i Danmark i över hundra år (Lange 1994). I en handels-trädgård i Stockholm har jag sett den växa fritt i anläggningen.

Rudbeckia hirta, sträv rudbeckia, *NFI*

Tillfällig. – Sällsynt.

Sträv rudbeckia är en nordamerikansk, ettårig art. Den har odlats i Norden åtminstone sedan 1800-talet. Omkring 1880 började den emellertid dyka upp på olika håll i Sverige. På Gotland observerades den omkring 1884, i Visby, *Eskelhem* och *Hejde*, ”öfverallt på klöfveråkrar, dit den säkerligen inkommit med frön” (Ahlfvengren 1888). Ahlfvengren hade felaktigt bestämt arten till *ljusöga*, *Buphtalmum salicifolium*, men detta korrigerades samma år av Lénström, som hade observerat sträv rudbeckia på en banvall strax söder om Visby (Lénström 1888). K. Johansson tillägger (1897) *Endre* 1884, *Roma* flerstädes på klövervallar, *Etelhems* järnvägsstation, *Silte* och *Othem*. I en senare uppsats (Johansson 1910a) tillkommer *Västerhejde* 1885, *Vallstena* 1894, *Visby* Visborgs slätt på gräsmatta 1909, *Mästerby* på banvall 1909 och *Halla* 1910. Slutligen har sträv rudbeckia noterats från *Västerhejde*, i klövervall 1911 (Fries 1914) och från *Väskinde*, i Hästnäs odlade myr 1927 (Fries 1934).

Dess äldre fynd visar ett enhetligt biotopmönster, klövervallar, gräsmattor och banvallar, som tyder på att växten kommit in med vallfrö eller gräsfrö. Under senare tid har sträv rudbeckia påträffats vid ett tillfälle, i *Follingbo*, i väggen längs vägen Visby–Roma cirka 750 m sydost avtaget mot Akeback, ett exemplar 1985 (MA BGJ, publ. Johansson & Larsson 1986). Plantan hade en stor blomkorg med strålblommor som skiftade i färg från senapsgult till brunt. Troligen hade den kommit dit genom spill av trädgårdsfrön.

Rudbeckia laciniata, höstrudbeckia, *NFI*, *SvFI*

Kvarstående. – Sällsynt.

Höstrudbeckia är i våra dagar en vanlig trädgårdsväxt på Gotland. Det äldsta belägget från odling är från *Klinte* prästgård 1919 (med helt fyllda ”blommor”, herb. Hulteman). Hylander kommenterar att arten ”synes... vara mycket ny som prydnadsväxt hos oss” (Hylander 1970). I Danmark är den känd sedan 1800, men tycks ha funnits i försäljning först sedan sekelskiftet (Lange 1994).

Utanför trädgårdar är den observerad vid ett fåtal tillfällen, första gången vid *Öja* Burgsvik, i vägkant 1940 (E. Wall, S) samt, i Projekt Gotlands Flora, från en vägkant i *Fröjel* Ansarve (GI 1993), och från en vägkant nära trädgård i *Eskelhem* cirka 500 m SO kyrkan (EBJ).

Scorzonera hispanica, svartrot, *SvFI*

Kvarstående. – Sällsynt.

Svartrot har odlats i Norden åtminstone sedan 1600-talet (Lange 1994, Lyttkens 1904–06). För Gotlands del är det äldsta belägget från *Mästerby* 1883 (antecknad som odlad, Hulteman). Ett par år senare, 1885, samlades den vid Hallvards i *Västerhejde* och vid Storugns i *Lärbro* (S), tyvärr utan anteckning om huruvida den odlades eller inte.

Min egen erfarenhet av att odla svartrot på Gotland är att den trivs bra även i styv lerjord, men att den i sådana fall är svår att få upp hel ur jorden. Plantan står kvar även i högt gräs utan hävd, i vår trädgård sedan snart 20 år. Den blir högväxt och blommar årligen, med stora, gula, vaniljdoftande blommor. Då och då ger den upphov till en spontan, ny fröplanta. Utanför trädgård finns blott två rapporter: *Visby*, utfyllnad söder om hamnen 1947 (E. Th. Fries, S) samt *Västerhejde* Axelsro vid väg 1987 (GI).

[*Seriphidium maritimum* ssp. *humifusum* baltisk strandmalört, *NFl*, *SvFl*]

Bofast. – Tämlichen allmän.

Baltisk strandmalört, numera utbruten ur malörtssläktet *Artemisia* och förd till släktet *Seriphidium*, är inhemsk på Gotland och förekommer tämligen allmänt på öns strandängar, i huvudsak från södra Gotland till Rone längs ostkusten och till Eksta längs västkusten. Därtill kommer ett antal lokaler på mellersta ostkusten och några längst i norr i Othem–Lärbro–Rute, förr även Fårö (Dämba Misslauper, GI). Den finns med i Münchenbergs Herbarium vivum från 1701–02 med kommentaren "In hortis", i trädgård. Ännu i sen tid är det omvittnat att strandmalörten odlats som kryddväxt: Gustaf Larsson (Larsson, 1962 sid. 162) skriver om strandmalörten, att den förr hade funnits vid gården Suderbys i Anga men gått ut, och att han skaffat in den till sin egen kryddgård från annat håll. I detta fall torde det handla om en vildväxande art, som sedan lång tid tillbaka tagits in och odlats i trädgårdarna.

Silybum marianum, mariatistel, *NFl*, *SvFl*

Tillfällig. – Sällsynt.

Mariatistel är en medeltida medicinalväxt. En frukt från äldre medeltid är påträffad vid utgrävningar i Lund (Hjelmqvist 1991 sid. 242). På Gotland är bruket av mariatistel omvittnat redan av Linné (Linnæus 1745b, sid. 175). Han skriver, på tal om "Hus-Curer" från Martebo: "Styngkorn kallades här *semina Cardui mariae* och ingofwos uti håll och styng." I en artikel i *Rindi* 1991 skriver Stig Ekström mer om bruket av mariatistel (Ekström 1991). Linné skriver emellertid inte uttryckligen att mariatisteln odlades på Gotland, även om det är troligt att så var fallet. Det tidigaste omnämnandet, som förvildad, finns hos K. Johansson (1897), som skriver att den "några gånger träffats förvildad" och ger Fårö Broa, Hörsne Timans och Vänge Gandarve som lokaler.

Mariatistel odlas i våra dagar ibland som ett- eller tvåårig prydnadsväxt. Vid ett par tillfällen har den också dykt upp spontant: Omkring 1978 visade den sig i ett grönsaksland vid Mattsarve i Hörsne, cirka 3 km från lokalen i Timans omkring 100 år tidigare (BGJ) och 1988 sågs den vid Hamre i Östergarn (BH).

Solidago canadensis, kanadensiskt gullris, *NFl*, *SvFl*

Förvildad, bofast. – Mindre allmän.

Kanadensiskt gullris har odlats i Norden i över hundra år, men från Gotland har jag inte kunnat spåra den längre tillbaka än till 1920-talet, då den odlades i DBV:s trädgård i Visby (herb. Hulteman). Numera är det en vanlig trädgårdsväxt, som förekommer i flera olika former. Under florainventeringen har den noterats ett drygt 15-tal gånger från Levide, Fröjel, Klinte, Buttle, Eskelhem, Sjonhem, Visby, Väskinde, Martebo, Stenkyrka, Hellvi och Fårö. En del av rapporterna avser tillfälliga förekomster på utkast, exempelvis sotpippar, en del avser permanenta förekomster, där gullriset är kvarstående i f. d. trädgårdar. Några förekomster i vägkant respektive i en gräsmattkant kan tyda på att arten har en viss förmåga att sprida sig, men i trädgårdar brukar den hålla sig på sin plats. Det är med tvekan som den karakteriseras som bofast. I avsaknad av belägg bör man också hålla möjligheten öppen att kanadensiskt gullris i några fall kan ha förväxlats med höstgullris eller hybriden mellan dessa arter.

Solidago gigantea, höstgullris, *NFI*, *SvFI*

Kvarstående. – Sällsynt.

Höstgullris har troligen ungefär samma odlingstradition som kanadensiskt gullris, men från Gotland finns betydligt färre uppgifter om denna art. Uppgifter från Skåne (Nilsson 1984) ger vid handen att den blott sällan bildar frö, eftersom den är självsteril och förekomsterna normalt bara representerar en enda klon. På sina få gotländska lokaler torde höstgullriset vara kvarstående eller tillfälligt.

Öja Burgsvik, trädgårdsavfall i lövsår (BA), cirka 200 m SSV Gisle, i dike (LH), *Follingbo* Klinte, på uppkörd och grusad mark invid väg mot tallskog (JP, BL), *Lärbro* 700 m SO L. Banne, i lövdunge nära trädgårdsodling.

Tanacetum balsamita, balsamblad, *SvFI*

Förr kvarstående, nu utgången. – Utgången.

Balsamblad är en växt med medeltida anor i Norden (Lange 1994). På Gotland odlades den med säkerhet redan omkring 1700, då den samlades av Münchenberg. Bladen har en framträdande och ren doft av mynta, och den användes förr i kyrkbuketter. Balsamblad samlades vid Tors i *Bro* 1883 (S), dock utan anteckning om var den samlats. De första uppgifterna där det uttryckligen sägs att arten påträffats utanför trädgårdar gavs 1910 (Johansson 1910a): "Stundom utanför trädgårdar, såsom: Endre vid Allekväia; Burgsvik; Fårö vid en öde gård norr om Ava!" Under 1920-talet samlades den också vid en ödegård vid Dyppe i *Tofta* (GB, S).

Balsamblad odlas än i dag på Gotland, men den hör inte till de vanligare trädgårdsväxterna. Att det finns en kontinuerlig odlingstradition omvitnas dock av Gustaf Larsson (1962): "Aräutar (åbrodd) och rigumbalsam (luksalvia) från hennes [farmoderns] sedan länge omplanterade täppa satte vi här..."

Någon enstaka gång kan man i en trädgård finna en form av balsamblad, som har en svagare, mer kamferartad doft. Dess blomkorgar har även vita strålblommor, medan det "riktiga" balsambladet saknar strålblommor. Münchenbergs pressade exemplar från 1701–02 representerar formen utan strålblommor (bild i Pettersson 1948).

Tanacetum macrophyllum, röllikekrage

Kvarstående. – Sällsynt.

Röllikekrage är en centraleuropeisk art, som har funnits i odling i Norden från 1800-talet. Den tidigaste uppgiften om förvildning i Sverige är från Skåne 1852 (Hylander 1970). På Gotland är en förvildad förekomst bekant, på Galgberget i *Visby* strax norr om det gamla kolupplaget (Anonymus 1982). Området hyser många trädgårdsflyktingar, som kommit dit med utkast. Hur länge röllikekrage odlats på Gotland vet jag inte. Gustaf Larsson gör ett kort omnämnande (Larsson 1962 sid. 162): "Ett sällsynt fynd var den storbladiga renfanan funnen i en skuggig trädgård i Gammelgårn", vilket troligen syftar på denna art, och det tyder på att den knappast varit en vanlig trädgårdsväxt på Gotland. Omkring 1980 fanns den emellertid tillgänglig hos Gardelins handelsträdgård i Alva, och det materialet hade i sin tur sitt ursprung i Petes museigård i *Hablingbo*, där den för övrigt ännu växer. Det är en kraftig och tålig art, och i trädgård har den lätt att frösprida sig. Beståndet på Galgberget har dock inte förändrats nämnvärt under de tjugo år som jag följt det, och därför är det rimligt att karakterisera röllikekragen som kvarstående på Gotland.

Tanacetum parthenium, mattram, *NFI*, *SvFI*

Tillfällig. – Mindre allmän.

Mattram är en läkeväxt med medeltida anor i Norden (Lange 1994, Lyttkens 1904–06). På Gotland samlades den av Münchenberg redan omkring 1700. Den första tryckta uppgiften är från Eisen och Stuxberg (1869). K. Johansson beskriver (1897) mattram som "flerst. förvildad i och vid trädgårdar". Det är en bedömning som står sig väl i dag. Knappt 50 lokaler har rapporterats under florainventeringen. Biotoperna är, som hos K. Johansson 100 år tidigare, knutna till trädgårdar men med den

skillnaden att den rent geografiska närheten inte är lika stark. Trädgårdsutkast kan i våra dagar påträffas långt från själva trädgården, på en soptipp eller på en jordhög långt ute på en hällmark eller vid en körväg. Jag känner inga lokaler där mattram förekommer regelbundet utan bedömer dess förekomster som tillfälliga.

Mattram odlas i ett flertal olika former förutom den vanliga, som har ganska få, korta kantblommor. En form med många smala, rörformiga kantblommor samlades redan 1882 av Hulteman. Även former med fyllda "blommor" finns i odling.

Tanacetum vulgare, renfana, *NFl*, *SvFl*

Bofast. – Tämlichen allmän.

Renfana får betraktas som en inhemsk växt. Den samlades redan omkring 1700 av Münchenberg, som noterade det svenska namnet "Renefana gemen", vilket tyder på att den inte uppfattades som någon främmande och ovanlig art. Det första omnämmandet från Gotland i tryck är drygt 100 år senare (Rosén 1821). Den förekom då "här och där" ("passim").

K. Johansson (1897) karakteriserar kort dess biotopval som "gårdar och vägkanter", vilket stämmer mycket bra även i dag. Nu kan man dock hitta renfanan också i trädgårdsutkast eller andra jordhögar, även om vägkanter fortfarande är den vanligaste biotopen. Till flertalet av sina lokaler är den säkert spridd från andra naturliga lokaler, men renfana odlas också i trädgårdar, och några av lokalerna på utkast och liknande biotoper har säkerligen sitt ursprung i trädgårdar.

Det finns också en krusbladig form av renfana, f. *crispum*, som numera kallas munkrenfana. Det är nog denna form, som man oftast ser odlad, och som odlad har den en lång tradition. Även den samlades av Münchenberg, som kommenterar att den fanns i trädgårdar och citerar det svenska namnet "Krusig Renefana". Till skillnad från den "gemen" renfanan är munkrenfanan en sällsynthet ute i naturen. Vid tre tillfällen har den observerats: Visby Galgberget vid snötippen (Ingmansson & Larsson 1987), vilket är det första omnämmandet av munkrenfana som utkommen, samt på en ödetomt vid Stora Törneqvior (GI) och slutligen Björke Varplöse, vägkanter nära hus (EBJ).

Tragopogon porrifolius, äkta haverrot, *SvFl*

Förvildad, bofast. – Sällsynt.

Äkta haverrot är en köksväxt, som har odlats och ibland ännu odlas för rotens skull. Dess användning i Norden kan spåras till 1600-talet (Lange 1994, Lyttkens 1904–06). Staffan Rosvall, som skriver utförligt om arten och dess historia på Gotland och också ger vackra illustrationer av den (Rosvall 1976) tänker sig att den kan ha odlats här redan under medeltiden. Den äldsta kända lokalen på Gotland för äkta haverrot, Takstens i Lärbro, är en gård med medeltida anor. Här har den observerats från 1840 (Westöö) fram till 1925 (S). Lokaluppgiften publicerades först 1867 (Cederwald 1867). Från Takstens är även hybriden med ängshaverrot, *Tragopogon pratensis* ssp. *pratensis* känd (Johansson 1897).

Övriga kända, äldre lokaler (enligt belägg i S) är: Visby Korsbetningen 1873, Follingbo Hallfreda, renar och trädesåkrar 1879, Ekeby 1910, även hybriden med ängshaverrot 1911, Dalhem Dune station, ett exemplar 1916, Visby österut 1924 samt Bunge Fårösund 1924.

Numera är äkta haverrot bara känd från en gotländsk lokal, vid Binge i *Dalhem*, en knapp kilometer från fyndplatsen vid Dune 1916. ”Så länge man minns har gårdens folk känt till blommorna” skriver Staffan Rosvall (1976). Han tillägger att man här aldrig brukade gräva upp rötterna. Man får nog anse att haverrot har spelat ut sin roll som köksväxt, men ännu 1998 fanns äkta haverrot kvar vid gården, i kanten av trädgården mot en körväg.

Convallariaceae

Polygonatum multiflorum _ *odoratum*, jätterams, *NFl*, *SvFl*

Förvildad, bofast. – Sällsynt.

Jätterams är en hybrid mellan storrams och getrams, *Polygonatum multiflorum* × *odoratum*. Man ser den ofta i trädgårdarnas rabatter, gärna invid en husvägg, där den inte verkar besväras av de mycket torra villkoren. Den har funnits tillgänglig i gotländska handelsträdgårdar åtminstone sedan början av 1980-talet (Gardelin 1982), men hur gammal den är i odling är svårt att säga. De äldsta svenska uppgifterna om hybriderna är från slutet av 1800-talet (Skåne 1885 enl. Weimarck 1963). Troligen är det först under 1900-talet som den började odlas mer allmänt.

Jätterams är en tålig och konkurrensstark art. Den är känd från ett fåtal gotländska lokaler dit den troligen kommit med utkast. Väl utkommen kan den med sin jordstam sprida sig till ganska vida bestånd. En sådan lokal finns i *Vall*, i en tallskog strax norr om Södervägs brädgård, där den är etablerad sedan mer än 15 år tillbaka (BGJ).

Övriga lokaler: *Sundre* vid kyrkan, i och nära trädgårdar (SH), *Lau* vid åkant nära Husarve, några bestånd (GBF), *Mästerby* 500 m SSO Ajmunds, nära landsvägen på utslängd jord, några bestånd (GI 1992), *Vänge* cirka 0,5 km norr om Lindhammarsmyr, soptipp (JP), *Gothem* 550 m SO Vaters, i busksnår vid körväg (JP).

Asparagaceae

Asparagus officinalis, sparris, *NFl*, *SvFl*

Förvildad, bofast. – Tämmligen allmän.

Sparris är av allt att döma inhemsk i Norden, där den hör hemma på havsstränder. På Gotland är den däremot troligen förvildad från odling. I den äldsta notisen (Säve 1837), från en solig betesmark vid Lummelundsbruk i *Lummelunda*, står arten skriven inom parentes, vilket innebär att författaren, Carl Säve, höll det för osäkert om den var inhemsk eller inte. Karl Johansson (1897) nämner bara ytterligare två lokaler, och om en av dem, vid *Visby* nära Skrubbs, skriver han att den är förvildad.

I dag har flera hundra förekomster noterats inom Projekt Gotlands Flora, men sparris är ojämnt fördelad över Gotland. Det finns tre tydliga utbredningscentra, ett från *Lummelunda* över *Väskinde* ner till *Bro*, ett längs kusten från *Sanda* över *Klinte*, *Fröjel* och *Eksta* ner till *Sproge* samt ett från *Alskog* över *Lye* och *Garde* till *Stånga* och *Burs*. Därutöver förekommer sparris spridd framför allt på södra och mellersta Gotland, men

det finns enstaka förekomster ända upp till *Fårö*. Den oftast noterade biotopen är vägrenar, men man kan möta sparris även ute på hållmarker, på jordhögar och liknande. Man ser den också på dess naturliga biotop, sandiga eller grusiga havsstränder. Det är möjligt att dess stora spridning i dag är ett resultat av att sparris är ganska vanlig i fältmässig odling på sandjord. Det är i Gotlands sandområden som man oftast ser sparris ute i naturen.

Hemerocallidaceae

Hemerocallis fulva, brunröd daglilja

Kvarstående. – Mindre allmän.

Dagliljorna har sitt ursprung i östra Asien men har odlats i Europa under lång tid; deras botaniska namn gavs redan av Linné. I Sverige har två arter, brunröd och gul daglilja, *H. fulva* och *H. lilioasphodelus*, funnits i odling åtminstone sedan 1800-talet. Den äldsta gotländska uppgiften är dock från 1900-talet (Hulteman, *Klinte* prästgård 1921). Från *Eksta* Stora Karlsö finns den omnämnd 1974 (Fröman 1974), vilket tycks vara den tidigaste tryckta uppgiften. Under detta sekel har nya arter och hybrider introducerats i Sverige, men de har hittills, med något undantag, inte lyckats rymma från trädgårdarna.

Dagliljorna har stora klockformade blommor vars färger går i gult till brunt. Kalken är flikad i den yttersta delen, inte djupare, och ståndarna är långa och bågböjda. Den brunröda dagliljan har, som namnet säger, brunröda blommor. Kalkens flikar är ganska trubbiga och starkt utåtböjda. Från den gula dagliljan skiljer den sig, förutom i kalkens färg och form, även genom att bladen är bredare, cirka 1,5 – 2 cm. Tidigt om våren kan man på långt håll känna igen den brunröda dagliljan på de unga bladen som är blekt vitgröna. Den brunröda dagliljan är steril och sprids helt och hållet på vegetativ väg. På sina växtplatser utanför trädgårdarna har den kommit med utkast, och väl etablerad är den synnerligen konkurrensstark och långlivad. Man ser den ofta i vägkanter, utanför trädgårdar, på jordhögar, skräphögar och annat utkast på olika håll, gärna på torrbackar och hållmark. På några lokaler har jag följt brunröd daglilja under 20 år. Den står stadigt kvar men bestånden har inte utvidgats nämnvärt. Den bör således betraktas som kvarstående på sina gotländska lokaler.

Öja Valar cirka 200 m SSV fyren, trädgårdsavfall i betad torräng (BAI), *Eksta* Stora Karlsö, kvarstående i fyrträdgården (Ingmansson 1995), *Fröjel* Rovide, vägkant (GI), *Hejde* Stenstu hållbackar (GBF), *Eskelhem* cirka 300 m V Levide, villatomt (EBJ), *Östergarn* S Herrvik, ödetomt (MT), *Träkumla* 1,5 km NNV kyrkan vid skräphög och barkplats (BL), *Visby* Follingboväg vägkant, förr mot en ödetomt (BGJ, från slutet av 1970-talet, blommande ännu kvar), *Hejnum* cirka 500 m O kyrkan, i utkast på hållmark (BGJ, sedan slutet av 1970-talet, blommande), *Othem* Slite soptipp (JP), *Lärbro* 200 m V Kajlungs, i skräphög (JP), torrbacke mitt emot Hångers källa (GBF), cirka 150 m V Krogen, trädgårdstipp (EBJ), *Rute* N Risungstomt (IE).

Hemerocallis lilioasphodelus, gul daglilja

Kvarstående. – Sällsynt

Gul daglilja känns omedelbart igen, om man ser den i blom. Kalken är klart gul, kalkflikarna spetsiga och inte så utåtböjda som hos den brunröda dagliljan. Dessutom har den en fin doft. Bladen är smälare, upp till 1,5 cm breda, och mörkare gröna. Men det kan vara svårt att skilja arterna åt, om man finner dem i bestånd utan blommor eller frukter. Det kan vara klokt att göra en viss reservation för säkerheten i artbestämningen om det inte särskilt noterats att beståndet setts blommande. Det finns också några rapporter om daglilja, där det inte ansetts möjligt att gå längre än till släktet.

Den äldsta gotländska uppgiften om odling av gul daglilja är så sen som från 1920-talet (*Klinte*,

Hulteman). Det finns också mycket få uppgifter om att den rymt från trädgårdarna: *Rone Gerete*, ett fåtal exemplar i jordhög nära hus (EBJ), *Strånga* Liffriteträsk, i fuktigt dike vid en mindre väg (AL), *Ekeby* Myrberga, ödegård (AL), *Eskelhem* 100 m NO Frändarve, på gammal tomt (EBJ, sedd i blom), *Follingbo* Klinte, norr om gamla vägen, i tallskog, steril (BL).

Till skillnad från den brunröda dagliljan är den gula fertil. Det har inte varit svårt att få frön att gro, när jag själv provat. Trots detta har jag inte observerat spontana fröplantor i trädgårdar. Troligen har den kommit ut i naturen med utkast, och det finns inga observationer som tyder på att den lyckats sprida sig vidare.

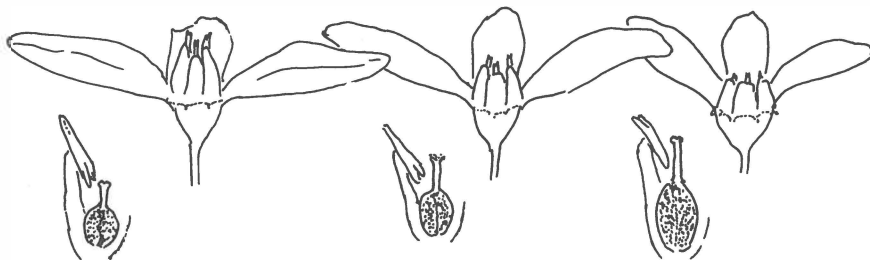
Hyacinthaceae

Familjen *Hyacinthaceae*, hyacintväxter, räknades tidigare som en del av den stora familjen *Liliaceae*. Inom denna större grupp utmärker den sig genom att alla bladen utgår från en lök, så blommorna sitter på en bladlös stängel. Blommorna är oftast flera och sitter i ett knippe, och efter blomningen bildas en kapsel med runda eller kantiga, svarta frön. Flera av släktena inrymmer arter som odlas i trädgårdar, men som inte alltid finns med i floror över Sveriges vilda arter. En nyckel över de släkten som är aktuella för oss följer:

1. Kalkens flikar fria till högst halva kalkens längd.
 2. Kalkens flikar mycket korta (mindre än 1/5 av hela kronan), ofta inåtböjda mot spetsen. Blåaktiga (eller ibland grå- eller brunaktiga) blommor.....*Muscari*
 2. Kalkens flikar fria till ungefär halva kalkens längd, utåt-bakåtböjda, Blommor oftast mörkblå, ibland vita, rosa eller gula.*Hyacinthus*
1. Kalkens flikar helt fria eller fria nästan ända ned till basen
 2. Vita stjärnlika blommor, på utsidan med grönaktig mittstrimma på flikarna.....*Ornithogalum*
 2. Blommor i andra färger (helt vita albinoexemplar kan förekomma). Varierande form.
 3. Blomman inuti med en liten "bikrona" (sammanväxta ståndarsträngar), på vars insida ståndarna är fästa.....*Puschkinia*
 3. Ståndarsträngar fria
 4. Kalkens flikar förenade vid basen. Ståndare med platta, breda strängar.....*Chionodoxa*
 4. Kalkens flikar helt fria. Ståndare med smala strängar.
 5. Blommor med ett stödblåd.....*Scilla*
 5. Blommor med två stödblåd.....*Hyacinthoides*

Chionodoxa, vårstjärna

Tre arter odlas på Gotland och är kända även som förvildade. För att underlätta artbestämningen följer en nyckel:

C. luciliae, stor vårstjärna

C. forbesii, vårstjärna

C. sardensis, liten vårstjärna

1. Blomställning med 1–2 ganska uppräta blommor, som är omkring 3 cm i diameter. Oftast blekt blåviolett–lavendelfärgade blommor med litet vitt öga.

C. luciliae, stor vårstjärna

1. Blomställning med 3–12 blommor, horisontella till snett uppåtriktade. Blommor oftast inte mer än 2,5 cm i diameter.
2. Blomställning något ensidig. Blommor blå med en tydlig dragning åt violett (sällan rosa eller vita) och med tydligt vitt öga.

C. forbesii, vårstjärna

2. Blomställning symmetrisk. Blommor rent mörkblå (sällan vita), utan vitt öga.

C. sardensis, liten vårstjärna

Chionodoxa forbesii, vårstjärna, NFl

Förvildad, bofast. – Mindre allmän.

Vårstjärna kom till Norden mot slutet av 1800-talet (Lange 1994). Den tidigaste noteringen från Gotland är från 1920-talet, då den odlades av Hulteman i *Klinte prästrädgård*. Det har rätt stor förvirring i fråga om namnsättningen och vårstjärna har tidigare rapporterats under namnet *C. luciliae* (jämför nedan) och den säljs fortfarande under detta namn.

I våra dagar är vårstjärna en vanlig lökväxt och man ser den mycket ofta på kyrkogårdar, där den spridit sig från planterade lökar. Den sprider sig även fritt från trädgårdarna ut i omgivningarna och när den följer med trädgårdsutkast ut i naturen kan den sprida sig vidare, om förutsättningarna är gynnsamma. Ett sådant exempel kan man se söder om *Hogräns* kyrka, där den från en jordhög i en beteshage spritt sig ner i ett ganska stort område i en fuktig, angränsande askskog.

Vårstjärna har rapporterats från närmare femtio gotländska lokaler. Det tidigaste omnämnandet i tryck är dock så pass sent som från 1992, då den rapporterades spridd på en kyrkogård i *Visby*, även i en vitblommig form (Larsson 1992). Den vanligaste biotopen är i kanten av eller utanför trädgårdar, gärna i en häck eller i vägrenen. Den är också vanlig på och vid kyrkogårdar. Troligen är den underrapporterad vid florainventeringarna, eftersom några områden endast inventerats sommartid. Frekvens skulle i så fall snarare vara "Tämligen allmän".

Chionodoxa luciliae, stor vårstjärna, *NFI*

Förvildad, bofast. – Sällsynt.

Även kring denna art råder stor förvirring. Den brukar säljas under namnet *C. gigantea*, medan det som säljs under namnet *C. luciliae* oftast är *C. forbesii* (jämför ovan). Det är den ovanligaste av de tre *Chionodoxa*-arterna, rapporterad först 1992 från en kyrkogård i Visby (Larsson 1992). Sedan dess har den också noterats från kyrkogården i Follingbo (JP) samt i eller vid trädgårdar i Björke (EBJ), Östergarn (BGJ EBJ) och Hangvar (TK MA, två lokaler).

Chionodoxa sardensis, liten vårstjärna, *NFI*

Förvildad, bofast. – Sällsynt.

Denna art skiljer sig från de två tidigare genom sina mindre, rent mörkblå, svagt klockformiga blommor. Den är inte heller lika vanlig i odling, men är känd från några planteringar och kyrkogårdar. Den tidigaste rapporten är från Södertorg i Visby (Larsson 1992), där den spritt sig från en plantering vid en grupp buskar. Då fanns även ett litet bestånd med rent vita blommor. Under senare år har detta bestånd dock gått tillbaka. Liten blåstjärna är även noterad från kyrkogårdarna i Stenkumla (BGJ), Anga (LJ) och Stånga (BGJ BL). Från den senare lokalen har den också rymt ut i en angränsade talldunge, där den klarar sig utmärkt i en helt ohävdad miljö. Ett fåtal plantor har också noterats utanför en trädgård vid Kvie i Burs (BGJ).

Chionoscilla × *allenii* (*Chionodoxa forbesii* × *Scilla bifolia*)

Förvildad, bofast. – Sällsynt.

Denna hybrid mellan arter från två olika släkten (fast inte alla botanister gör åtskillnad på *Chionodoxa* och *Scilla*) förekommer visserligen i odling och den finns att köpa hos välsorterade lökfirmer, men på sin gotländska växtplats har den förmodligen uppkommit spontant och alltså inte rymt från odling. Båda föräldraarterna finns på platsen, mitt för hotell Solhem i Visby, i tunn jord i gräs på kalksten. Det är fråga om ett ganska utbrett bestånd av plantor som ibland ser ut att vara ren *Scilla bifolia*, men oftast drar mer eller mindre starkt mot *Chionodoxa forbesii*. Många av dem har ett mer eller mindre tydligt vitt öga i blomman och så gott som alla har små blommor. Ståndarsträngarna är mer eller mindre tydligt plattade. Ibland frestas man tro att det är småvuxna former av *Chionodoxa forbesii*, som försöker likna *Scilla bifolia*. Det är alltså inte fråga om någon enhetlig grupp av hybrider. Under de år som jag följt beståndet har det också dykt upp en spontan hybrid i vår egen trädgård, bredvid en ensam planta av *Scilla bifolia*, där det finns ett större bestånd av *Chionodoxa forbesii* i närheten. Förmodligen uppstår hybriden ganska lätt om dessa två arter möts. Bestämningen av hybriden har konfirmerats av Jimmy Persson, Göteborg.

Hyacinthoides hispanica, spansk klockhyacint

Hyacinthoides hispanica × *non-scripta*

Kvarstående eller tillfällig. – Sällsynt.

Spansk klockhyacint fanns i Hultemans trädgård i Klinte på 1920-talet, men den kan ha funnits i odling på Gotland åtskilligt tidigare; från Danmark är den känd i odling sedan tidigt 1800-tal (Lange

1994). Den brukar bli omkring 30 cm hög och har en upprätt, långsträckt samling av klockformade blå blommor. Ofta odlas även exemplar med rosa eller vita blommor. Hos den rena är kalkbladen (enligt Stace 1997) 12–18 mm långa och inte utåtböjda i spetsen. I trädgårdarna ser man emellertid ofta exemplar där kalkbladen är tydligt utåtböjda i spetsen. Troligen är detta hybriden mellan spansk och engelsk klockhyacint, *H. hispanica* × *non-scripta* (för beskrivning av kritiska karaktärer, se Stace 1997). Eftersom beläggsexemplar av de fåtaliga gotländska fynden inte finns tillgängliga redovisas de under en kollektiv rubrik, innefattande både artren spansk klockhyacint och dess hybrid med engelsk klockhyacint.

Grötlingbo, trädgård (IN 1998, uppgiven som *H. hispanica* × *non-scripta*), *Ardre* soptipp N kyrkan, skärblommig (GBF 1993, uppgiven som *H. hispanica*).

Hyacinthoides non-scripta, engelsk klockhyacint

Tillfällig. – Sällsynt.

Engelsk klockhyacint liknar i stort den spanska men skiljer sig från den genom att blomsamlingen nickar högst upp. Blommorna är smalare och något längre, och kalkbladens flikar är starkt tillbakaböjda i spetsen. På Gotland odlades denna art i DBW:s trädgård i *Visby* omkring 1900 (herb. VI), men den kan ha introducerats redan under 1800-talet. I dag är den inte lika vanlig som spansk klockhyacint i handelsträdgårdarnas sortiment, men det finns på sina håll en vitblommig form i odling, som har funnits i bruk i minst 50 år. Utanför trädgårdarna finns bara ett par uppgifter: *Björke* Romakloster, trädgårdstipp vid södra delen av Sockerbruksparken (EBJ) samt *Visby* Djuplundevägen (EBJ).

Hyacinthus orientalis, hyacint

Kvarstående. – Mindre allmän.

Hyacinten introducerades i Norden under 1600-talet (Lange 1994). Till Europa hade den kommit från det osmanska riket, liksom exempelvis tulpan och kejsarkrona. När den började odlas på Gotland kan man bara spekulera om. Den saknas bland trädgårdsväxterna i Münchenbergs herbarium omkring 1700. Först mot slutet av 1800-talet finns det en uppgift om hyacint, som 1886 odlades i *Hejde* prästgård (Hulteman).

I dag är hyacint en vanlig växt. Man kan se vackra rader i rabatter, normalt i den vanliga mörkblå till dovt blå färgen, ibland också i vitt eller gult. Men oftast odlas den nog som en ”köp-och-slängväxt”, som kastas efter blomningen, och detta bruk ligger nog bakom en del av de rapporter om hyacint som kommit in. I andra fall handlar det om ströexemplar just utanför trädgårdar, och då är det troligen några smålökar till de odlade exemplaren som kommit på avvägar. Någon fröspridning har jag inte observerat; i vår egen trädgård bildar den inte frön över huvud taget.

Hyacinter som fått stå utan ans eller hävd en längre tid är ofta ganska små och glesblommiga. Det finns också sällsynt en form i odling, som är mycket fåblommig, med ibland bara ett par blommor, vars blommor är blekt blå, nästan porslinsblå, och som har något kortare och inte så starkt tillbakaböjda kalkflikar.

Ardre, just S om kyrkan (GBF), strax S om Halsgårde 1:45, i syrensnår vid gård (GBF), *Östergarn*, utanför kyrkogården (BGJ EBJ), *Akebäck* N Glammunds, ett ex i vägren utanför trädgård (BGJ), *Föllingbo* 400 m ONO Langes hage, i skräphög (GI), *Visby* Hällarna vid Visborgsgatan, vid f.d. torp (BL), *Hejnum* 250 m SSO Graute (AL), *Stenkyrka*, fyra lokaler (IE), *Hall* (IE), *Hangvar* Ire, åbrink vid tomt (TK SK), Kyrkeby, ett exemplar i välgång utanför trädgård i vilken den odlas i mängd (TK MA).

Den blekblå, fåblommiga formen har observerats kvarstående ute i en gräsmatta vid Skogsvårdsstyrelsens hus på A7-området i *Visby* (BGJ).

Muscari, pärlhyacinter

Åtminstone sju olika arter av pärlhyacinter finns eller har funnits mer allmänt i odling på Gotland. Eftersom några av dem kan vara mycket svåra att skilja åt följer här en nyckel:

1. Blommor ljus grågröna, urnformade, mot mynningen med små utskott, sedan sammandragna till en nålfin öppning.

Alla blommor vanligen fertila.

M. muscarimi, grå pärlhyacint

1. De övre (ofta sterila) blommorna ljus blå till blå eller blåviolettera.
Nedre (fertila) blommor brunaktiga eller blå till blåviolettera eller mörkblå.
2. Högvuxen (20 cm eller högre), de övre, sterila blommorna med långa skaft, lysande violetta. De nedre, fertila blommorna ljus brunaktiga.

M. comosum, tofshyacint

2. Alla blommor med kort skaft och likadana till formen, klotrunda till ovala, ljusblå till blå, blåviolettera eller mörkblå (sällan vita).
3. Blommor klockformade, inte sammandragna vid mynningen.

M. azureum, dvärghyacint

3. Blommor sammandragna vid mynningen, vars diameter är mindre än hälften av blommans diameter.
4. Ett enda blad, 1,5–2 cm brett. Övre blommor lysande violetta, nedre blommor helt svartblå.

M. latifolium, bredbladig pärlhyacint

4. Flera blad från löken. Blommor tämligen enhetligt färgade.
5. Blommor klotformade med tillbakaböjda, vita tänder, blå.
2–3 blad, upprätta–utåtböjda, mot spetsen bredare och något huvformade, när vanligen inte över blommorna.

M. botryoides, pärlhyacint

5. Blommor något långsträckta, blå–blåviolettera eller mörkt blå.
Blad vanligen 3–7, när ofta förbi blommorna, kölade–rännformiga, utåtböjda–utbredda.

6. Blommor mörkt blå till svartblå, med vita tänder.

M. neglectum, mörk pärlhyacint

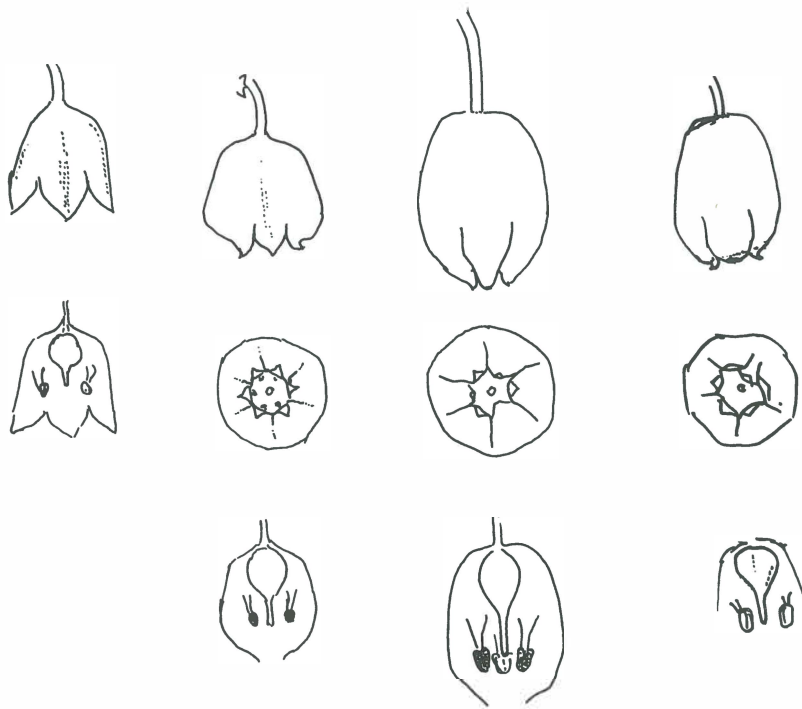
6. Blommor rent blå eller något blåviolettera, med ljusa tänder.

M. armeniacum, armenisk pärlhyacint

Muscari armeniacum, armenisk pärlhyacint

Förvildad, bofast. – Sällsynt.

Armenisk pärlhyacint är en 1900-talsintroduktion på Gotland, troligen förhållandevis sent inkommen. K. Johansson nämner *M. botryoides*, *M. muscarimi* och *M. neglectum* i sitt "kalendarium" över den gotländska floran (Johansson 1927), men armenisk pärlhyacint finns inte med. Däremot är det denna art som totalt dominerar försäljningen av pärlhyacinter i dag, följd av *M. latifolium*. Därför är det lite förvånande att det bara kommit in ett par uppgifter om denna art, och då på typiska "utkast-lokaler". Uppenbarligen har den inte så lätt att sprida sig. På en lokal i *Hangvar* (se nedan) förekommer den dock i ett så stort bestånd, att den bedömts förvildad.

M. azureum
dvärghyacint

M. botryoides
pärlhyacint

M. armenicacum
armenisk pärlhyacint

M. neglectum
mörk pärlhyacint

Möjligen kan armenisk pärlhyacint vara något underrepresenterad i inventeringsrapporterna, eftersom den inte behandlas i de vanligaste flororna. Under gynnsamma omständigheter är den inte svår att skilja från pärlhyacint, *M. botryoides* (se nyckeln ovan). Ibland möter man emellertid små plantor, som växer under svåra betingelser, där det inte är självklart vilken art det är frågan om.

Armenisk pärlhyacint är antecknad från ett antal kyrkogårdar, där den planterats och börjat sprida sig: *Fröjel* i gräsmattan (GI), *Akebäck*, *Roma*, *Barlingbo*, *Endre* (alla EBJ). Troligen är den betydligt vanligare än vad som framgår av rapporterna.

Lokaler där den växer utan omedelbart samband med planterade bestånd: *Klinte*, 200 m S kyrkan i skräphög (GI), *Ardre* cirka 400 m N kyrkan, några bestånd på hållmark (GBF), *Västergarn*, välgkant (GI), *Björke* Romakloster, trädgårdstipp söder om Sockerbruksparken (EBJ), *Stenkyrka* Kvie, gräsmark på håll (TK MA), *Hangvar* Ire, grässlånt utanför trädgård (TK, SK, MA), SV Olarve, vägen utanför hus, förvildad, stort bestånd (TK MA), 400 m SSV Kullshage, ödetorp, i högt gräs (TK MA). Den sistnämnda lokalen tyder på att armenisk pärlhyacint inte är alldeles ny i odling.

Dvärghyacint, *Muscari azureum*, växande i gräs i trädgård, Vall. Foto: B. G. Johansson mars 1997.

Muscari azureum, dvärghyacint

Förvildad, bofast. – Sällsynt.

Dvärghyacint är en turkisk art, som hör hemma på ängar högt upp i bergen. Den skiljer sig tydligt från våra andra pärlhyacinter genom att blomman inte är hopsnörd vid mynningen. Den är formad som en liten, ljusblå klocka. Man kan ofta skönja mörkare blå linjer som går mot spetsen av kronans flikar. Det är en tidigblommande, lågvuxen art, som sprider sig lätt med frön. I vår egen trädgård klarar den sig utmärkt i ohävdad gräs.

I Norden är dvärghyacint sent introducerad, Lange uppger 1930-talet för Danmark (Lange 1994). Tråkigt nog är den mycket ovanlig i odling på Gotland. Därför var det en överraskning när den våren 1997 sågs i blom på en ödetomt vid Stora Törneqvior i Visby (BL). Beståndet är inte särskilt stort. Plantorna växer strödda över några kvadratmeter i högt gräs. Med stor säkerhet är det avkomlingar till exemplar som ursprungligen odlats på platsen.

Muscari botryoides, pärlhyacint, *NFI*, *SvFI*

Förvildad, bofast. – Tämligen allmän.

Pärlhyacint är en europeisk art, som varit känd i Norden åtminstone sedan 1600-talet (Lange 1994, Lyttkens 1912–15). Den tidigaste tryckta uppgiften från Gotland är från 1888, då den uppgavs förekomma "t. ex. ymnigt på ett fält nära Vestkinde kyrka" (Johansson 1888). Fler åkerlokaler, i *Hejde*, "där den hållit sig öfver 30 år" och *Ardre*

tillkommer 1897 (Johansson 1897). Ytterligare två lokaler ges, från *Endre* och *Västerhejde*, den senare i skogsmark.

Än i dag förekommer pärlhyacint som ett åkerogräs på Gotland. Vid Västergårda i *Vamlingbo* fanns vid mitten av 1980-talet ett helt fält, minst ett hektar stort, som var helt blått av pärlhyacint om våren (BL). På samma sätt har pärlhyacinten täckt en sandig åker vid Sande i *Östergarn* omkring 1980 (BGJ) och likaså en sandig åker i ostkanten av den nuvarande golfbanan i *Othem* (BGJ). På den senare lokalen såg det under slutet av 1970-talet under blomningstiden ut som om himlen fallit ner, lysande rent blått. Här finns den fortfarande kvar ganska rikligt, men inte alls på samma sätt som förr. Tillbakagången torde bero på att åkern nu inte odlas, utan brukas som betesmark.

Totalt är omkring etthundra lokaler inrapporterade. De flesta förekomsterna är vid vägkanter eller i nära omgivningar av trädgårdar. En del av lokalerna är av mer tillfällig karaktär, på utkasthögar, soptippar, grustag och liknande. Ett markant inslag av ödetomter finns också. På en sådan har jag följt ett par små grupper genom 25 år. Under denna period har beståndet stått kvar relativt oförändrat i högt och ohävdad gräs.

[*Muscari comosum*, plymhyacint, NFl]

Status osäker.

Plymhyacinten är en värmekrävande sydlig art, som man någon gång ser i odling. I blom är den mycket lätt att känna igen genom de långskaftade, uppåtriktade blåviolettera övre sterila blommorna. De nedre, fertila blommorna är brunaktiga och står rakt ut från stälken. Nederdelen av blomsamlingen är gles, i motsats till de övriga gotländska arterna. Plymhyacinten är rapporterad från *Fårö Sandön* (Arwidsson 1938), där den finns med i en lista som exemplifierar "odlade eller uppenbart förvildade arter... från trädgårdarna och planteringarna vid fyrstationen". Rapporten grundade sig på exemplar som samlats på ön 1908–1909. Jag skulle förmoda att plymhyacinten i detta fall var odlad, men man kan inte helt utesluta att det varit fråga om exemplar som stått kvar från tidigare odling eller kanske kommit ut med trädgårdsjord. Min egen erfarenhet är att plymhyacinten mycket svårt att sprida sig på Gotland och den fordrar också en mycket varm placering för att över huvud taget gå i blom.

[*M. latifolium*, bredbladig pärlhyacint]

Odlad.

Den bredbladiga pärlhyacinten har introducerats under de sista tio åren och man ser den nu ofta i handelsträdgårdarnas lökförsäljning. Det är en vacker art, karakteristisk genom sitt enda, relativt breda blad, och blomsamlingen med en övre grupp av blåviolettera sterila blommor ovanför de nedre, helt blåsvarta fertila blommorna. Den sprider sig mycket lätt med frö i trädgården och har goda förutsättningar att rymma ut i naturen. Än så länge har den dock inte blivit sedd utanför trädgårdarna, men för att förebygga förväxling med andra *Muscari*-arter har den blivit tagits med.

[*Muscari muscarimi*, grå pärlhyacint]

Status osäker.

Grå pärlhyacint har sitt ursprung i de sydvästra delarna av Turkiet. Den en lång odlingstradition för den fina doftens skull. I Sverige odlades den av Rudbeck redan under 1600-talet. På Gotland är den belagd från *Hejde* prästgård 1883 (Hulteman) men hur långt tillbaka den funnits på ön vet jag inte. Det första omnämnandet av arten från Gotland är K. Johanssons *Calendarium florae gothlandicae* (Johansson 1927), som tar upp både vilda och odlade växter. Gustaf Larsson nämner den också i en av sina dikter (Larsson 1973), där han skriver att den var sällsynt "redan på mina farföräldrars tid". Efter en presentation av arten i *Rindi* (Johansson 1970), har vi fått in ett antal uppgifter om odlade före-

Pärhyacint, *Muscari botryoides*, öster om File hajdar i Othem. Foto: B. G. Johansson 17 maj 1980.

komster, från *Eke* och *Havdhem* i söder till *Bäl* i norr. Arten måste uppfattas som en mycket ovanlig trädgårdsväxt med gammal odlingstradition på Gotland. En förekomst, från en rabatt vid Södervärnsskolan i *Visby* (JP) skulle kunna vara inkommet med "matjord" när rabatterna anlades. Det är svårt att tro att man medvetet planterade in en så ovanlig växt vid en vägg på en skola. (Samma förhållande torde ligga bakom förekomsten av en annan ovanlig art: luddvårlök, *Gagea villosa*, i en ros-rabatt vid Domus parkering i *Visby*.)

Bortsett från ovannämnda lokal är övriga kända förekomster odlade eller kvarstående i gamla rabatter där arten tidigare odlats. Den bildar inte frö utan sprider sig ganska långsamt vegetativt.

[*Muscari neglectum*, mörk pärlhyacint]

Status osäker.

Mörk pärlhyacint är förmodligen den mest spridda pärlhyacinten. Dess utbredning sträcker sig från västra Europa till Centralasien i ost. Under gynnsamma omständigheter skiljer man den lätt från pärlhyacint på blomfärgen: blommorna är mörkt blå till nästan svartblå. Bladen är också längre och slankare, tydligt rännformade och ofta rödtonade nertill. Den omnämns som förvildad från Lund redan omkring 1800 (Hylander 1970), men den tidigaste gotländska uppgiften är från år K. Johanssons *Calendarium florae gothlandicae* (Johansson 1927). Troligen gäller denna uppgift odlade exemplar. Den är emellertid inte vanlig i odling på Gotland och säker uppgift om förvildning på Gotland saknas fortfarande. Något enstaka belägg har jag dock haft svårt att placera till art, och man kan inte utesluta att den döljer sig bland inrapporterade *Muscari botryoides*.

Ornithogalum umbellatum, morgonstjärna, *NFl*, *SvFl*

Förvildad, bofast. – Mindre allmän.

Morgonstjärna är känd i Norden sedan 1600-talet (Lange 1994, Lyttkens 1912–15). Från Gotland nämns den 1866 (Cederwald 1866) och K. Johansson beskriver den som naturaliserad (Johansson 1897) och anför *Hemse*, *Ardre*, *Klinte*, *Hejde*, *Östergarn*, *Västergarn*, *Västerhejde*, *Dalhem*, *Visby*, *Väskinde*, *Othem* och *Fårö*. Av lokalerna är hälften belägna i åkrar. 1910 tilläggs *Alva*, *Fröjel* och *Othem* Slite (Johansson 1910a).

De många åkerlokalerna kan tyda på att morgonstjärna kanske inte ursprungligen introducerats som en odlad art, utan kommit in som fröförorening, i varje fall på merparten av sina äldre lokaler. Förmodligen har den emellertid också odlats – K. Johanssons lokal i *Östergarn* är prästgården i socknen – men denna odling kan mycket väl vara sekundär, dvs. plantor har hämtas från naturen in till trädgårdarna. Däremot ligger flera nutida fynd i anslutning till trädgårdar, och man kan i våra dagar också köpa morgonstjärna på Gotlands handelsträdgårdar.

För närvarande är ett drygt fyrtiotal lokaler för morgonstjärna kända. Några av dem är åkerlokaler, exempelvis i *Vamlingbo* och *Västergarn*. En rik lokal vid Talludden i *Visby*, mitt emot kyrkogården, är i dag en torräng, men har tidigare varit åker (BL). Möjligen är detta samma område som K. Johanssons "Visby på åkrar norrut". En del förekomster i vägkanter/åkerkanter kan också vara rester av äldre åkerförekomster, exempelvis i *Västerhejde* cirka 300 m SV Vibble centrum (GI) – K. Johansson uppger också en lokal från "en åker s. om Vible gård!". Många av de nutida lokalerna ligger i anslutning till trädgårdar eller kyrkogårdar eller finns på övergivna tomter eller ödetorp. En del av morgonstjärnans nuvarande förekomster har därför troligen sitt ursprung i trädgårdar.

De gotländska morgonstjärnorna har skiftande utseende. På många lokaler är de få-

blommiga med 4–6 blommor på upp till cirka 3 cm långa skaft. I torrängar eller på alvarmark växer de ofta enstaka. Gräver man upp dem finner man små lökar vid basen av moderlöken, men de verkar inte orka upp till nya plantor i den hårda konkurrensen. Flyttas de in i trädgård, däremot, bildas ganska snabbt ett stort bestånd av småplantor kring moderplantan. Det finns emellertid också bestånd med kraftigare exemplar, med 6–10 blommor med längre blomskaft, till 6 cm långa och mer utåtriktade. Man ska dock hålla i minnet att blomskaften förlängs under blomningen och blir tydligt mer utåtriktade i fruktstadiet. Kalkbladen är 15–20 mm långa, men i trädgårdar kan man ibland se plantor med större blommor.

På Öland har även en snarlik art, spärrgrenig morgonstjärna, *O. divergens*, noterats (Sternér 1986). Den utmärks av att blomskaften är starkt förlängda och utåtriktade, i frukt även nedåtriktade. Den uppges också skilja sig genom att smålökarna inte börjar bilda gröna blad förrän andra året. Jag är emellertid inte säker på om denna karaktär kan användas på så nordliga plantor som här i Sverige. För närvarande har vi på Gotland tyvärr för svagt underlag för att kunna göra några säkra artavgränsningar.

Vid ett tillfälle har ytterligare en art visat sig: *Ornithogalum oligophyllum*, som under några år huserade i en liten rabatt vid Hamnplan i Visby (BGJ). Den stod tillsammans med några krokusar och hade troligen kommit dit mer eller mindre avsiktligt genom plantering av smålökar. Det är en lågvuxen art med stora vita blommor och ganska breda blad utan den vita mittstrimma som karakteriserar morgonstjärnan. Den odlas ibland (under namnet *O. balansae*), och är en konkurrensstark växt, som klarar sig utmärkt även i gräsmattor. Från planteringen i Visby försvann den eftersom rabatten lades igen och täcktes med asfalt.

Ornithogalum nutans, aftonstjärna, *NFL*, *SvFl*

Förvildad, bofast. – Mindre allmän.

Aftonstjärna är en trädgårdsväxt som började sprida sig i odling i Europa under 1600-talet. Till Danmark kom den redan under 1630-talet (Lange 1994) och i Uppsala odlades den av Rudbeck från 1660-talet. På Gotland uppfattas den som en ”gammal” trädgårdsväxt. Den går ofta under namnet ”islilja”, ”ishyacint” eller ”isnejlika” (detta namn används i en dikt av Gustaf Larsson, senast omtryckt i *Rindi* 1993). Trots detta känner jag inte till några äldre gotländska uppgifter om att den odlats här, utan den tidigaste uppgiften är från Klintehamn 1923 (Hulteman).

Aftonstjärna har noterats från ett tiotal socknar: *Stånga*, *Ardre*, *Östergarn*, *Tofta*, *Eskelhem*, *Roma*, *Akebäck*, *Follingbo*, *Visby*, *Hejnum* och *Rute*, ofta med flera lokaler i var socken. Den påträffas ofta nära trädgårdar eller kyrkogårdar, men den kan också ta sig ut på hållmarker. Den bildar många smålökar och kan täcka stora ytor i en gräsmatta. Då blommor den ofta inte utan man ser bara de mörkgröna bladen, som bildar en tät rugge i gräset. Så kan man ofta se den i äldre trädgårdar, där den närmast spelar rollen av ett kvarstående ogräs. Sådana lokaler redovisas emellertid inte här.

Nyligen har en snarlik art, skymningsstjärna, *Ornithogalum boucheanum*, rapporterats från Skåne (Engstrand & Widén 1998). Den skiljer sig från morgonstjärna genom bredare blad, och genom att kalkbladen är något ”vågiga”, har mer tillbakaböjda spet-

sar och rent grön mittstrimma på utsidan. Ståndarsträngarna på båda arterna har två tänder som sticker fram på var sida av ståndarknappen, men hos skymningsstjärnan slutar ståndarsträngens mittnerv i en liten tand. Hos aftonstjärnan är fruktämnet tydligt kortare än stiftet, hos skymningsstjärnan är det lika långt som eller något kortare än stiftet. Skymningsstjärnan är ännu inte med säkerhet känd från Gotland, men Lennart Engstrand (muntl.) berättar att några oklara former, kanske hybrider, sändes in från Gotland efter en efterlysning i ett TV-program sommaren 1998. Skymningsstjärnan bör alltså eftersökas på Gotland.

Även andra höga *Ornithogalum*-arter odlas på Gotland och kan någon gång rymma från trädgårdarna. En sådan sågs i grustagen söder om Slättflishage i *Träkumla* mot slutet av 1970-talet (BGJ BLg). Den var cirka 40 cm hög och hade rent vita blommor. Det kan ha varit *O. narbonense* eller *O. pyramidale*, men det lät sig inte fastställas när vi fann den. Dagen efter var den upprävd och borta.

Pärllhyacint, *Puschkinia scilloides*. Blomma i tvärsnitt.

Puschkinia scilloides, porslinshyacint, *NFl*

Förvildad, bofast. – Mindre allmän.

Porslinshyacint liknar till den yttre en blek blåstjärna, som är lite mer klockformig i blomman. Till skillnad från *Scilla*-arterna, som har fria ståndare, har den ståndarna fästa på insidan av en liten "bikrona" av sammanväxta ståndarsträngar. Den började odlas i Norden under 1800-talet (Lange 1994), men den tidigaste uppgiften från Gotland är från 1923 då den odlades av prästgårdens trädgård i *Klinte* (Hulteman). I dag är den en allmänt odlad vårblostande lökväxt, och den sprider sig mycket villigt med frö. Gräsklippning verkar gynna spridningen genom att fröna slungas ut från moderplantorna. På flera av sina lokaler har den bildat stora bestånd, ofta med ursprung i en närliggande trädgård. Plantor med rent vita blommor finns också i handeln; någon gång dyker de upp spontant i trädgården (BL).

Numera ser man ofta porslinshyacint på kyrkogårdar, där den sprider sig från utplanterade exemplar. Primäruppgiften från Gotland är från kyrkogårdarna vid Vattentornet i Visby (Larsson 1992), men porslinshyacinten är rapporterad även från *Alva* (GI), *Dalhem* (GI), *Stenkumla* (BGJ) och *Hangvar* (TK MA) kyrkogårdar och har säkert spritt sig på fler. I kyrkbyar och tätorter ser man den ofta rikligt spridd i trädgårdarnas gräsmattor eller utanför trädgården i vägkanter, vägdiken eller diken, ofta rikligt naturaliserad. Ibland ser man den på samma sätt spridd i de närmaste omgivningarna av enskilt belägna gårdar. Bara ett par rapporter anger utkastlokaler såsom jordhögar. Tydligen

sprider sig porslinshyacinten bäst med frön. På en lokal söder om kyrkan i *Hogrän* hade porslinshyacinten kommit ut med utkast i en jordhög i mitten av 1980-talet, men spred sig därifrån ner i en fuktig, betad askskog och försvann så småningom från utkastplatsen (BGJ).

Övriga socknar: *Linde* (JP), *Levide* (BoA), *Silte* (GI), *Fröjel* (GI), *Ala* (JP), *Östergarn* (BGJ EBJ), *Eskelhem* (EBJ), *Tofta* (EBJ), *Björke* (EBJ), *Roma* (JP), *Hejnum* (GI), *Othem* (GI), *Rute* (IE).

Scilla bifolia, tidig blåstjärna, *SvFl*

Förvildad, bofast. – Mindre allmän.

Tidig blåstjärna började troligen odlas i Norden under 1800-talet (Lange 1994). På Gotland är den inte alls lika spridd som rysk blåstjärna, och allt talar för att den introducerats betydligt senare än den, kanske någonstans kring mitten av 1950-talet. Den sprider sig lätt med frö, men de bestånd jag sett är inte alls lika omfattande som den ryska blåstjärnans. Den blommar ofta något tidigare och känns igen på de upprätta blommorna som har en dovt blå ton. I *Visby* är den planterad på ett par ställen, vid Kommandantsbacken och vid Solhem, och där blommar den ofta tidigt, tidigare än rysk blåstjärna. Men rikligast finner man den vid kyrkogårdarna vid vattentornet, där den spritt sig från planteringar vid gravarna (Larsson 1992). I övrigt har den noterats från ett fåtal lokaler: *Gerum* Mallgårds (Sn), *Fröjel* (GI), *Stenkumla* och *Träkumla* kyrkogårdar (ML), *Tingstäde* Trägård (IE), *Martebo* (IE), *Stenkyrka* (tre lokaler, IE) och *Hangvar* (TK MA).

Scilla siberica, rysk blåstjärna, *NFL*, *SvFl*

Förvildad, bofast. – Tämigen allmän.

Liksom tidig blåstjärna är rysk blåstjärna troligen en 1800-talsintroduktion i Norden (Lange 1994). Från Gotland är den känd sedan 1914 då den odlades av Hulteman i *Klinte*. Hans pressade exemplar är etiketterat *Scilla amoena*, men blommorna på beläggat är nickande och det är troligen felbestämd *Scilla siberica*. Den kan dock vara äldre på Gotland än så. En del bestånd, exempelvis vid gårdarna norr om *Akebäcks* kyrka är enorma, och den har spritt sig inte bara över trädgårdarna utan också tagit sig över vägen och börjat kolonisera ängsmarken mittemot. När man ser dem är det lätt att tro att de är mycket gamla, och lokala uppgifter säger att de funnits där så länge man kan minnas. Men det visar inte med stor säkerhet att den är mycket mer än kanske 60–70 år på platsen.

Den vanligaste biotopen för rysk blåstjärna är kyrkogårdar, där den ofta förvildats rikligt. Den är noterad på ett stort antal kyrkogårdar från *Vamlingbo* i söder till *Hangvar* och *Lärbro* i norr. Den första publicerade uppgiften är från kyrkogårdarna vid Vattentornet i *Visby* (Larsson 1992), där det även brukar finnas några vitblommade exemplar. I övrigt har den noterats från lokaler nära gårdar och trädgårdar, ofta utpostlokaler till en omfattande förekomst med tyngdpunkt inne i en trädgård. I några fall har den också tagit sig längre ut i naturen, exempelvis på klapper vid stranden i *Buske* i *Västerhejde* (GI), på slänt ner mot en å i *Dalhem* 250 m SO *Munkebos* (GI) och vid *Ire* i *Hangvar*, massor (TK SK MA), eller i en lundalmdunge NV *Hangvar* kyrka, mycket rikligt förvildad (TK MA). Totalt är något mer än 50 lokaler rapporterade.

Alliaceae

Allium, lök

Löksläktet innehåller några av våra äldsta kulturväxter, lök, *Allium cepa*, och vitlök, *Allium sativum*. Dessa arter har en odlingstradition som kan följas tillbaka till det forntida Egypten (Täckholm 1950). I Norden är de kända sedan medeltiden. Lök finns med bland de varor som förtecknas i Totts räkenskapsbok från Visborgs slott i Visby under 1400-talet (Melefors & Wase 1991). I det äldsta kända gotländska herbariet, Münchenbergs *Herbarium vivum*, från omkring år 1700, finns såväl *Allium cepa*, ”Röölök”, som *Allium sativum*, ”Hwitlök”, med.

Även arter, som i dag är helt naturaliserade på Gotland, som skogslök, *A. scorodoprasum*, och ramslök, *A. ursinum*, har kanske ursprungligen introducerats på Gotland genom odlingen. Mer om detta under respektive art.

Allium-arter som odlats för prydnads skull hör 1800-talet och 1900-talet till. I dag finns ett stort urval i handeln. Ingen av dem har hittills lyckats etablera sig utanför trädgårdarna men ett par arter har dykt upp som tillfälliga gäster.

Allium hollandicum, kirgislök

Tillfällig. – Sällsynt.

Kirgislök är en högvuxen lök, upp till 80 cm hög. Bladen sitter nere vid marken och börjar vissna vid blomningen. Högst upp finns en rund, tät samling av violetta blommor. Blomskäften är lika långa, så samlingen bildar ett väl format klot, 5–10 cm i diameter. Kirgislök har introducerats av lökfirmer under namnet *Allium aflatunense*, som fortfarande är det gängse handelsnamnet. Under detta namn är den tidigare citerad i Gotlands Botaniska Förenings artförteckning 1994. Under senare tid har det också dykt upp odlingsformer med mörkt violetta blommor.

I trädgården är kirgislök en lättskött växt, som sprider sig villigt med frö, och som klarar av att växa även i gräs, om bara grässvålen inte är alltför tät. Vid två tillfällen har den noterats utanför trädgårdar: *Björke* cirka 1,9 km S Sockerbruket, ruderatmark (EBJ) och *Hejde* Krämplause, på torr hållmark framför gård, utanför trädgården, tillsammans med bland annat trädgårdsiris, troligen utkommen med utkast (BGJ BLg 1996, ej kvar 1998).

De senaste åren har handelsträdgårdarna på ön erbjudit lökar till andra högvuxna arter, som kröns av en rund blomsamling i violetta toner, bland dem stäplök, *Allium christophii*, och jättelök, *A. giganteum*. Den förra är något kräsen i trädgården, men kan ibland frösprida sig spontant. Den senare är betydligt svårare, och brukar oftast dö ut efter något år. Det som säljs under namnet *A. giganteum* är emellertid ofta (men inte alltid!) en helt annan art, osäkert vilken. Äkta jättelök är normalt mer än meterhögt och har en mycket tät och jämn blomsamling, där blommorna har rundade kalkblad. Den andra arten är lika hög eller högre, men blommorna har oliklånga skaft, så att blomsamlingen blir ojämn i kanten. Blommorna sitter också glesare och är mörkare violetta och kalkbladen är smalare, spetsiga och något tillbakaböjda. Den är en hel del mer lättodlad jämfört med ”äkta” jättelök och klarar sig bra i vår trädgård, men har hittills inte gett upphov till någon avkomma. Man får räkna med att en eller flera av dessa arter förr eller senare också lyckas ta sig ut i naturen på Gotland. Eftersom arterna är så snarlika bör man vara extra noggrann vid artbestämning av nya fynd av högvuxna *Allium*-arter.

Allium moly, guldlök

Tillfällig. – Sällsynt.

Guldlök känns genast igen på de guldgula blommorna. Bladen är platta och ett par cm breda. Det är

en europeisk art, som har odlats i Norden åtminstone sedan 1800-talet. Numera ingår den i lökfirornas standardsortiment, och man ser den ibland i gotländska trädgårdar. Utanför trädgårdarna har den påträffats vid ett tillfälle, på Galgberget i Visby, bland trädgårdsutkast söder om galgen 1984 (Larsson 1984).

Allium schoenoprasum, gräslök, *NFL*, *SvFl*

Bofast. – Allmän, sällsynt kvarstående från odling.

Gräslök är en inhemsk art på Gotland, som noterades redan av Fuiren och Sperling på deras gotländska resa 1623 (Bartholin 1662). Även Linné noterar den på gotlandsresan, från Hau: "Alwar-Löken (*It. Oel.* 53.) gjorde här de skarpaste Ängar helt röda med sina ymniga Blommor." I dessa trakter är det fortfarande så, att gräslöken kan färga hållmarkerna fullständigt rödvioletta under blomningen. Linné hade tidigare mött gräslök vild på Öland, och i det sammanhanget skriver han om den som en art (i Sverige) "som allmänt planteras i Trädgårdarna at brukas på mat för menniskor och kycklingar". Han nämner dock inget om att den odlades just på Öland eller Gotland. I Münchenbergs herbarium från 1701–02 finns gräslök med, men det nämns inte att den odlades eller var samlad i en trädgård. Troligen har odlingen av gräslök kommit senare till Gotland, men jag har inte lyckats få fram uppgifter om när den kan ha introducerats som köksväxt.

Den inhemska gräslöken har beskrivits som *Allium schoenoprasum* var. *alvarense* och fått det svenska namnet alvargräslök. Den uppges (Hylander 1953) utmärka sig genom sin litenhet – den är 7–15 cm hög – genom att bladen är blådagliga, och "även som unga upprätta". Redan Linné (1745b) kommenterar att unga blad är upprätta och inte slokar i spetsen. På en del fuktiga lokaler på Gotland kan man emellertid finna betydligt mer grovvuxen gräslök, upp till 50 cm hög på en lokal i fuktig skogsmark öster om Bälsalvret, i *Boge* (BGJ).

När man odlar gräslök tagen från alvarmark i trädgården tillsammans med gräslök från köksväxtfrön, så blir, enligt min erfarenhet, alvargräslöken mindre, inte lika starkt tuvad och blommar inte lika länge. När Linné odlade alvargräslöken i "Upsala trädgård" fann han ingen skillnad mot annan gräslök än, som redan nämnts, att unga blad inte slokar i spetsen (Linné 1745b, 1755). Möjligen är den gräslök som odlas i våra dagar lite annorlunda än den för 200 år sedan?

Av odlingsformen finns två uppgifter om förekomster utanför trädgårdar: Från området SV Russparken på Lojstahjd i *Levide* eller *Gerum* socken (som "odlad gräslök", lokalen ej närmare specificerad, Sn) samt från *Hangvar* S kyrkan, odlingsrest (TK SK, som var. *schoenoprasum*).

[*Allium scorodoprasum*, skogslök, *NFL*, *SvFl*]

Bofast. – Allmän.

Skogslök är en gammal art på Gotland. Den äldsta uppgiften om att den funnits här finns i Münchenbergs herbarium från 1701–02, där den finns med sitt gotländska namn "Köipor". Münchenberg tillägger också att den växer i åkrar. När Linné besöker Gotland fyrtio år senare noterar han den istället som en ängsväxt: "Wäxte hör så ymnigt i Ängarna, at man ej bör undra, där så wäl miölken som sielfw smöret här smakar om

vårtiden af Lök.” (Linné 1745b). Det är Linné som står för det första omnämnandet av arten i tryck. Linné skriver det gotländska namnet ”Kaipē” och påpekar likheten med grekiskans *καυπη* och latinets *Cepa*. ”Kajp” är än i dag det gängse namnet för skogslök på Gotland, och ”kajpsoppa” är en omtyckt maträtt där de unga skotten om våren används.

Det är en öppen fråga om skogslök ursprungligen har odlats på Gotland. Skogslök växer i dag ofta rikligt vid s.k. ”kämpgravar”, dvs. järnåldershusgrunder. Flera botanister har påpekat detta förhållande, exempelvis Bengt Pettersson (Pettersson 1955, här i översättning från originalets engelska): ”Olika slags örter och gräs hade också särskild användning i det ursprungliga levnadssättet och det förefaller att inte vara en ren tillfällighet att de så regelbundet påträffas tillsammans med järnåldersbosättningar, t. ex. brudbröd (*Filipendula vulgaris*), skogslök (*Allium scorodoprasum*), sibirisk björnloka (*Heracleum *sibiricum*), svalört (*Ranunculus ficaria*) och några orkidéer.” Gustaf Larsson presenterar (Larsson 1962, bildsida mot sid. 17) skogslöken – ”kaipkålen” – som en ”relikt från järnålderns gårdar”.

Av den nuvarande utbredningen framgår klart att skogslök är knuten till odlingen. Den är mycket allmän inom socknarnas centrala områden, undantaget de mera sandiga delarna av ön som Burs–Lau–När. Inom skogsområdena ser man den däremot mera sällan. Skogslök är noterad från över 500 km-rutor på Gotland, dvs mer än en sjättedel av alla inventerade km-rutor. Den påträffas ofta vid husgrunder och stensträngar i hävdad eller igenvuxen ängesmark. Man finner också skogslök i åkerrenar och vid gårdar och bodar. Den sprider sig med groddknoppar och med sidolökar – i litteraturen finns motstridiga uppgifter om frösättning; själv har jag aldrig sett den med mogna frökapslar – och har goda förutsättningar att bli ett besvärligt trädgårdsogräs.

Münchenbergs anteckning att skogslöken växte i åkrar visar på möjligheten att skogslök inte odlats förr utan ursprungligen var ett åkerogräs, anpassat till en skonsammare markbearbetning än den vi har i dag. De bosättningar som fanns på Gotland under yngre järnålder har i mycket hög grad en kontinuitet fram till 1700-talets gårdar vad gäller själva odlingsmarken, även om själva bebyggelsen kan ha omgrupperats (Carlsson 1979). Om skogslök ursprungligen växt som ogräs i åkrarna vid de forntida gårdarna (gårdarna var belägna vid gränsen mellan inägo- och utägomark) är det inte förvånande att den finns kvar på samma platser än i dag, dvs. vid de lämningar som haft kontinuerlig åker- eller ängshävd in i sen tid och inte helt bortodlats. Från flera av de forntida gårdar som övergavs under tiden från järnålder till medeltid, och där det alltså funnits ett långt avbrott i hävden, exempelvis Visnar ängar i *Alskog*, Fjäle i *Ala*, Ramsänge och Yveränge i *Boge*, har vi inga observationer av skogslök. Dessa gårdar låg ofta som isolerade utposter och än i dag ligger de långt från annan bebyggelse.

Även om det inte kan uteslutas att skogslök förr har odlats som en grönsak håller jag själv det för mera troligt att den ursprungligen har varit en självständig följeslagare till odlingen. För alla eventualiteters skull är den dock medtagen i förteckningen, men jag har valt att sätta den inom hakparentes för att markera osäkerheten.

Allium ursinum, ramslök

Förvildad, bofast. – Tämigen allmän.

Ramslök noterades från Gotland redan av Linné på hans gotländska resa (Linnæus 1741). Från "Lummelunds Kyrka... strax det efter" skriver han (Linnæus 1745b, sid. 169–170):

"Rams kallades Örten, som här växte under buskarna;"

"Bönderna berättade om denna, at der hon växer, fördrifwer hon andra Örter och ogräs, hwar på wi ock hade ögonskienliga prof: ty under de buskar, der Ramset växte stod ingen annor Ört. Bönderna sade oss ock, at hon af dem *planteras* i Humlegårdar, der med at fördrifwa Hundkaxor och annat ogräs. Boskapen berättades gierna äta henne, men at Miölken och Smöret där efter blefwo stinkande som af hwitlök."

Gustaf Larsson (Larsson 1962, sid. 161) skildrar samma förhållande:

"Ramslöken är en annan av trädgårdens uråldriga växter. Där den går till som bäst kväver den all annan växtlighet. Kanhända blev den redan på 1600-talet inplanterad i humlegården för att skydda de späda humlebroddarna mot frostnätterna om våren.

Växten visar klart var humlegården legat, och blommar där med tusenden vita stjärnor på försommaren."

Hur länge ramslök odlats är svårt att säga; kanske är den samtida med odlingen av humle, som omnämns redan i Gutalagen, vilken nedtecknades vid mitten av 1300-talet (ed. Holmbäck & Wessén 1943). Att den dessutom kan vara helt ursprunglig på Gotland är mycket möjligt. En del av dess nuvarande lokaler ligger i frisk skogsmark, såväl i lövskog som i granskog. Men man ser den också ibland i trädgårdshäckar eller vägkanter. I Lummelundsbruks park täcks marken tidigt om sommaren helt av ramslök. Totalt är omkring 150 lokaler noterade. Lokalerna är spridda från *Fårö* till *Sundre*, men på ett bälte från *Stenkumla–Ardre* i norr till *Sanda–Buttle–Ardre* i söder är den mindre allmän. Lokalerna är inte jämnt spridda utan ligger ofta i små grupper på några kilometers avstånd från varandra, som om varje grupp har sitt ursprung i ett äldre spridningscentrum. Sådana lokalgrupper finns i *Hamra*, *Klinte*, *Etelhem*, *Lye*, *Stånga*, *Hörsne*, *Visby*, *Endre*, *Källunge*, *Bäl*, *Lummelunda*, *Lärbro* och *Bunge* (Fårösund).

Amaryllidaceae

Galanthus, snödroppe

Den enda *Galanthus*-art som har funnits i odling på Gotland en längre tid är snödroppe, *G. nivalis*, som har en vid utbredning i Europa. Den finns med i Münchenbergs herbarium från 1701–02, men i detta fall är den inte samlad på Gotland utan i Uppsala. På Gotland är i dag ytterligare två arter sällsynt noterade. De har introducerats i odling under detta århundrade och har troligen inte hunnit sprida sig mycket. Det kan emellertid också tänkas att de är underrapporterade (till förmån för *G. nivalis*) och en enkel bestämningsnyckel kan därför vara av nytta:

Turkisk snödroppe, *Galanthus elwesii*, i trädgård. Foto: B. G. Johansson 7 april 1980.

1. Blad rent gröna, utbredda.

G. ikariae, grekisk snödroppe

1. Blad grågröna, upprätta.

2. Bladen sitter platt mot varandra vid basen.
Inre kalkblad med en grön fläck mot spetsen.

G. nivalis, snödroppe

2. Bladen omfattar varandra vid basen.
Inre kalkblad med två gröna fläckar (ibland sammanflytande).

G. elwesii, turkisk snödroppe

Galanthus elwesii, turkisk snödroppe, *NFl*

Tillfällig. – Sällsynt.

Turkisk snödroppe beskrevs 1875 och introducerades i Norden mot slutet av 1800-talet (Lange 1994). Den hör hemma i sydöstra Europa samt sydvästra och södra Turkiet. Den har på senare tid blivit den vanligaste arten i lökfirmornas *Galanthus*-sortiment. Lite synd är det nog, för även om den har något större blommor än vanlig snödroppe, så sprider den sig inte lika villigt. Själv har jag aldrig sett den annat än i ganska få exemplar. Det finns emellertid en rapport om att den förvildats inne på en villatomt i *Eskelhem* (EBJ). Det första omnämnandet i tryck är från en excursion 1991 då den förevisades på Gamla Begravningsplatsen i *Visby* (Larsson 1992). Där handlade det emellertid om planterade exemplar. Utanför trädgårdar och kyrkogårdar har jag bara sett den vid ett par tillfällen och då bara i enstaka exemplar: *Västergarn* Kastalen, enstaka i gräsmark (Johansson 1992) samt *Stånga*, på jordhög utanför kyrkogården, utkommen med utkast (BGJ BL, 1997).

Galanthus ikariae, grekisk snödroppe

Förvildad, bofast. – Sällsynt.

Grekisk snödroppe är inte vanlig i odling i Sverige. Själv har jag aldrig sett den i lökfirmornas sortiment. Några gånger, däremot, har jag mött den i trädgårdar i *Visby*, där den skiljer sig markant från andra snödroppar genom sina breda, glänsande gräsgröna blad, som är mer utbredda än hos de andra snödropparna. På Gamla Begravningsplatsen i *Visby* har någon planterat den på några gravar och därifrån har den lyckats frösprida sig till de närmaste omgivningarna, där den nu växer i glesa bestånd (Larsson 1992).

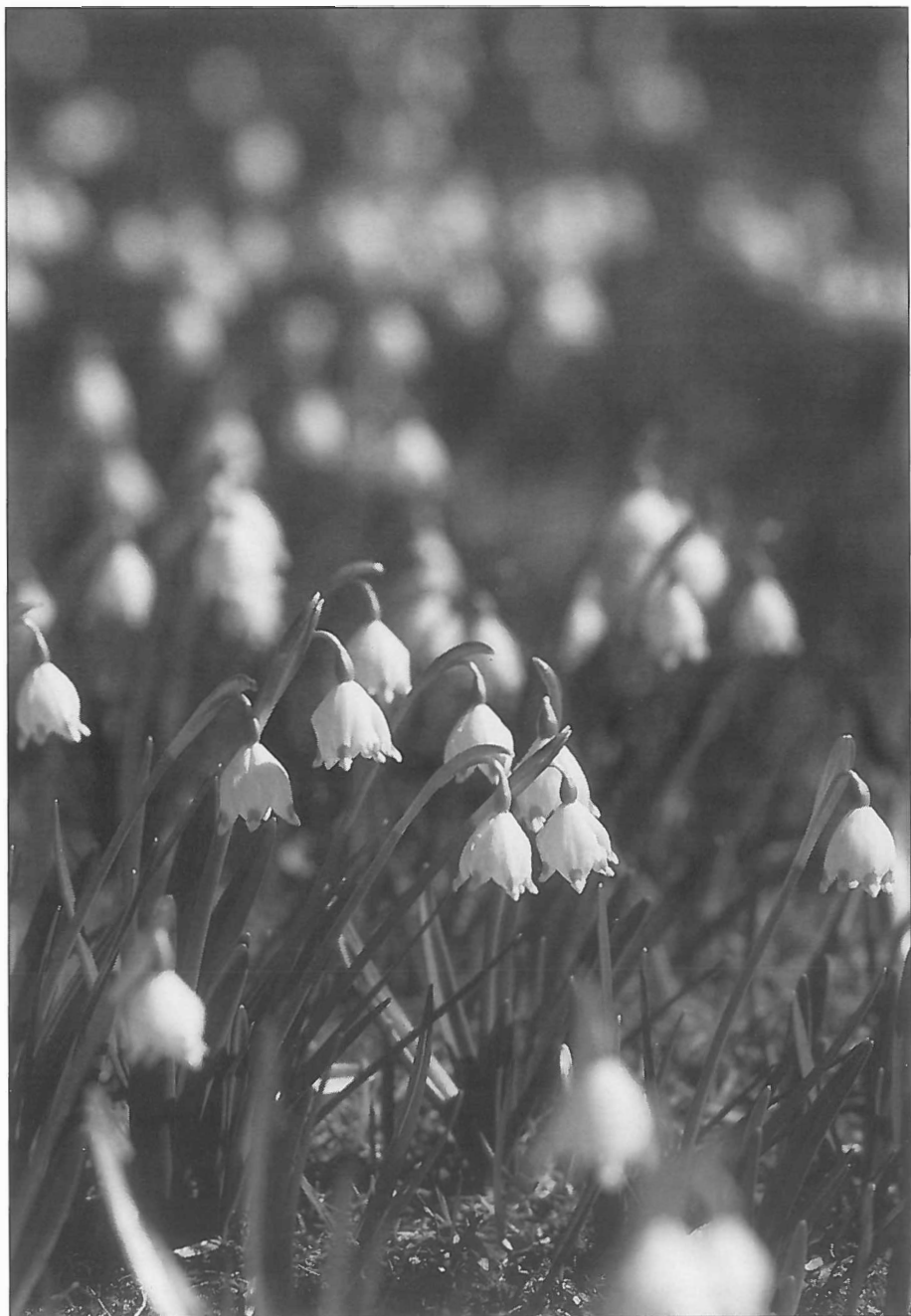
Troligen har grekisk snödroppe introducerats på Gotland genom inköp av lökar på postorder, något som var vanligare förr och kanske nådde sin höjdpunkt under 1950- och 1960-talen. En trädgårdsförekomst i *Vamlingbo*, där den för övrigt också frösprider sig spontant inom trädgården, har detta ursprung (BL).

Galanthus nivalis, snödroppe, *NFl*, *SvFl*

Förvildad, bofast. – Tämigen allmän.

Snödroppe är en art som har sitt ursprung i Europa. I Sverige är den känd åtminstone sedan 1600-talet (Lyttkens 1912–15). Den finns med i Münchenbergs herbarium från omkring 1700, men hans exemplar är samlat i Uppsala, inte på Gotland. Det är alltså möjligt att snödroppe inte var känd på Gotland vid denna tidpunkt. Däremot är det säkerställt att den odlades här under 1800-talet. K. Johansson skriver (Johansson 1897) att den och snöclockan, *Leucojum vernalis*, ”förekomma ej i egentlig mening förvildade”. I våra dagar ser man ofta snödroppe i små bestånd ute i naturen, i en vägkant, i kanten av en trädgård, på jordhögar eller trädgårdskomposter. Den verkar inte ha lätt att sprida sig vidare på sådana lokaler, även om de bestånd som håller sig kvar en längre tid kan breda ut sig vegetativt till små ”ruggar”. Någon gång ser man också den fylldblommiga formen, exempelvis *Hogrän* Vallbys, en grupp i ett glest, nu betat, ekänge (BGJ).

Snödroppen får alltså på flertalet av sina lokaler betraktas som kvarstående eller tillfällig, vilket överensstämmer väl med K. Johanssons bedömning, ”ej i egentlig mening förvildad”. På några lokaler har den emellertid etablerat sig och sprider sig vidare med frö, vilket resulterar i utbredda, mer eller mindre glesa bestånd: *Visby* Palissaderna, i

Snöklocka, *Leucojum vernum*, vid Norrgårde i Sproge. Foto: S: Hedgren april 1979.

svagt hävdad gräsmark i gles skugga under träd (BGJ), *Hangvar* kyrkbyn, rikligt frö-spridd i trädgårdskant (TK MA).

Leucojum vernalum, snöklocka

Förvildad, bofast. – Mindre allmän.

Även snöklockan är en gammal trädgårdsväxt i Norden. De äldsta namnen för arten kan spåras tillbaka till 1500-talet (Lyttkens 1912–15, Lange 1994). Den rika förekomsten i Vadstena klosterträdgård tas ofta som argument för att den odlades där redan under medeltiden, men några säkra belägg för att det verkligen var fallet finns knappast. På Gotland är den troligen mycket yngre. Den finns visserligen belagd i Münchenbergs herbarium från omkring 1700, men hans snöklocka är, liksom hans snödroppe, samlad i Uppsala. Från Gotland har vi inga säkra uppgifter förrän under 1800-talet. K. Johansson skriver om den och snödroppen att de ”förekomma ej i egentlig mening förvildade” (Johansson 1897). Han anför dock två lokaler: en äng utanför *Burs* prästgårds trädgård och en hage utanför ”Vible trädg.”.

Troligen har snöklockan kommit mer allmänt i odling mot slutet av 1800-talet. Från *Hejde* är den belagd 1882 (Hulteman). Ett oroande faktum är emellertid att Gustaf Larsson (Larsson 1962, sid. 161) använder det danska namnet ”Dorotea-lilja” (förutom namnet ”vintarnarr”, det senare har på Gotland även använts för tusensköna, som kan ses blommande under blidvädarsperioder på vintern). Namnet Sankt Dorothealilje är belagt från danskt 1500-tal (Brøndegaard 1987). Jag har inte sett namnet dorotealilja i svensk litteratur, och om det gotländska namnet verkligen är ett arv från den danska tiden, så måste snöklockan vara mycket gammal på Gotland.

Några av de mer väletablerade lokalerna ligger i anslutning till äldre gårdar eller torp. Rika lokaler finns i *Hogrån*, L. Enbjänne, i glest skogbevuxen betesmark inte långt från gården (BL) och i *Alskog*, Rudvier, vid äldre torp, i frisk skuggig mark ner mot en bäck (BGJ, avbildad av Bo Mossberg på omslaget av *Rindi* 1993:1). Det tidigaste omnämnandet som förvildad som jag sett är från 1987, då den uppgavs från området bakom Kungsladugården i *Visby* (Ingmansson & Larsson 1987). Från *Pajse* i *Martebo* finns ett belägg taget av E. Th. Fries redan från 1920 (S) men uppgiften har inte publicerats.

Övriga lokaler: *Vamlingbo* Bonsarve (BL), *Burs* enstaka i sidlänt skogsmark (BGJ), *När* Hundtorget (SHg), ost Närkån, i gräs i åkant (GI), *Linde*, i änge (JP), *Sproge* 500 m S Lindarve, dikeskant (GI), St. Norrgårde (GI), *Eksta* Stjärnarve, spridd ut i fuktig lövdunge (GI), *Fröjel* strax O f.d. Skogsbruksskolan, i ängst närmast boningshuset, *Ala* O kyrkan (GBF), *Östergarn* Katthammarvik (BGJ EBJ), *Eskelhem* NV kyrkan (EBJ), *Tofta* Kroks (EBJ), *Dalhem* S om Hallföse (GI), *Follingbo* (JP), *Stenkumla* i f.d. grustag på Acklunds kulle (GI), *Stenkyrka* (IE).

Narcissus × medioluteus, bukettnarciss

Kvarstående. – Sällsynt.

Bukettnarciss kan på håll förväxlas med pingstlilja, *Narcissus poeticus*, men blommorna sitter i par, inte ensamma. De är gräddvita till färgen och mindre än pingstliljans. Liksom hos denna har blommorna en kort ”bikrona” och en stark doft. Bukettnarcissen är en hybrid mellan pingstlilja och tazett, *N. poeticus* × *tazetta*. I Norden är bukettnarcissen känd åtminstone sedan början av 1800-talet (Lange 1994). På Gotland samlades den av Hulteman först 1920. Det kan tyda på att han inte mött den under

Stjärnnarciss, *Narcissus × incomparabilis*, i trädgård i Vall. Foto: B. G. Johansson maj 1992.

den långa period från 1880-talet då han samlade sina gotländska trädgårdsväxter. Numera är den inte särskilt ovanlig i gotländska trädgårdar. I vår trädgård trivs den bättre än pingstliljan. Den förefaller att finna sig mer tillrätta med försommartorkan på Gotland. Utanför trädgårdarna har jag sett den vid ett tillfälle: *Hogrän* N Rodarve, på schaktad och störd jord med upplag och bråte, ett litet bestånd 1997, troligen ditkommet med utkast (BGJ).

Narcissus poeticus, pingstlilja, SvFl

Förvildad, bofast. – Tämligen allmän.

Pingstliljan är en av de verkligt gamla gotländska trädgårdsväxterna. Den finns med redan i Münchenbergs herbarium från 1701–02. Den kan mycket väl vara medeltida, men det finns inga belägg som är äldre än Münchenbergs. Pingstliljan omnämns även av Landeberg i hans handskrift (Landeberg 1811), men den tidigaste uppgiften i tryck

är i K. Johansson 1897: "Lärbro, Storugns kring Båtelskällan, ännu fortlevande sedan många år tillbaka (Wö)." Belägg från denna lokal, samlat av Westöö, finns i S.

Ett drygt femtiotal aktuella förekomster av pingstlilja i naturen är registrerade. Merparten gäller enstaka bestånd i vägrenar, trädgårdskanter, utkasthögar och liknande. Ett par förekomster på ödetomter är också noterade. På en av dem, söder om kyrkan i *Ake-bäck*, där bara några stenar antyder att det förr funnits en byggnad, står pingstliljan kvar och frodas. Den blommar årligen, kanske mer förr när området betades måttligt, men den klarar sig även i högt gräs. Skälet till detta är troligen att området är ganska blött, ofta ännu fram på försommaren. Förutom den vanliga formen, med enkla blommor, brukar där också blomma några exemplar med fyllda blommor.

Narcissus pseudonarcissus, påsklilja, SvFl
Förvildad, bofast. – Tämliigen allmän.

Påskliljan har troligen samma ålder i Norden som pingstliljan, men från Gotland saknas uppgifter som är äldre än från 1800-talet. Påskliljan finns visserligen med i Münchensbergs herbarium från omkring 1700, men hans exemplar är samlat i Uppsala. Den äldsta anteckningen från Gotland finns i Landebers handskrift (Landeberg 1811). I tryck nämns påskliljan först av Sävä (Sävä 1837), från Lunds i *Västerhejde*, sedd rikligt blommande. K. Johansson tillägger 60 år senare (Johansson 1897) att påskliljan då ännu växte talrikt och blommade med dubbla blommor. Även söder om kyrkan i *Västerhejde* fanns denna form, som tillika finns kvar än i dag (GI). K. Johansson citerar även Reinhold Matsson, som rapporterat påskliljan från "Stånga, förvildad i en äng nära Österlings" (Matsson 1895). Därutöver nämns *Lärbro*, *Hörsne* och *Hemse*. Hans sammanfattande bedömning var att den växte vid eller i gamla trädgårdar och kunde leva kvar så under lång tid. Hans bedömning stämmer väl in på vad jag tror är Matssons lokal nära Austerlings, där påskliljan ännu finns kvar. Cirka 200 m SSO om Austerlings finns en sidlänt skogsmark, där marken om våren är helt täckt av påskliljor (gården Austerlings ligger i *Stånga* socken, men narcisslokalen ligger i *Burs*, strax söder om sockengränsen). Här är det den enkla formen, med blekt gula kalkblad och något mörkare trumpet, som lyckats med att frösprida sig över ett stort område.

Det är en spridd uppfattning på Gotland att den "gamla påskliljan" är formen med fyllda blommor (BL). Tyvärr saknar flertalet rapporter anteckningar om vilken form som iakttagits. Säkra uppgifter om den fyllda formen finns från *Eksta*, *Fröjel*, *Lye*, *Ardre*, *Västerhejde* och *Hangvar*. Bland övriga former som är representerade finns såväl den mindre och blekare, mer ursprungliga formen, som har förmåga att sprida sig starkt med frön om den hamnar på lämplig plats, som modernare former med stora, höggula blommor.

Narcissus × incomparabilis, stjärnnarciss
Kvarstående. – Sällsynt.

Stjärnnarciss är en hybrid mellan pingstlilja och påsklilja, *Narcissus poeticus* × *pseudonarcissus*. Den påminner mest om en blekgul påsklilja, men kalkbladen är smalare, mer graciösa, och bikronan är betydligt kortare, bara som mest knappt 2 cm lång, något mörkare i färgen än kalkbladen. Den är inte vanlig i odling och jag har aldrig sett den saluföras. I naturen är den känd på ett par lokaler, *Hejnum* i

Påsklilja, *Narcissus pseudonarcissus*, på den rika lokalen i Burs SSO Austerlings.

Foto: B. G. Johansson maj 1989.

utkast på hällmark öster om kyrkan (BLg omkring 1980) samt *Ardre*, i utkast på hällmark norr om kyrkan, flera strödda bestånd (GBF). Noterad i Gotlands Botaniska Förenings förteckning över Gotlands kärlväxter 1994.

Colchicaceae

Colchicum autumnalis, tidlösa, *NFl*, *SvFl*

Status obekant, troligen kvarstående. – Sällsynt.

Tidlösa har varit bekant i Norden under mycket lång tid. Den finns omnämnd i danska läkeböcker från 1400-talet och framåt (Lange 1994), och under 1600-talet även i svenska källor (Lyttkens 1912–15). De äldsta svenska uppgifterna om naturalisering dyker upp redan i början av 1800-talet (Hylander 1970). Från Gotland saknas uppgifter helt ända fram till slutet av 1800-talet, då man vet att den 1892 odlades i *Hejde* prästgård (Hulteman). Numera ser man ganska ofta tidlösa blommande om hösten i gotländska trädgårdar med de blekvioletta blommorna ofta slakt liggande mot marken. Den förefaller inte särskilt spridningsvillig, bestånden är alltid prydligt samlade på "rätt plats". Den är träffsäkert avbildad av Bo Mossberg i *Den Nordiska Floran* (Mossberg, Stenberg & Ericsson 1992). Hans bild visar ett exemplar från *Sundre*. Där växte den i en välgkant nära kyrkan (Lennart Stenberg muntl.). Kronbladen är långa och smala och märkena är långsträckta, violetta i toppen.

Tidlösa är även antecknad från en trädgårdshäck i *Ardre* (GBF) och från *Endre*, i utkast i vägren vid Fjälls (JP). Det är svårt att säga om den tagit sig ut med frön eller med utkast. I båda fallen handlar det om enstaka exemplar.

Det förefaller som om ren *Colchicum autumnale* inte längre finns att köpa i gotländska handels-

trädgårdar. Det som erbjuds är kraftigare och starkare färgade former som 'Lilac Wonder'. De verkar vara ännu ovilligare att sprida sig spontant än den rena arten och det är inte så troligt att de kommer att naturalisera sig. I några offentliga planteringar i Visby kan man också möta prakttidlösa, *Colchicum speciosum*, som har upprättat stora blommor med breda kalkblad. Den ger ganska rikligt med frö och är kanske den art som har bäst förutsättningar att ta sig ut i naturen.

Liliaceae

Fritillaria imperialis, kejsarkrona, *NFl*, *SvFl*

Förvildad, bofast. – Mindre allmän.

Kejsarkronan har sitt ursprung i länderna öster om Medelhavet, från östra Turkiet och vidare österut. Den introducerades i Europa under senare hälften av 1500-talet. Redan från mitten av 1600-talet var den känd på Gotland. Målarna Johan Bartsch, far och son, hade den som motiv för några av sina målningar. Ett exempel, målat av den yngre Bartsch, finner man på korbänk och predikstol i Hogräns kyrka. Målningen på predikstolen är daterad 1674. I tre fält är en kejsarkrona, en tulpan respektive en fylld, vit ros placerade. Bilderna är utformade för att passa inom en rektangulär ram, och växternas blad har placerats helt symmetriskt, som vore de motsatta. Det är lätt att hålla med de konsthistoriker som kategoriskt hävdar att bilderna är kopior av samtida florilegier (Swahnström 1989). Å andra sidan är det mycket möjligt att Bartsch var bekant med kejsarkronan från de gotländska trädgårdarna. Blott 25 år senare samlades den av Münchenberg 1701–02, då han var informator i Valls prästgård, knappt 5 km från Hogrän.

I våra dagar är kejsarkronan en ganska vanlig trädgårdsväxt på Gotland. Den är mycket lynnig i sitt uppträdande; i några trädgårdar finns kraftiga, täta, prunkande bestånd, och i andra vägrar den helt att gå i blom. I vår trädgård trivs den bäst i lätt skugga under träd, i en uppluckrad svag grässvål, där den blommar villigt och också frösår sig spontant. I rabatterna vägrar den att växa. De rikaste bestånden som jag själv sett i naturen har varit just i skydd av buskar eller häckar. Det förefaller som om kejsarkronan då kan växa relativt ostörd under våren och när sedan vegetationen sluter sig över den, så har den redan gått in i sin sommarvila. Om skuggan och sommartorkan gör att jorden ligger naken under buskarna, så gynnar det fröspridningen under hösten. Förekomster där den lyckats etablera sig är noterade från *Stånga* N kyrkan i syrensnår i äldre, ohävdad trädgård (BGJ) och *Sanda* 450 m SV Runne, i äldre häck vid lada (BGJ), *Tofta* mellan Smågårde och Kroks, i gammal trädgård invid bäck (EBJ) samt *Hejde* Krämp-lause, på ödetomt efter mindre torp, omkring 60 plantor (MK).

Merparten av de registrerade förekomsterna är troligen plantor som kommit ut i naturen med utkast. I något fall kan det handla om stora och livskraftiga bestånd, men oftast torde det handla om enstaka, tillfälliga plantor. Noteringarna är ibland för knapphändiga för att man ska kunna uttala sig mer specifikt: *När* Hundtorget, i skuggig, fuktig mark invid å, tillsammans med kungsängslilja och krollilja (SHg), *Levide* 700 m S Magnuse, vägkant på utslängd jord (GI), *Fröjel* Puser, vägkant vid gård (GI), 800 m V St. Solstäde, skräphög (GI), *Hejde* Stenstugu, i gräs vid vägkant mitt emot gård, rikt bestånd (BL BGJ 1996), *Västergarn* pumphuset vid Paån (GI JP), *Eskelhem*

Kejsarkrona, *Fritillaria imperialis*, målad på predikstolen i Hogräns kyrka av Johan Bartsch d.y. 1674. Foto: B. G. Johansson.

200 m NO Frändarve, vägkant nära trädgård (EBJ), *Lokrume* 750 m SSV Lauks (LÅP), *Martebo* Kvie (IE) samt *Stenkyrka* vid Ringvide–Austergårda (IE).

Fritillaria meleagris, kungsängslilja, *NFl*, *SvFl*

Förvildad, bofast. – Sällsynt.

Kungsängsliljan är bekant i Norden sedan 1600-talet. Lokalen vid Kungsängen i Uppsala, efter vilken den fått sitt nutida svenska namn omnämns redan av Linné (Linnæus 1745a), men redan omkring 1700 samlades den av Münchenberg i Uppsala. Troligen tog han den i Olof Rudbecks trädgård; om kungsängsliljan redan då växte på Kungsängen vet jag inte.

Första omnämmandet från Gotland görs av Landeberg, som nämnde den från ”Klintebys trädgård” (Landeberg 1811). Den första tryckta uppgiften är från samma lokal i Hartmans flora ed. 9 (Hartman 1864). K. Johansson tillägger *Visby*, i parken vid St. Hästnäs (Johansson 1897). Från *Visby* Sankt Görans ruin finns också ett belägg från 1873 (S).

Kungsängsliljan har ett fåtal lokaler på Gotland, där den kan anses fullt naturaliserad. I ”hemsocknen” *Klinte* växer den sedan många år i en blöt strandkant väster om väg 140 vid norra infarten till Klintehamn. Från 1943 finns också ett belägg från ”en fuktig eng väster om kyrkan”, taget av E. Th. Fries (S), men därifrån känner vi den inte i dag.

De rikaste förekomsterna finns i *När*, där kungsängsliljan växer vid f. d. skolan (nuvarande församlingshemmet) ner mot Närkån samt vid det. s. k. Hundtorget, en fuktig, trädskuggad ängsmark nedströms. Sylve Häglund i När, som följt kungsängsliljans förekomster sedan länge, berättar att den sägs vara inplanterad av skollärare i När, Otto Nordström, som arbetade där från 1881 till 1919. Troligen tog han med sig lökar från Uppsala, där han tillbringade en sommar för studier 1893. När han lämnade skolan köpte han mark vid Hundtorget, och troligen tog han med sig kungsängsliljan dit.

Båda lokalerna hyser fortfarande flera blommande exemplar årligen, de flesta med vita blommor, en del även fylldblommiga. Sylve Häglund har även påträffat enstaka kungsängsliljor nerströms längs Närkån, flera kilometer bort, förr mer än nu. De gynnas av att ån inte var för välrensad utan flöt lugnt och ibland svämmande över om våren.

En lokal är känd, där kungsängsliljan uppträtt på torrare mark: *Lojsta* Tonnklint, på sydöstra delen av kullen, tre exemplar 1980 (GB i Anonymus 1991c). Här är den inte sedd senare. Övriga förekomster finns på frisk till fuktig mark: *Burs*, sankäng vid Prästgården (BSt), *Tofta* mellan Smågårde och Kroks, i gammal trädgård invid bäck, ursprungligen odlad, nu naturaliserad, cirka 500 exemplar, de flesta violetta, en del vita, några violett anlupna (EBJ), *Endre* Stenstugu park (JP), *Källunge* Gärdet, Kullingbos, 300–400 exemplar i början av 1970-talet (Hjelm & Eriksson 1976, ännu kvar).

Lilium bulbiferum var. *bulbiferum*, brandlilja, *NFl*, *SvFl*

Tillfällig. – Sällsynt.

Brandliljan har namn om sig att vara en karakteristisk ”torpblomma”, som ”växer i stora klungor vid nästan varenda gård i landet” (Berglund 1987). Inte så på Gotland! Här är det en ovanlig växt, även om den har en lång odlingstradition. Den finns antecknad i Münchenbergs herbarium från 1701–02 (växtmaterialet är inte bevarat). Från 1882 finns material från *Hejde* prästgård bevarat i Hultemans

herbarium. En enda gång är den sedd ute i naturen, i *Follingbo* cirka 1 km SO Skrubbs travbana, ett glest bestånd i tallskog på grus nära en mindre skogsväg (BGJ BLg). I dag finns den inte kvar.

Lilium candidum, madonnalilja

Kvarstående. – Sällsynt.

Madonnaliljan är en växt med ursprung i Mellersta Östern och med tusenåriga traditioner där. Genom att den använts som läkeväxt kan man finna den omnämnd i nordiska läkeböcker (handskrifter) tidigt under medeltiden, redan under 1300-talet (Lange 1994). Den äldsta uppgiften från Gotland är från 1701–02, då den samlades av Münchenberg.

Madonnaliljan är en ganska vanlig trädgårdsväxt på Gotland, men man kan märka hur den under de senaste 20–30 åren avtagit i kraft. Förr kunde man ofta på gotländska gårdar se en hel rabatt fylld av blommande, kraftiga madonnaliljor (BL). Detta är mycket ovanligt i dag. Det är möjligt att plantorna blivit mer virusinfekterade under senare år, eftersom omsättningen av liljelökar av olika slag är mer intensiv numera.

Madonnaliljan ger inte frö på Gotland – en anteckning om detta från *Vamlingbo* finns dock (BL) – och den förökar sig långsamt på vegetativ väg, så dess utsikter att förvilla sig på Gotland torde vara lika med noll. Vid några tillfällen har enstaka plantor observerats i naturen, där de hamnat med utkast. Om de går i blom blir de snabbt avplockade eller uppgrävda. *Follingbo*, S Skrubbs travbana, utkast på håll (BL 1996), *Träkumla*, hållmark ca 1,5 km NNV kyrkan, i liten skräphög, två exemplar (blommor plockade) och ett hål efter en uppgrävd lök (BL 1996).

Lilium lancifolium, tigerlilja, SvFl

Status osäker. – Sällsynt.

Tigerliljan är en betydligt senare introduktion än de övriga liljor som omnämns här. Den har sitt ursprung i Japan, varifrån den beskrevs av linnélärjungen Thunberg under 1700-talet. Under 1800-talet började den odlas i Europa; i Danmark fanns lökar till försäljning under 1840-talet (Lange 1994). På Gotland odlades den i *Hejde* prästgård 1882 (Hulteman).

Som förvildad är tigerliljan bara känd från *Fårö* Sandön, i ett snår strax SO Kapellet (Ingmansson & Petersson 1989). Tigerliljan är en steril kulturform, men har ofta rikligt med bulbillar i bladvecken, och det är troligen med dem som den lyckats komma ut i naturen.

Lilium martagon, krollilja, NFL, SvFl

Förvildad, bofast. – Sällsynt.

Krollilja är en ursprunglig art i mellersta Europa och den har varit känd lång tid i Norden. På Gotland samlades den redan av Münchenberg 1701–02, och Hulteman odlade den i prästgården i *Klinte* 1887. Den vita formen finns belagd 1926 från Lilla Snögrinda i *Klinte*. Hulteman har här antecknat på arket att den var förvildad.

Krolliljan har lyckats etablera sig på några få gotländska lokaler, bäst kanske i det fuktiga, skuggiga området väster om Kungsladugården i *Visby*, där den växer rikligt (BL). De flesta lokalerna ligger nära trädgårdar eller kyrkogårdar. I odling i trädgård sprider den sig ganska trögt med frö, enligt min egen erfarenhet. Kanske har den svårt att trivas med den gotländska sommartorkan.

Övriga lokaler: *Stånga* 400 m O kyrkan, utanför häck, mycket riklig (BL), *Lye* cirka 100 m SSO kyrkan, enstaka exemplar i hästbetad hage (GBF), *Eskelhem*, 100m S Ekeby, i torpträdgård, samt 100 m N prästgården, i välganten utanför (EBJ), *Östergarn* Sandviken (MT), *Ekeby*, östra delen av kyrkogården, ett trettiotal exemplar (BL), *Halla Tule*, vid gammal banvaktstuga, ett femtiotal exemplar, ej i blom (EBJ), *Follingbo* vägen vid Traume, utsläng på håll (BL), *Gothem* 800 m NO Busarve, stenröse med jord i gräsmyr (JP), *Lummelunda* Lummelundsbruks park, i östra delen, kvarstående efter

plantering, BGJ), *Boge V* Klinteberget, en stor grupp utanför helt igenvuxen gammal trädgård (LAS), *Rute Fardume* (IE).

Tulipa gesneriana, tulpan, *SvFl*

Kvarstående. – Mindre allmän.

Tulpanen fördes till Europa från Turkiet under 1550-talet. Det österrikiska sändebudet de Busbecq rapporterade om den 1554 och tros också ha tagit med sig lökar till Wien. På 1590-talet började den odlas i Holland och tidigt under 1600-talet hade den nått Norden (Lange 1994). På Gotland var tulpanen känd åtminstone under andra hälften av 1600-talet, då den fanns avbildad på flera målningar av Bartsch, far och son. En sådan, tidigare omnämnd, finns på predikstolen i Hogräns kyrka, tillsammans med en kejsarkrona och en ros. I odling fanns tulpan helt säkert omkring 1700 då den samlades av Münchenberg. I hans herbarium finns, förutom vildtulpan, *Tulipa sylvestris*, även vad han kallar "Röd Tulpan".

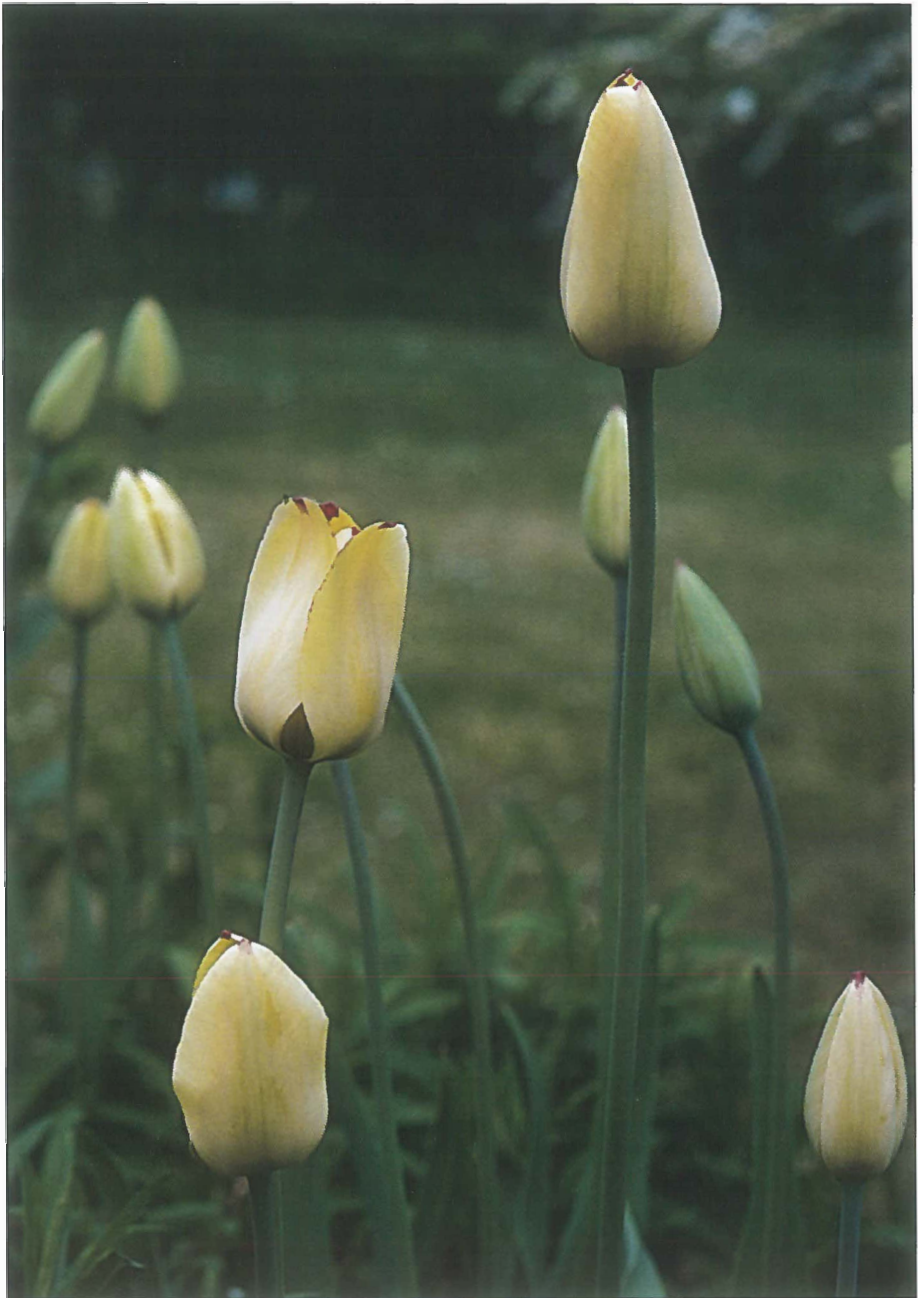
Från trädgårdarna har tulpanen ibland rymt ut i naturen, troligen oftast med utkast. Den äldsta uppgiften härom finns hos K. Johansson (1897), som skriver att den "påträffas någon gång tillfälligt utkommen ur trädgårdar, men fortvarar icke." Så är förhållandena i stort sett även i dag. Ett knappt 50-tal förekomster har rapporterats. Flertalet av dem, för vilka biotopen specificerats, är från utkast, vägrenar nära trädgårdar, skräphögar, hållmarker och motsvarande. Några få uppgifter kommer från ödeträdgårdar: *Vamlingbo* (BL), *Väskinde* (BL) och *Hangvar* (TK SK MA). Om den i Vamlingbo vet vi att den inte hävdats på mer än 50 år (BL).

Det finns en speciell form av trädgårdstulpan, som är mycket vanlig i gotländska trädgårdar, och som är ytterligt seglivad. Det är en hög, upp till 80 cm, senblommande tulpan – vissa år har den stått i blom även efter midsommar. De tre yttre kalkbladen är äggformade, blekt gula med en mycket tunn röd kant. De tre inre är ovala men har en liten innypning mitt i toppen, där det alltid finns en liten röd fläck; från innypningen leder ett svagt, dubbelt veck ner längs kalkbladet. Kalkbladens insida brukar ha mycket små, glesa, röda fläckar. Längst ner på insidan finns en mörk fläck, längre än bred. Ståndarsträngar och knappar är svarta. Med åldern rodnar blomman allt mer. På extrema ståndorter kan man se mycket mer rödtonade blommor. Den står kvar i högt och vildvuxet gräs och försvinner alltså inte från en trädgård med eftersatt skötsel. På en ödeträdgård i *Väskinde* (se ovan) finns ett mycket rikt bestånd av just denna form (BL). Man ser den också ibland ute på vägrenar. I vår egen trädgård dök den upp i en prydlig rad mitt ute i gräsmattan, när vi höll upp med klippningen några år, vilket vi tolkar som att där funnits en rabatt i vilken den vuxit och att den överlevt ett antal års gräsklippning. Vår trädgård är från sekelskiftet och i trädgårdar från denna tid är den mycket vanlig. I moderna trädgårdar har jag inte sett den. Den finns inte i handeln och den är inte så lätt att flytta; lökarna sitter djupt och ett spadstick brukar inte räcka för att få upp den. Jag skulle gissa att den introducerats på Gotland under första hälften av 1900-talet – i våra herbarier, som har material fram till 1920-talet, har jag inte sett den. Kanske har den kommit till ön genom de odlingar av tulpaner som fanns i Visby och Västerhejde fram till 1950-talet, då konkurrensen av holländsk import blev för stark. Den finns omnämnd och avbildad i tryck i ett samlingsverk om kyrkogårdar (Bucht 1994), i detta fall som snittblomma på gravarna på *Bunge kyrkogård*.

Tulipa sylvestris, vildtulpan, *NFl*, *SvFl*

Förvildad, bofast. – Tämigen allmän.

Vildtulpanens historia i Norden är inte lika väl dokumenterad som den vanliga tulpanens. De skriftliga källorna går inte längre tillbaka än till mitten av 1700-talet. Men vi finner vildtulpan i Münchenbergs herbarium, samlad 1701–02, med kommentaren: "Tulpan. Denna är den endaste, som här i landet luchtär wäl, och för luchtēn skull plägar watn destilleras af henne." Hans kommentar är träffande: doften är tydlig och ren, lite påminnande om nygräddat bröd. Anmärkningen att den användes att framställa doft

Tulpan, *Tulipa gesneriana*, i trädgård i Vall. Detta är den senblommande gula form, som är vanlig i äldre gotländska trädgårdar. Foto: B. G. Johansson, juni 1993.

vatten tyder på att den var väl känd på hans tid. Eftersom den inte finns med i Flora Danica 1648 – till skillnad från tulpan – är det inte orimligt att tro att vildtulpan introducerades någon gång under andra hälften av 1600-talet. Linné tar med vildtulpan i Flora Svecica och skriver (Linnæus 1755 i övers. 1986): ”Växer omkring Lund i Skåne och här och där omkring andra städer, för icke länge sedan utkommen ur trädgårdar.” Från Gotland noterades den som förvildad 1866 (Cederwald 1866).

Vid sekelskiftet beskrevs den som ”Förvildad, flerst.” av K. Johansson (Johansson 1897) som uppger 17 socknar, från *Silte* och *Eke* till *Lärbro* och *Hellvi*. Nordgränsen är den samma än i dag, de nordligaste socknarna är *Hangvar*, *Lärbro* och *Hellvi*. I söder finns däremot några lokaler ända ner till *Sundre*. I allt är den noterad från cirka 130 km-rutor, som ligger i jordbruksbygder. Där är den ett ganska vanligt inslag i vägrenarna längs de större vägarna. Längs småvägar, åkervägar och liknande är den däremot sällsynt. I äldre trädgårdars gräsmattor ser man den ofta om våren, då dess blågröna blad med rödanlupen kant sticker upp i täta mattor. På samma sätt förekommer den ibland också i betesmark nära inpå gårdar. På sådana lokaler blommar den inte och en bit in i maj kan man inte längre urskilja den. På några kyrkogårdar växer den också i gräsmatta, men här kan den hitta ostörda hörn invid murar eller träd och slå upp i blom. I vägkanter är den ofta steril, men blomningen gynnas av de återkommande avhyvlingarna av vägkanterna som Vägverket utför. De närmaste åren efter en sådan avskrapning av markytan, som lämnar vildtulpanens lökar ostörda, kan man möta vildtulpanen i verklig massblomning. Som en lysande gul bård kantar den vägen.

Rika lokaler i betesmark finns i *Garde* cirka 500 m NV kyrkan, i tidigare åker samt i *Akebäck* Bäcks. Där bildar vildtulpanen en tät matta av blad över stora arealer, men är inte lika villig att gå i blom.

En avvikande biotop är rapporterad från *Hangvar* 250 m NV kyrkan, där vildtulpanen nu förekommer rikligt i en husgrund i lövskog (TK MA).

Tulipa turkestanica, dvärgtulpan

Status osäker. – Sällsynt.

I handelsträdgårdarnas löksortiment finns numera ett stort antal ”botaniska tulpaner”, dvs. rena arter. Bland dem som funnits länge i handeln, ursprungligen introducerade av holländska lökfirmer, finns flocktulpan, *Tulipa tarda*, och dvärgtulpan, *Tulipa turkestanica*. De trivs utmärkt i gotländska trädgårdar och sprider sig villigt med frön, även ut i gräsmattor och ostädade hörn i trädgården. Den senare har rapporterats vid två tillfällen: *Visby* i häck vid Missionskyrkan omkring 1990 (EBJ) och spridd ut i en häck nära kyrkan i *Ekeby* (EBJ 1995). Det är en liten tulpan som har flera blommor på samma stam. Blomman är vit med en gul fläck i centrum. Ståndarknapparna på den form som finns i odling är mörka. En viss reservation för artnamnet: *Tulipa turkestanica* är det namn som används i handeln. Det finns ett antal mycket snarlika arter, och de handelsnamn som används för lökväxter är långt ifrån alltid korrekta.

Iridaceae

Crocasmia _ crocosmiflora, montbretia

Tillfällig. – Sällsynt.

Montbretia är en hybrid mellan de sydafrikanska arterna *Crocasmia aurea* och *C. pottsii*. Den drogs

Dvärgtulpan, *Tulipa turkestanica*, fotograferad i trädgårdsrabatt. Den form som ses ovan, med mörka ståndarknappar, odlas ibland i gotländska trädgårdar och har rymt ut i naturen vid ett par tillfällen. Foto: B. G. Johansson, 28 april 1980.

upp i Frankrike tidigt under 1880-talet och redan 1886 fanns den att köpa i Danmark (Lange 1994). Den tidigaste uppgiften från Gotland är ett herbarieark från Klinte, där den blommade i september 1916 (Hulteman). Det är en höstblommande art hos oss, påminnande om gladiol, med många orange-röda blommor på en något grenad stam. Blomfärgen kan variera något. Ett belägg från Visby 1923 (VI) visar en form med ganska gulaktiga blommor.

I våra dagar är montbretian ingen ovanlig trädgårdsväxt på Gotland. Föräldraarterna växer i sitt hemland längs vattendrag eller skuggigt i skogsmark (Phillips & Rix 1989), och man skulle tro att den behöver fuktigare livsvillkor än vad den gotländska sommaren erbjuder. I vår egen torra trädgård, till exempel, tynar den bort. Vid ett tillfälle har den rapporterats från naturen: Ekeby 200 m SO Medebys, i ruderat grop (BL), där den troligen var tillfällig.

Crocus, krokusar

I form av saffran, de torkade märkesflikarna av saffranskrokus, *Crocus sativus*, har krokusar varit kända på Gotland sedan medeltiden, då saffran importerades i stora mängder. Importen finns belagd i Totts räkenskapsböcker från 1400-talet (Melefors & Wase 1991). Än i dag finns en stark "saffranstradition" på Gotland med rätter som saffranspannkaka och med kraftig saffransinblandning i julbaket. Saffranskrokus lämpar sig inte alls för odling i vårt kyliga klimat – den vägrar att gå i blom – och man kan utgå från att den aldrig odlats här. Odling av krokusar kan i Sverige följas tillbaka till Rudbeck på 1600-talet (Lytzens 1912–15). Han använde namnet vårsaffran, och det har säkerligen varit vårkrokus, *Crocus vernus*, som åsyftats. Förutom den är det bara gullkrokus, *Crocus × stellaris*, eller kanske *C. flavus*, som har en äldre odlingstradition i

Norden. Andra arter som odlas i dag har introducerats här under 1900-talet. I svenska florer är det bara vårkrokus och gullkrokus, som brukar presenteras och det finns därför fog för att ge en bestämningsnyckel, som innehåller de arter/hybrider som man kan stöta på numera:

1. Blommor helt igenom gräddgula, gula eller äggula.
 2. Blommor stora (kalkflikar cirka 4 cm långa), urnlika, gula till äggula.
Även ståndarknappar och märken rent gula. Ståndarna når något över pistillen.
De yttre kalkbladen har tunna olivgröna strimmor på utsidan.
Knöl med parallella fibrer på ytan
C. × stellaris, gullkrokus
 2. Blommor mindre (kalkflikar 2–3,5 cm långa), något insvängda mitt på, som en ”midja”. Ståndare liklånga eller något kortare än pistillen.
Märken oftast orangegula. Knöl med hinnor som splittras upp i ringar vid basen.
C. chrysanthus, bägarkrokus
1. Blommor inte helt igenom i gräddgula, gula till äggula färger.
 2. Blommor med gult svalg.
 3. Blommor ganska små (kalkflikar 2–3,5 cm långa), något insvängda mitt på, som en ”midja”. Blad till 2,5 mm breda.
Knöl med hinnor som splittras upp i ringar vid basen.
C. biflorus/chrysanthus, blå bägarkrokus/bägarkrokus
 3. Blommor medelstora (kalkflikar 3–4 cm långa), med eller utan ”midja”.
Blad 2–6 mm breda. Knöl nätådrad av fibrer på ytan.
 4. En stor (åtm. cm-bred) del av svalget starkt honungsgult.
Blommor i övrigt ljust violetta, ibland med vit zon ovan det gula.
Kalkflikarnas utsida ej ådrad.
C. sieberi, grekisk krokus
 4. En mindre del av svalget (blekt) gult.
Blomman blåviolett, något matt i tonen.
Kalkflikarnas utsida svagt och otydligt ådrad.
C. etruscus, toscanakrokus
 2. Blommor med vitt eller violett svalg.
 3. Blomma med vitt svalg, i solsken med utbredda kalkflikar.
Ståndare ungefär liklånga med pistillen.
Blad 2–3 mm breda.
C. tommasinianus, snökrokus
 3. Blomma stor, med blåviolett svalg, pokalformad.
Ståndare kortare än pistillen, som har kraftiga orangeröda märkesflikar.
Blad sent utvecklade, breda, 4–6 mm.
C. vernus, vårkrokus

[*Crocus biflorus/chrysanthus*, blå bägarkrokus/bägarkrokus]

Odlad.

Dessa två, i naturen mycket mångformiga arter introducerades i odling kring sekelskiftet, då ett stort antal former togs fram. De står varandra mycket nära, och det som nu finns i odling är resultatet av selektioner och korsningar dem emellan. I handelssortimentet kan man finna dem under artnamnet *C. chrysanthus*, med kultivarnamn som 'Blue Pearl', 'Cream Beauty' m.m., eller helt enkelt i blandningar som "botaniska krokusar". Som arter är de betydligt lättare att känna igen i lökförpackningar än i fält, eftersom knölna har hinnor som splittras upp i ringar vid basen. Trots att dessa former är mycket vanliga i gotländska trädgårdar, och att de där även kan frösprida sig, har vi inte fått in några rapporter om förvildade exemplar. Det är dock inte omöjligt att den ibland har felaktigt rapporterats som *Crocus flavus* (se under *C. × stellaris* nedan).

Crocus etruscus, toscanakrokus

Status osäker. – Sällsynt.

Toscanakrokus är inte en vanlig krokus i odling på Gotland. Jag har inte sett den i handelsträdgårdarnas sortiment. Kanske har den introducerats genom postorderhandel. Det är en vacker, ganska storblommig art med blåviolettera blommor med ett lite matt skimmer på utsidan. I odling växer den villigt även i gräs och sprider sig spontant i trädgården (BL). Ett fynd har noterats: Öja Burgsvik, utanför trädgård, i gräs mellan en stenmur och stora vägen genom samhället, ungefär mitt emot bensinmack (BL mars 1997, bestämningen bekräftad av Jimmy Persson).

Crocus sieberi, grekisk krokus

Tillfällig. – Sällsynt.

Grekisk krokus har under senare år blivit ganska vanlig som trädgårdsväxt. Tydligast avspeglar sig detta i kyrkogårdarnas vårblomande lökar och i offentliga planteringar. Sedan ett tiotal år har man kunnat se grekisk krokus planterad på olika håll i Visby, och ibland har det också funnits enstaka, uppenbarligen fröspridda blommande exemplar på avstånd från själva planteringen. Så har jag sett den i gräsmattor på Södertorg och vid Tingsrätten i Visby i början av 1990-talet, men just de bestånden tycks vara utgångna nu. Grekisk krokus är också sedd i Tofta vid kyrkogården på avfallsplats (EBJ). Den tidigaste tryckta uppgiften från Gotland finns i Förteckning över Gotlands kärlväxter 1994. Det som odlas på Gotland har till de senaste åren närmast hört till ssp. *atticus*, en underart med violetta blommor och breda blad, men nu har även en form börjat saluföras, som har en bred vit zon i blomman mellan det yttre violetta partiet och det inre honungsgula. Den tillhör troligen ssp. *sublimis*. I naturen har jag ännu inte observerat den.

Crocus × stellaris, gullkrokus, SvFl

Kvarstående. – Troligen mindre allmän.

Gullkrokus har varit känd sedan 1700-talet (Mathew 1982) och den finns omnämnd som förvildad i Sverige redan under 1830-talet (Hartman 1832). I senare upplagor av Hartmans flora beskrevs den, under namnet *Crocus luteus* Lam. som "fordom förvildad på gräsplanerna i Löfsta trädgård i Uppl." Senare svenska floror, fram till SvFl (Krok & Almqvist 1984) har presenterat gullkrokus under namnet *Crocus flavus* (under detta namn skildras den också i Johansson 1991). I dag används namnet *Crocus × stellaris*, vilket står för hybriden *C. angustifolius × flavus* (Karlsson 1998).

Gullkrokus är en relativt storblommig rent gul till äggul krokus. Även kalkflikarnas utsida är rent gul med några få olivgröna strimmor. Den är steril och förökar sig helt och hållet genom nybildning av småknölar, vilket leder till att den i trädgården bildar täta ruggar som håller sig på sin plats. Den är vanlig i handeln under ett antal kultivarnamn: 'Golden Yellow', 'Yellow Dutch', 'Stor gul' m. fl. Det är den enda gulblommiga krokus med stora blommor som jag själv sett på Gotland, och troligen är det den som våra inventeringsrapporter syftar på, när vi fått in uppgifter om *Crocus flavus*.

När det gäller äldre uppgifter om gullkrokus ska man kanske inte vara alltför kategorisk. Ett antal

olika former har tidigare funnits i odling och det är inte självklart att alla äldre uppgifter refererar till just 'Golden Yellow'. Hartmans uppgift från 1832 säger att växten har "hårflikade märken", vilket stämmer väl in på vissa former av arten *Crocus flavus*, men inte alls på 'Golden Yellow'. Vårt tidigaste gotländska belägg, från *Sanda* prästgård 1883 (Hulteman) är också i minsta laget för att passa in på 'Golden Yellow'. Kalkflikarna är cirka 30 mm långa och 6 mm breda. Kalkflikarnas utsida tycks vara rent gul, utan strimmor, men detta är inte så lätt att bedöma på pressat material.

De uppgifter vi fått in kommer från ruderatmark, vägkanter, åkerkanter och från trädgårdarnas omedelbara närhet. Eftersom gullkrokus är steril torde de alla ha sitt ursprung i utkast. Den har noterats från följande socknar: *Stånga* (belägg), *Östergarn*, *Eskelhem*, *Tofta*, *Väte*, *Björke*, *Roma*, *Follingbo*, *Hörsne* och *Gothem*.

Crocus tommasinianus, snökrokus

Förvildad, bofast. – Sällsynt.

Snökrokus har sitt ursprung på Balkan. På Gotland har den troligen först kommit i odling genom att man planterat knölar med "botaniska krokusar". På 1970-talet fanns den i handeln även under eget namn. Den kan vara äldre än så, men med dess goda förmåga att sprida sig, borde det i så fall finnas större och rikare bestånd på olika håll än vad vi nu känner till. Det är en art som har lätt att sprida sig med frön och som i trädgårdar och på kyrkogårdar ganska snabbt kan vandra ut i gräsmattorna. Som spridd i trädgård har den först rapporterats från *Visby* (Johansson 1991). På samma sätt är den noterad förvildad på en villatomt i *Tofta* (EBJ), på Gamla Begravningsplatsen i *Visby* (BGJ) och utanför kyrkan i *Östergarn*, mot Prästängen (BGJ EBJ).

Crocus vernus, vårkrokus, SvFl

Förvildad, bofast. – Mindre allmän.

Vårkrokus är den art som har längst odlingstradition i Norden. Hur länge den funnits på Gotland vet vi emellertid inte, eftersom det tidigaste belägget, från *Sanda*, är så pass sent som från 1883 (Hulteman). I några trädgårdar i området *Follingbo–Akebäck–Vall* finns utbredda mattor av vårkrokus i gräsmattorna, den vita blomfärgen helt dominerande, som troligen har sitt ursprung tidigt under 1900-talet. För en av trädgårdarna, i *Vall*, leder spåren tillbaka till en trädgårdsmästare som verkade vid denna tid. I en fuktig betad ängsmark söder om kyrkan i *Akebäck* har tidigare funnits ett mycket rikt bestånd av vårkrokus, även här helt dominerat av den vitblommiga formen, men med strödda inslag av plantor med blåstrimmiga blommor. Någon form av bebyggelse har funnits på platsen men bara några grundstenar och lite grus finns kvar. Under senare år har betet upphört och krokusarna har gått starkt tillbaka i det höga gräset, men det finns fortfarande mycket kvar (BGJ). Liknande rika förekomster har också rapporterats från gamla trädgårdar i *Lärbro* Hammars och *Kräklingbo* (MH). På en sandig torräng i *Östergarn* utanför Katthammarsvik mot Grogarnsberget finns också ett bestånd, inte så stort (BGJ EBJ). Annars är vårkrokus mest sedd i enstaka exemplar eller små grupper nära bebyggelse, eller vid kyrkogårdar, i något fall kvarstående vid ett ödetorp. Ett tjugotal sådana rapporter har kommit in. Förmodligen krävs ganska gynnsamma villkor för att vårkrokus ska kunna etablera sig på allvar: fuktiga förhållanden under våren och någon form av hävd senare på året, så att den inte får för hård konkurrens i gräs. Då sprider den sig med frö, och i etablerade bestånd dominerar den vita formen

Vårkrokus, *Crocus vernus*, i ängsmark söder om Akebäcks kyrka. Foto: B. G. Johansson, april 1993.

helt, men enstaka blåviolettera exemplar brukar finnas med. De gotländska vårkrokusarna är storblommiga former av ssp. *vernus*. Underarten ssp. *albiflorus*, från mellersta Europas berg, har också vita blommor, men de är mindre än hälften så stora som de gotländska krokusarna och ståndarna är liklånga eller längre än pistillen (hos ssp. *vernus* sticker de kraftiga märkesflikarna tydligt upp över ståndarna).

Vårkrokus har noterats från *Öja, Stånga, Sproge, Fröjel, Kräklingbo, Östergarn, Västergarn, Eskelhem, Tofta, Björke, Akebäck, Vallstena, Tingstäde, Stenkyrka* och *Hangvar*.

Gladiolus communis, småblommig sabellilja

Kvarstående. – Sällsynt.

Småblommiga gladioler, som har sitt ursprung i Sydeuropa, har funnits i odling i Norden under mycket längre tid än de storblommiga sorter som korsades fram ur sydafrikanska arter under 1800-talet. Lange (1994) citerar danska källor från 1600-talet (och en osäker uppgift från 1400-talet i en handskrift i Uppsala). Tyvärr kan jag för Gotlands del inte följa den längre tillbaka i tiden än till slutet av 1800-talet då småblommig sabellilja, *Gladiolus communis*, odlades i *Mästerby* (Hulteman). Hultemans exemplar var kraftigt, med blad upp till 18 mm breda och med nio blommor.

Småblommig sabellilja tycks vara etablerad, om än inte särskilt vanlig i odling numera. Då och då kan man se blommande stånd i rabatterna på någon gotländsk gård. Den har blivit sedd i naturen vid fyra tillfällen. I samtliga fall torde det röra sig om trädgårdsutkast. På en av lokalerna rör det sig om ett större bestånd som observerats under flera år, men de övriga tre torde vara tillfälliga. För två av uppgifterna saknas belägg, och det går i efterhand inte att med säkerhet säkert säga mer än att en småblommig *Gladiolus*-art har observerats: *Östergarn*, öster om Katthammarvik, i gräs i vägdike längs vägen mot Grogarnsberget omkring 1976 (BGJ BLg), ej bestämd till art. Fröjel cirka 800 m N kyrkan, i en åkerkant, uppgiven som *Gladiolus italicus* (MI).

Två uppgifter är givna med belägg, och jag ger en kort beskrivning av exemplaren, som förts till *Gladiolus communis*:

Boge cirka 350 m SV Friggars i kanten av buskage vid ett hörn mellan skogsväg och åkerväg (LAS). Ganska liten planta, cirka 50 cm hög, blad upp till 6 mm breda, spetsiga. Sex blommor. Kalkflikar 30–33 mm långa, sidoflikarna cirka 10 mm breda. Ståndarsträng 15 mm lång, knapp cirka 10 mm. Något späd för att falla under *G. communis*, kanske hör den till *G. illyricus* (det. Thomas Karls-son). Å andra sidan kan växtplatsen ha påverkat hur kraftig plantan blivit.

Hörsne Bara, ett jugotal exemplar i vägkant, blommande sedan flera år (MAT). Kraftiga exemplar med blad upp till 40 cm långa och 20 mm breda, spetsiga. Åtta blommor. Kalkflikar cirka 25–30 mm långa och upp till 15 mm breda. Ståndarsträng drygt 15 mm lång, knapp 9 mm. Denna stämmer väl in på *G. communis*.

Någon gång kan man i handeln finna knölar under namnet *G. byzantinus*. Det rör sig då om underarten ssp. *byzantinus* till *G. communis*. Jag vet inte om de gotländska fynden skulle kunna föras till denna underart. Jag har sett ssp. *byzantinus* i odling i någon trädgård och då har den varit ännu kraftigare än de gotländska plantorna och har t.o.m. haft en grenad blomställning.

Iris germanica, trädgårdsiris, *NFI*

Kvarstående. – Mindre allmän.

Trädgårdsiris ska, om man går efter dess artepitet "*germanica*" vara en art som hör hemma i Tyskland. En modern bedömning lyder dock: "Nästan helt säkert är den inhemsk i Medelhavsområdet eller en hybrid av några arter som förekommer där." (Mathew 1981, i övers.). Skriftliga omnämnanden av den finns emellertid redan från 1500-talet från Tyskland, Danmark och Sverige (Lyttekens 1912–15), i handskrifter redan från 1300- och 1400-talet (Lange 1994). Som förvildad i Sverige omnämns den redan från början av 1800-talet (Hylander 1970). Förvånansvärt nog känner jag inte till några äldre

Trädgårdsiris, *Iris germanica*. Foto: Bengt Larsson 1995.

uppgifter från Gotland än från 1920, då den odlades av Hulteman i *Klinte* prästgård. Den omnämns inte heller i K. Johanssons *Calendarium*, som tar upp många tidigt blommande trädgårdsväxter (Johansson 1927). Det är mycket möjligt att odlingen av trädgårdsiris på Gotland hör detta sekel till, och att den först relativt sent tagit sig ut i naturen genom utkast. Fröspridning är inte sannolik; trädgårdsiris ger bara frön någon enstaka gång, och jag har själv inte lyckats få dem att gro.

I naturen hör trädgårdsiris framför allt hållmarker och alvarmarker till. Eftersom den kräver att dess jordstam ligger uppe i markytan, så har den ytterst lätt att etablera sig om den kastas ut. Men man kan också finna den uppe på torr grusmark eller i grovt grus på stränder. Den förefaller ytterst långlivad; jag har följt några bestånd i över 20 år utan att märka att de börjat svikta.

Ett fyrtiotal lokaler har rapporterats, spridda från *Sundre* till *Bunge*, plus ytterligare några, där bara "*Iris* sp." rapporterats, men som troligen också avser trädgårdsiris. Flera olika former finns, men bara i en mindre del av rapporterna finns det kommentarer om blommans utseende. Det beror säkerligen till största delen på att trädgårdsiris inte alltid blommar ute i naturen, och även om den skulle gå i blom så är blomningstiden ganska kort. Flera olika former finns representerade i det gotländska odlingsmaterialet:

En form har helt blå blommor, de upprätta kalkbladen är ofta ljusare blå än de hängande, men det finns även varianter med enhetligt blå eller blåviolettera blommor. Brakteerna är brunviolett anstrukna. Denna form stämmer väl överens med beskrivningar av *Iris germanica*. Det är troligen också den som odlades av Hulteman i *Klinte*. Den är rapporterad från *Ardre*, på några ställen på hållmark norr om kyrkan tillsammans med blandat, utkastat skräp (BGJ), *Hejde* Krämplause på torr hållmark framför gård (BGJ BLg), *Tofta* Tofta södra (GI), *Träkumla* cirka 600 m S Gottskalks, gammal tomt öster om vägen (GI), *Lärbro* strax V St. Källstäde, på hållmark, rikligt (BGJ JP).

En annan form har de upprätta kalkbladen smutsigt blekt gulbruna, de hängande kalkbladen violetta, ibland med en brunaktig ton. Brakteer ofta gröna. Detta är troligen en gammal odlingsform, förmodligen den som Hartman har nämnt under namnet *Iris squalens* (Hartman 1870) "kalkbladen vid basen håriga, de yttre blå, de inre smutsigula; örtbladen breda svärdlika, kortare än stjelken, läser finnas förvildad i plantager i söd. Sverige." *Iris squalens* och *Iris sambucina* nämndes också samtidigt från Skåne av Lilja (Lilja 1870). Dessa namn står för hybrider, där även de centraleuropeiska arterna *Iris pallida* och *Iris variegata* är inblandade. *Iris* × *squalens* är hybriden *I. germanica* × *variegata* och *Iris* × *sambucina* är hybriden *I. pallida* × *variegata*. I det här sammanhanget är det helt klart att föredra, om namnet *Iris germanica* får stå för trädgårdsiris som grupp betraktad, även om det kan finnas inslag av andra arter. I trädgårdssammanhang möter man för övrigt oftare namnet *Iris barbata* för gruppen som helhet. Formen har noterats från: *Sundre* Västergårde, i torr gräsmark vid gård (BL), *Vamlingbo* Vännens, stort bestånd i enbuskrik alvarmark (BL), *Fröjel* mitt emot nerfarten till Vallhagar, i vägkant (GI), *Klinte* Klintehamn, hamnen (MI), *Ardre* Ljugarn i strandgrus cirka 200 m N hamnen (GI BGJ JP), *Visby* strax N Gamla flygstationen på kalkhäll (BGJ BLg).

En tredje form är helt igenom ljusgul i blomman. Brakteerna är gröna med ljus hinnkant. Den är inte ovanlig i trädgårdar, men jag har inte observerat den ute i naturen.

En fjärde form har helt vita blommor. Den är troligen (men det finns andra vita odlingsformer i dag) violot, *Iris germanica* 'Florentina', som börjat saluföras under senare år, troligen på grund av ett ökat intresse för kryddväxter och andra växter med kulturhistoriska traditioner. I naturen är den noterad utkastad på hållmark vid vägkorset öster om *Hejnum* kyrka (BL BGJ 1996). Den är inte gammal på platsen utan har kommit dit under de sista åren.

Dessa former representerar alla ett äldre odlingsmaterial av *Iris germanica*. I handelsträdgårdarna kan man i dag köpa modernare sorter, framtagna under 1900-talet, där många har annorlunda, större blommor med mer utbredda kalkblad. Några av dem ser ut att stå mycket nära andra arter, exempelvis 'Corrida' (hos Gardelins handelsträdgård i Alva) som är mycket lik *Iris pallida* med blekblå, doftande blommor och silvervita brakteer. Dem har jag ännu inte mött utkastade i naturen.

Engelsk iris, *Iris latifolia*.

Iris latifolia, engelsk iris

Status osäker. – Sällsynt.

Engelsk iris har fått sitt namn av att den under 1500-talet omnämndes från England, där den då odlades. Som vild hör den hemma på bergsängar i Pyrenéerna och nordvästra Spanien. Den tillhör en grupp av irisar som utmärks av att de har en lök och att bladen inte är platta utan trekantiga i tvärsnitt med kanaler inuti. I Norden kan den ha odlats från tidigt 1800-tal (Lange 1994), men numera har den ersatts av holländsk iris, *Iris* × *hollandica*, en hybrid av närbesläktade arter, av vilken lökar till former med varierande blomfärger finns i handeln. Engelsk iris har mörkt blåviolettera stora blommor med breda hängande kalkblad. Från holländsk iris skiljs den genom bredare blad, 5–8 mm breda (upp till 3 mm hos holländsk iris), och genom att kronans rör längst ner är kortare än 1 cm (mer än cm-långt hos holländsk iris).

Från Gotland är holländsk iris känd från *Klinte* Klintehamn, där den odlades 1923 (Hulteman). I dagens trädgårdar har jag inte sett den, men helt oväntat visade sig ett litet bestånd 1998 i *Visby*, vid Färjeleden cirka 200 m S om trafikljusen vid P18, i frisk ohävdad mark väster om vägen, dominerad av älgört och kirskaål. Ett dussin stänglar i några olika grupper stod i blom sent i juli (BLg BGJ). Möjligen har den kommit dit med utkast från koloniträdgårdar på andra sidan vägen. Den föreföll att trivas väl och borde ha goda förutsättningar att leva vidare, men det är för tidigt att säga om den är naturaliserad på platsen.

[*Iris sibirica*, *strandiris*, *NFl*, *SvFl*]

Odlad.

Strandiris rapporterades från Gotland av Nyman (Nyman 1840) och ett antal lokaler för arten fördes vidare till Hartmans flora. Uppgifterna, som uppenbarligen var grundade på sterila exemplar, dementerades av K. Johansson (Johansson 1897), och vi har inte senare fått in några uppgifter om förvildad strandiris. Däremot finns den i odling, mestadels med blå blommor, men även rosa och rent vita former ses ibland. Strandiris är emellertid också noterad från en naturlig växtplats, från kanten av en bevattningsdamm i *Fole* Tollby. I detta fall visade det sig dock att den var planterad där av markägaren (JP).

Poaceae

Bland gräsen finns ett stort antal inhemska arter, som också förekommer som odlade. Ofta kan man inte skilja odlingsformerna från de inhemska. Förutom fröspridning finns hos gräsen (liksom hos barträden) också möjlighet till inkorsning genom pollenspridning. Jag har valt att behandla även sådana arter, med en viss tvekan (i konsekvensens namn borde även odlade skogsträd ha tagits upp tidigare i artikeln). Det är ofta svårt eller omöjligt att uttala sig i fält om ursprunget hos ett visst bestånd av exempelvis hundäxing. Hos andra arter, som fårsvingel, kan nästan alla bestånd vara ursprungliga, men det kan finnas punktlokaler, där material med främmande ursprung förekommer. I bästa fall kan beskrivningarna i det följande ge en fingervisning om vad som kan tänkas vara möjligt.

Agrostis capillaris, rödven, *NFl*, *SvFl*

Bofast. – Allmän.

Rödven är en inhemsk art på Gotland, först noterad av Wahlenberg (Wahlenberg 1805), men samlat redan av Münchenberg 1701–02. Rödven ingår också i gräsfröblandningar, men vi vet inte om några av dess förekomster i naturen kan komma från utsått material.

Agrostis gigantea, storven, *NFl*, *SvFl*

Bofast. – Allmän.

Storven är inhemsk på Gotland, där den bland annat finns representerad i mycket småvuxna former på alvarmark. Storven inbegreps under 1800-talet i allmänhet under krypven (exempelvis i Johansson 1897) och den tidigaste uppgift från Gotland som jag mött är från Isums i *Väte* 1893, antecknad som *Agrostis alba* var. *gigantea* (Matsson 1895). Storven är också vanlig i vägrenar, där den ofta ses i mycket högvuxna och kraftiga exemplar. Ibland ser man den även i åkrar. Troligen är den på några av dessa lokaler insådd.

[*Agrostis stolonifera*, krypven, *NFI*, *SvFI*]

Bofast. – Allmän.

Krypven är inhemsk på Gotland och en vanlig art i allehanda fuktig ängsmark och på våtar. Den tidigaste uppgiften är från 1805, då den noterades av Wahlenberg (Wahlenberg 1805).

Krypven kan även ha såtts ut på Gotland, då den exempelvis förekom i Utsädesbolagets, numera Svalöf AB, frösortiment från 1893 till 1963 och ingick i vallfröblandningar för fuktiga marker (Lyhagen, 1991 s. 391). Det finns emellertid inte säkra uppgifter om att den verkligen har såtts ut på Gotland. Vi har inte heller funnit några förekomster av krypven, där det finns anledning att tro att den haft ett främmande ursprung.

Alopecurus pratensis, ängskavle, *NFI*, *SvFI*

Bofast. – Allmän.

Ängskavle kan vara inhemsk på Gotland, men i sitt uppträdande är den påfallande kulturberoende. Den noterades först av Wahlenberg 1805. Vid sekelskiftet bedömde K. Johansson dess frekvens som ”här och där” och dess växtplatser ”i kanten av fuktiga ängar, nära vägar eller gårdar” (Johansson 1897). I dag är den ännu vanligare, noterad från knappt 400 km-rutor, oftast i vägrenar eller i partier av betesmark eller ängsmark. Man kan också finna den i vallar. En del av dess nuvarande förekomster kan troligen ledas tillbaka till utsädd. Den förekom exempelvis i Utsädesbolagets, numera Svalöf AB, frösortiment under lång tid, från 1893 till 1963 (Lyhagen, 1991 s. 391).

[*Anthoxanthum odoratum*, vårbrodd, *NFI*, *SvFI*]

Bofast. – Allmän.

Vårbrodd är inhemsk på Gotland och ett mycket allmänt gräs i ängs- och skogsmark av olika slag, oftast i lite torrare miljöer. Den tidigaste tryckta uppgiften är från 1805 (Wahlenberg 1805) men vårbrodd samlades redan omkring 1700 av Münchenberg. Den har vid några tillfällen även förekommit i fröblandningar (Lyhagen 1991, sid. 391), men det finns inga säkra belägg för att den verkligen såtts ut på Gotland.

Arrhenaterum elatius, knylhavre, *NFI*, *SvFI*

Bofast. – Allmän.

Knylhavre representeras på Gotland både av inhemska och av införda former. Hylander skriver att den omfattar både inhemska havsstrandsformer och införda men nu naturaliserade typer (Hylander 1953). Den tidigaste gotländska uppgiften är från 1805 (Wahlenberg 1805). Odlingsförsök på Gotland kan ledas tillbaka till 1830-talet, då Joh. Ihre i Visby prövade bland annat detta gräs (Olofsson 1945, sid. 285), men redan vid denna tid var knylhavre så pass vanlig på Gotland att exempelvis Säve noterade den i sin flora utan särskilda kommentarer (Säve 1837). Vid sekelskiftet bedömde K. Johansson knylhavre som ”tämligen allmän” (Johansson 1897), och noterade den särskilt från strandgrus.

Knylhavre förekom också i frösortimentet från Utsädesbolaget, numera Svalöf AB, från 1890-talet fram till 1948 (Lyhagen 1991, sid. 391). Den har också kommit in som

Raklosta, *Bromopsis erecta*. Foto: S. Hedgren, Burs, juli 1991.

en mer eller mindre oavsiktlig följeslagare i importerade gräsfröblandningar från Melaneuropa (Hylander 1943). Under 1900-talet har knylhavre spritt sig betydligt och den är nu mycket allmän, särskilt på vägkanter. Ursprunget till dess nuvarande förekomster på Gotland är som framgått ytterst blandat.

Avena sativa, havre, *NFI*, *SvFI*

Tillfällig. – Mindre allmän.

Havre har odlats i Sverige från yngre bronsålder och, av arkeologiska fröfynd att döma, i allt större omfattning genom järnåldern (Hjelmqvist 1953). I dessa fynd ingår ofta korn av flyghavre, *A. fatua*, eller purrhavre, *A. strigosa*. Vilken roll havre spelade på Gotland vid denna tid är mer osäkert, då det saknas i fynden från Vallhagar (Helbæk 1955). Havre nämns i Gotalagen, nedtecknad vid mitten av 1300-talet (Hombäck & Wessén 1943). I Totts räkenskapsbok från 1400-talets Visby finns den också med. Vårt äldsta belägg av växten är taget av Münchenberg som samlade det på Gotland 1701–02.

I dag är havre ett ofta odlat sädeslag på Gotland, och fröspill från hanteringen resulterar ibland i tillfälliga förekomster. En viss spridning från fågelfrö förekommer förmodligen också. Gårdsplaner, vägrenar och åkerrenar är "naturliga" växtplatser, men man kan också finna havre på utkasthögar, gärna på hällmark. En lite avvikande biotop under några år var stranden vid Klintehamn, dit havre flöt iland under 1970-talet från lasten i ett förlist fartyg, m/s Benguela, och sedan grodde på land. Nu är havren borta men fartygsvraket ligger kvar.

[*Bromopsis erecta*, raklosta, NFL, SvFl]

Bofast. – Mindre allmän.

Raklosta noterades först 1842 från Gotland (Fries 1842–45, Afzelius 1844) och under hela 1800-talet var den bara känd från en lokal, vid *Visby* ovan Snäckgärdet, där den för övrigt finns kvar än i dag. Senare, under 1900-talet spreds raklosta över hela Gotland: *Hamra* kyrkogården, *Ganthem* Gardese, *Klinte* Klintehamn, *Akebäck* Suderbys, *Roma* vid sockerbruket, *Västerhejde* Nygårds, *Visby* Visborgs Slätt (Johansson 1910a), *Sjonhem* kyrkan (Fries 1914), *Öja* kyrkogården, *Eskelhem* Bolex, *Othem* Slite, på åkerrenar mellan Kejlungs i *Lärbro* och *Hellvi* (Fries 1917), *Havdhem* vid Antarve och Lingvide, *Eke* Bölske (Fries 1925), *Grötlingbo* på banvall, *Alskog* vid skolhuset, *Stånga* på banvall, *Stenkumla* Forsa, *Barlingbo* Lillåkra, *Väskinde*, nära stationen (Fries 1934).

Av dessa lokaler är några av de äldre, i *Västerhejde*, *Lummelunda* och *Roma* belägna i eller vid parker. Här finns raklostan ännu kvar, tillsammans med gullhavre, *Trisetum flavescens* och en del andra gräsfröinkomlingar. Dessa äldre lokaler stämmer väl in på Hylanders karakterisering av raklosta som en inkomling, en medföljare, med franskt gräsfrö, i huvudsak under 1800-talet (Hylander 1943). En förekomst vid fyren i Stenkyrkehuk i *Stenkyrka*, där den växer tillsammans med alpnucklar, *Orchis spitzelii*, utgör ett indicium på att även alpnucklar är en inkomling med franskt gräsfrö (Pettersson 1958).

I början av 1900-talet ingick raklosta i Utsädesbolagets, numera Svalöf AB, frösortiment (från 1893 till 1912) och även i färdiga vallfröblandningar, särskilt lämpat för torra lokaler. Detta frö var i huvudsak av tysk härkomst (Lyhagen, 1991 sid. 391). Tydligt har sådant material, av tyskt eller franskt ursprung, såtts in i gräsmattor och andra öppna gräsområden som Visborgs Slätt i *Visby* samt senare även längs banvallar (exempelvis parksmörblomma, *Ranunculus acris* ssp. *friesianus* är förutom från Nygårds i *Västerhejde* bara sedd vid banvallen i *Grötlingbo*, båda platser där även raklosta är känd.) I dessa sammanhang kan man nog betrakta raklostan som en ursprungligen avsiktligt odlad art.

I dag är raklosta noterad från knappt 100 lokaler, spridda från *Sundre* i söder till *Fårö* Sandön i norr. Det är en mycket tålig art, som klarar sig bra i torra miljöer. På flera lokaler har den hållit sig kvar i nästan ett sekel. Det är knappast troligt att det stora antalet nutida lokaler motsvarar en stark spridning under senare år. Troligen är merparten av dess nuvarande förekomster från de första årtiondena av 1900-talet.

Bromopsis inermis, foderlosta, NFL, SvFl

Förvildad, bofast. – Tämmligen allmän.

Foderlosta är en art som för Gotlands vidkommande helt och hållet hör 1900-talet till. Den första observationen gjordes i Östergravar i *Visby* 1901 och fram till 1910 noterades den också vid Kungsladugården och Länna i *Visby*, i *Rone* Ronehamn samt i *Gammelgarn* (Johansson 1910a). Genom E. Th. Fries observationer kan man se hur den spred sig över Gotland under första hälften av 1900-talet: *Klinte*, *Västerhejde* (Fries 1914), *Eskelhem* (Fries 1917), *Ganthem*, *Endre* (Fries 1920), *Garda*, *Tingstäde* (Fries 1925), *Burs*, *Kräklingbo*, *Vänge*, *Roma*, *Barlingbo*, *Bro* (Fries 1934), *Grötlingbo* (Fries

1942). Ursprungligen torde den ha kommit in genom insådd i vallar eller genom att det blandats in i gräsfrö. En av Fries lokaler, den i *Tingstäde*, var belägen ”på banvallen”. Foderlosta förekom i Utsädesbolagets, numera Svalöf AB, frösortiment 1893-1921 och 1954-1965 samt sporadiskt på 1980-talet. Den ingick också i vallfröblandningar kring sekelskiftet (Lyhagen, 1991 sid. 391).

I dag är foderlosta tämligen allmän över hela Gotland. Den saknas dock på den allra sydligaste delen av Storsudret och längst i norr, på Fårö, är bara två lokaler noterade. I jordbruksbruksbygderna på mellersta Gotland är det ett vanligt gräs på vägkanter och i åkerrenar. Det har alltså skett en mycket stark spridning under de senaste 50 åren. Till en del kan detta förklaras genom att foderlosta under perioden odlats i vallar. Nutida observationer av sådan odling och av förekomster i diken invid vallar finns från *Hangvar* (TK). Men jag har också observerat hur foderlosta etablerat sig i åkerkanter och på vägrenar i *Vall* utan att det odlats annat än sockerbetor och säd i närheten. Den är mycket konkurrenskraftig, och ett litet bestånd med några få blommande strån har på bara några år kunnat växa sig kraftigt och starkt.

[*Bromus arvensis*, renlosta, *NFI*, *SvFI*]

Bofast, numera blott tillfällig. – Sällsynt.

Renlosta har, enligt Hylander (1953), i Norden förr odlats i ”kortvariga slåttervallar”. Den förekom i Utsädesbolagets, numera Svalöf AB, frösortiment från 1892 till 1966, sporadiskt även på 1970-talet och rekommenderades som ettårigt fodergräs (Lyhagen, 1991 sid. 391). Den kom också in som oavsiktlig gräsfröinblandning och växte också som ogräs i höstsäd. Kanske är det som åkerogräs som den förr var vanligast på Gotland. K. Johansson ger 25 lokaler, men för de allra flesta skrivs inget om biotopen. En åkerlokal nämns. I *Ardre* Ljugarn växte renlosta på barlast, och den nämns också från *Visby* hamn och från *Lärbro* Storugns. Dessa äldre uppgifter är tyvärr för knapphändiga för att man ska kunna sluta sig till att renlosta verkligen odlats på Gotland.

Under 1900-talet har renlosta blivit mycket ovanlig, och under Projekt Gotlands Floras nu 15-åriga inventeringsperiod har den bara noterats sex gånger. Inga återfynd har gjorts. *Sundre* 600 m SSV Fyren, i åker (SH omkring 1983), *Vamlingbo* 500 m SO Nore, i kanten av en sandig åker där det odlades esparsett, *Onobrychis viciifolia*, 1995 (Petersson 1996), *Hablingbo*, 500 m S Hemmungs, torräng (ÖB, Johansson & Larsson 1986), *Rone* 600 m NV kyrkan, avstjälningsplats (LJ 1993, i Petersson 1994), *Väskinde*, på vallarna kring Knuts bevattningsdamm (SH 1983), *Fårö* 900 m O Lauters stinkalm, i havreåker (GF 1986).

Bromus secalinus, råglosta, *NFI*, *SvFI*

Bofast. – Sällsynt.

Råglosta har konstaterats i flera arkeologiska fynd (korn eller avtryck) i Sverige från yngre stenålder (Hjelmqvist 1953), dvs för fyratusen år sedan eller mer, vilket betyder att den fanns i Sverige innan man odlade råg. Från en enda fyndort fanns 40 avtryck i keramik. Råglostan kan vid denna tid ha förekommit som ogräs i annan gröda, men den kan också ha odlats för sin egen skull. Hjelmqvist håller det senare för mest troligt (Hjelmqvist 1953). Antalet fynd har avtagit sedan stenåldern, vilket kan bero på att odlingen övergavs till förmån för andra grödor, men det kan också tänkas vara klimatbetingat.

Det tidigaste fyndet från Gotland är från utgrävningarna i Vallhagar (Helbæk 1955), från järnålder. Här ingår smärre mängder av frön från råglosta och ett antal andra örter,

men den stora merparten utgörs av korn, råg och vete. I detta fall var råglostorna säkerligen ett av flera ogräs i sädesåkrarna. I Münchenbergs herbarium från omkring 1700 finns råglostorna med. Münchenberg ger de gotländska namnen "Gåshafre" och "Gåshagre". Den äldsta tryckta uppgiften kommer från Linnés gotlandsresa, där han noterade namnet "Gåshafre" från *När* (Linnæus 1745b, sid. 237, enligt dagboken dock antecknat först följande dag, i *Burs*, se Ekvall 1990). Hur vanlig råglostorna var vid denna tid är svårt att säga, men Linné noterade den bara vid detta enda tillfälle. 150 år senare, i slutet av 1800-talet var den allmän på Gotland enligt K. Johansson, som hade noterat den från *Vamlingbo* till *Fårö* (Johansson 1897). Sammanfattningsvis kan sägas om råglostans historia på Gotland att den förekom som ogräs i säd från järnåldern och framåt och att den troligen expanderade starkt under 1800-talet för att senare, under 1900-talet, nästan kollapsa helt. Från övriga delar av Sverige finns indikationer på att den ursprungligen odlats, och någon uppgift om att den funnits i odling även senare (Svensson & Wigren 1985).

Under 1900-talet har råglostan nästan helt försvunnit från Sverige. Vid studie på Gotland under åren 1977–1983 påträffades den på ett antal lokaler på *Fårö* samt i *Eksta Burge* och *Kronvald, Lärbro Vägome, Östergarn Falhammars* och *När Frigges*. Under perioden följdes den på dessa lokaler, totalt ett drygt trettio-tal. Antalet lokaler där råglostan visade sig varierade under år från år från som mest 15 till som minst 6. Antalet gårdar med råglostorna minskade under perioden från 13 till 5 (Svensson & Wigren 1985). I början av 1980-talet sågs den också i rågåker NV *Bonsarve* i *Hamra* (BGJ).

I Projekt Gotlands Floras inventeringar från 1983 har råglostorna noterats från *Fårö Skär* (från 1978 och framåt i växlande mängd, GF), *Gammelgarn* cirka 300 m OSO *Fakle* 1984 och 1985 (MT), *Hangvar S Häftings*, i kant av fodervall (TK SK 1990), *Fårö Butleks* 1991 (GI) och *Burs Ånges* 1991 (BGJ BaP, i Petersson 1992), *Hangvar Kappelshamn* 1992, fåtalig i grus på parkeringsplatsen vid Folkets hus (GBF), *Ardre N kyrkan* 1993, två exemplar i utkastad halm på hällmark (GBF).

Råglostorna har också odlats sedan 1978 i s.k. odlingsreservat, vilket utgörs av åkrar, där man sått in råg med gotländskt ursprung från gårdar på *Fårö* och i *När* och blandat in frön, också de med gotländskt ursprung, från ett antal hotade ogräs i utsädet, bland dem klätt och råglostorna. I början på 1980-talet fanns sådana odlingar i *Grötlingbo, Östergarn, Boge, Stenkyrka, Hangvar* och *Fårö* (Jacobsson 1981). Några av dem finns ännu kvar, och en sådan odling har senare också observerats i *Näs*. De senaste åren har det man kunnat beundra en "reservatåker" vid *Hoburgen* i *Sundre*, där klätt och råglostorna funnits rikligt. Det är troligt att fynden i *Hangvar* 1990 och 1992 har sitt ursprung i sådan odling. Frön av råglostorna har också, tillsammans med klätt, avsiktligt spridits på en grusig vägren i *Visby* vid Färjeleden 1986 (Ingmansson & Larsson 1987, Johansson 1988), där den fanns rikligt under ett år och sedan snabbt försvann.

Råglostorna är i dag huvudsakligen en odlad växt på Gotland. Spontan råglostorna har dock dykt upp vid några tillfällen även under senare år, men arten är så sällsynt att den är svår att kartlägga vid generella inventeringar. En inventering, särskilt inriktad på råglostorna och kanske även klätt, skulle kunna ge mer information. Den borde i så fall utgå från Svensson och Wigréns arbete 1985, kompletterad med de senare rapporter som finns.

Cynosurus cristatus, kamäxing, *NFl*, *SvFl*

Bofast. – Tämlichen allmän.

Kamäxing samlades på Gotland redan omkring 1700 av Münchenberg. På Linnés tid var kamäxing mindre allmän i Sverige och han såg inte arten på Gotland (Linnæus 1755). Den första tryckta uppgiften är från 1805 (Wahlenberg 1805). Kamäxing hör främst hemma i lite torrare ängsmark, framför allt i betesmark. Under 1800-talet tycks den ha blivit vanligare på Gotland. K. Johansson bedömde den vid sekelskiftet som mycket allmän (Johansson 1897). När betestrycket senare avtog under 1900-talet har kamäxing också gått tillbaka. I dag torde den vara tämligen allmän, visserligen spridd över hela ön, men ganska snäv i sitt biotopval. En biotop där man ofta ser den i dag utgörs av äldre gräsmattor och annan grässvål vid bebyggelse.

Kamäxing är en mycket kulturberoende art, och Hylander menar att den är ”näppeligen inhemsk” i Norden (Hylander 1953). På Gotland har den dock funnits i minst 300 år och den kan mycket väl vara inhemsk här. Däremot är det helt säkert att den också under senare tid har blivit insådd. Kamäxing förekom i Utsädesbolagets, numera Svalöf AB, frösoriment 1893 och från 1907 till 1950 (Lyhagen, 1991 sid. 391). I Schenholms fröhandel i Visby ingick kamäxing i en av fröblandningarna för gräsmattor så sent som i slutet av 1970-talet.

Dactylis glomerata ssp. *glomerata*, hundäxing, *NFl*, *SvFl*

Bofast. – Allmän.

Hundäxing samlades på Gotland av Münchenberg 1701–02. Den växte då enligt honom i ängar. Den sågs inte på Gotland av Linné, som skriver att den fanns i Sverige på ängar, vid vägar och åkerkanter och ”i synnerhet på ruderatplatser” (Linneæus 1755, i övers. 1986). Den första tryckta uppgiften från Gotland kom senare, 1805 (Wahlenberg 1805). Redan tidigt under 1800-talet började man på Gotland genomföra odlingsförsök med hundäxing (Olofsson 1945, s. 285), och vid sekelskiftet var hundäxing mycket allmän över hela Gotland och förekom ”allestädes” enligt K. Johansson (1897).

Även i våra dagar är hundäxing mycket allmän. Den förekommer i all slags ängsmark, i vägkanter och på små markvägar i åkrar och skogar samt på olika slags ruderatmark. Den är mycket konkurrensstark och i ängsmark har det noterats att den ibland sprider sig och konkurrerar ut en mer lågvuxen örtflora. Den odlas också i vallar på några håll, och denna odling bidrar säkert till spridningen på åkerkanter och markvägar.

Festuca arundinacea ssp. *arundinacea*, rörsvingel, *NFl*, *SvFl*

Bofast. – Allmän.

Rörsvingel är ett inhemskt gräs, som från Gotland först rapporterades från havsstränder 1819 (Rosén & Wahlenberg 1819). I dag är rörsvingel allmän längs Gotlands kuster, även om den saknas helt på vissa avsnitt, exempelvis Fleringe och stora delar av Fårö. Rörsvingel finns också spridd över stora delar av det inre av Gotland, framför allt längs de stora vattensystemen, från *Roma* ner till *Gothem*, vid Paån och Paviken, längs Ireån mot Elinghemsmysr. I det inre av Gotland möter man ofta bestånd i diken, åkerkanter,

vägkanter och skogsbryn. Totalt är den noterad från mer än 500 km-rutor. En stor del av förekomsterna torde ha sitt ursprung i insåning. Rörsvingel förekom i Utsädesbolagets, numera Svalöf AB, frösortiment (dansk frö) från 1893 till 1921 (Lyhagen, 1991 sid. 391). Från *Hangvar* har rörsvingel rapporterats från en övergiven myrodling och från en vall, där den föreföll helt tydligt odlad (TK SK).

Festuca brevipila, hårdsvingel, *NFl*, *SvFl*

Förvildad, bofast. – Mindre allmän.

Hårdsvingel är ett gräs som är sent inkommet till Sverige. Hylander placerar de äldsta säkra förvildade förekomsterna till 1880-talet, uppgifterna publicerade några tiotal år senare (Hylander 1970). Den har såtts in på vallar, gräsmattor och banvallar.

Hårdsvingel samlades på Gotland redan 1896, i *Visby*. Belägget låg i Riksmuseet, bestämt som fårsvingel, *Festuca ovina*, tills det ombestämdes av Thomas Karlsson 1998. Från Rikvide i *Silte* anges (Matsson 1895) *Festuca duriuscula*, men man kan inte vara säker på att det verkligen handlar om hårdsvingel, eftersom belägg saknas (jfr Hylander 1970). Den tidigaste säkra publicerade uppgiften från Gotland kom först 1934: *Västerhejde* Hallvards 1924 (belägg i S) och Nygårds. Andra tidiga fynd har gjorts i *Grötlingbo* 1923, *Östergarn* Katthammarvik 1918, *Vall* kyrkogården, *Visby* Vattentornet och Epidemijukhuset i gräsmattor, *Väskinde* station i lusernfält 1918, vid kyrkan i dikesren 1923, *Stenkyrka* Missionshuset 1934, *Lärbro* kyrkogård 1943 (Fries 1942 och några opublicerade belägg av Fries och T. Vestergren i S). Från *Roma* Sockerbrukspark angavs hårdsvingel 1981, ”på flera ställen, huvudsakligen vid kanter av gångar eller på öppna områden” (Nilsson 1981).

Våra aktuella lokaler är från helt andra platser, vilket kan bero på att hårdsvingeln inte har lyckats hålla sig kvar, men man kan också tänka sig att den förbigåtts. I välklippta gräsmattor torde den vara mycket svår att urskilja. De växtplatser där hårdsvingel nu iakttagits har varit svagt klippta gräsytor, grusmark, torrbackar och hållmark. Lokalen i *Lärbro* (se nedan) är karakteristisk. På den gamla lokalen på kyrkogården är den inte sedd nu, men däremot har den kommit ut i naturen på en torrbacke NV kyrkan och där har den blivit observerad.

Hårdsvingel förekom i Utsädesbolagets, numera Svalöf AB, frösortiment från 1893 till 1950 (Lyhagen, 1991 sid. 391) och under 1970-talet såldes den av Schenholms fröhandel i *Visby* som särskilt lämpat gräs för torra, sandiga jordar.

Hårdsvingel har noterats från: *Burs* i grustag 200 m OSO avtaget från väg 143 till *Burs* (JP), *Stångå*, torrbacke 250 m V *Bosarve* (BL), *Lojsta* stora grustaget vid väg 142 (Sn i Johansson 1988), *Gammelgarn* SO Glose, sandtag (BJ), *Östergarn* O Kaupungs (MT), *Guldrupe* just S kyrkan (JP i Johansson 1988), *Vänge* NNV Sallmunds, ruderatmark vid f.d. banvall (JP i Johansson 1988), *Visby* Visborgs slätt, på flera ställen i gräsmark vid Oscarsstenen (Larsson 1985) samt SV och NO därom (BL, JP), *Väskinde* cirka 400 m SO Gällungs, vid vägkant i tallskog (EBJ), *Othem* grusmark på Lotsberget i Slite (JP), *Lärbro* torrbacke 500 m NV kyrkan (JP), *Stenkyrka* Kvie, håll vid gård (TK SK) och cirka 600 m N Kvie, på lavrik hållmark (TK), *Hangvar* 600 m SSV Austers, kulturpåverkad håll i åkerkant (TK) samt N Hunnstädeviken (BL).

Festuca ovina, fårsvingel, *NFl*, *SvFl*

Bofast. – Allmän.

Fårsvingel är inhemsk på Gotland och ett mycket allmänt gräs på ängsmark, alvarmark och hållmarker. Den är också vanlig i skogsmark, framför allt torr och gles tallskog men även i friska barrblandskog och ljusöppen lövskog och ängen. Den noterades av Linné på gotlandsresan (Linnæus 1741, 1745b). Man kan räkna med att främmande former följt med i importerade fröblandningar för vallar, gräsmattor och parker. Från Sockerbruksparken i Roma noterar Örjan Nilsson en ”mycket stor och grov form” (Nilsson 1981). Under senare tid har fårsvingel varit ganska vanlig i gräsfröblandningar.

Festuca pratensis, ängssvingel, *NFl*, *SvFl*

Bofast. – Allmän.

Ängssvingel är inhemsk på Gotland men är inte alls lika allmän som fårsvingel och publicerades från Gotland först 1805 (Wahlenberg 1805). Vid sekelskiftet bedömde K. Johansson dess frekvens som ”allestädes” (Johansson 1897), vilket var hans högsta frekvensgrad. Numera är den knappast så vanlig; jämfört med fårsvingel är den mycket mer kulturbunden och påträffas främst i ängsmark, vägrenar, åkerrenar, diken och vallar. Jag har inte funnit några uppgifter som styrker att den sätts ut som vallgräs på Gotland, men från *Stenkyrka* och *Hangvar* finns uppgifter om den förekommer i vallar (TK SK). Numera ingår ängssvingel också i gräsfröblandningar.

Festuca rubra ssp. *rubra*, vanlig rödsvingel, *NFl*, *SvFl*

Bofast. – Allmän.

Rödsvingel, *Festuca rubra*, förekommer här i inhemska raser, som är specialiserade på vissa biotoper, som bågsvingel, ssp. *oelandica*, på alvarmark, och daggsvingel, ssp. *juncea*, på havsstrandängar. Den närliggande arten gråsvingel, *F. arenaria*, som hör hemma på sanddyner, betraktades förr som en underart, *F. rubra* ssp. *arenaria* till rödsvingel. Vanlig rödsvingel, ssp. *rubra*, har den största spännvidden vad gäller biotopval. Även den är inhemsk på Gotland. Här samlades den redan omkring 1700 av Münchenberg. Den första tryckta uppgiften är 100 år yngre (Wahlenberg 1805). Vanlig rödsvingel är ett av de vanligaste gräsen på Gotland och förekommer i ängsmark och betesmark, i vallar och i gräsmattor, på vägrenar och i diken. Man kan också finna den i torr, gles skog och i fuktiga våtmarker.

Vanlig rödsvingel ingår numera i gräsfröblandningar, vilket innebär att det kan finnas ett visst inflöde av främmande material från trädgårdar och parkmark till Gotlands natur. Vilken omfattning detta kan tänkas ha undandrar sig vår bedömning.

[*Festuca rubra* ssp. *commutata*, tuvsvingel, *NFl*, *SvFl*]

Förvildad, bofast. – Sällsynt.

Tuvsvingel är en ras av rödsvingel, som har införts till Gotland under detta århundrade. Första uppgiften från Gotland är från Sockerbruksparken i Romakloster, *Björke*, där den sågs av Örjan Nilsson 1980 (Nilsson 1981). Den växte där i ett litet bestånd i områdets södra del, och tolkades av honom som en inkomling från gräsfröblandningar

med tyskt ursprung.

Tuvsvingel har påträffats i *Eskelhem* NV det gamla fågeltornet vid Paviken, i betes-äng (GI, JP), *Visby* Terra Nova, 150 m S badet på bar sandmark och SO Bokbindargatan i öppen sand, samt V Koloniområdet i Yttre Furulund, på ruderatmark (JP) och i *Hangvar* i vägkant längs vägen 149 cirka 3 km V Kappelshamn (TK). Troligen har tuvsvingel kommit ut vid insåning av gräs i parkmark/vägranter.

Glyceria maxima, jättegröe, *NFl*, *SvFl*

Bofast. – Sällsynt.

Jättegröe är en sen introduktion på Gotland. Den publicerades först 1910 från *Visby* Visborgs slätt i dike samt från Roma myr (Johansson 1910a).¹

Under 1900-talet har jättegröe påträffats i *Klinte*, på stranden i Klintehamn (Fries 1914), vid Lilla Hammars i *Lokrume* (Fries 1917) och vid Halner i *Bro* (Fries 1934). På den senare platsen återfanns det 1989 (Petersson 1990). Det växer där i ett rikt bestånd i ett dike genom en fuktig äng. Jättegröe har också nyligen påträffats i *Väskinde*, ett litet bestånd i ett mindre bäckutflöde cirka 100 m SO Brissund (JP).

Enligt Hylander är jättegröe ”till stor del från början plant. som foderväxt” (Hylander 1953). Plantor ingick i Utsädesbolagets, numera Svalöf AB, sortiment från 1893-1895; förmågan till fröspridning angavs vara mycket låg (Lyhagen, 1991 sid. 391). Denna försäljning ligger dock något för långt tillbaka för att utgöra en god förklaring till de senare gotländska förekomsterna.

Holcus lanatus, luddtåtel, *NFl*, *SvFl*

Bofast. – Tämigen allmän.

Luddtåtel torde vara inhemsk på Gotland. Den antecknades av Linné under gotlandsresan från ängsmark i *Östergarn*, *Rone* och från Vibble (Linnæus 1741, 1745b sid. 233, 247, 299). Man brukar finna den i ängsmark, och i dikeskanter och vallkanter. Den är lite ojämnt spridd över Gotland. I det skogsbälte som sträcker sig från Fröjel och Hejde till Ala och Kräklingbo är den inte vanlig, inte heller i lerjordarna runt Romaslätten och den saknas på de rena hällmarksområdena. Hylander bedömer luddtåtel som kulturspridd i stora delar av Sverige, framför allt med gräsfrö men även insädd i vall. Luddtåtel förekom i Utsädesbolagets, numera Svalöf AB, frösoriment från 1893 till 1909 (Lyhagen, 1991 sid. 391). En uppgift som antyder att luddtåtel kan ha såtts in vid något tillfälle även på Gotland är en förekomst i kanten av en myrodling i *Stenkyrka*, på västsidan av Elinghems myr (TK).

Holcus mollis, lentåtel, *NFl*, *SvFl*

Förvildad, bofast. – Mindre allmän.

¹ Det finns visserligen ett ark redan från 1869 i S., samlat i *Visby* av L. J. Björklund, men man kanske inte ska ta det för helt säkert att det verkligen kommer från Gotland. Av samme samlare finns ytterligare tre ark från Visby, varav ett med kanariegräs, *Phalaris canariensis*, i övrigt inte känd från Gotland vid denna tid, och ett med skogssäv, *Scirpus sylvaticus*, som annars inte alls är observerad på Gotland.

Lentätel är ett gräs, som troligen har införts till Gotland i perioder från tidigt 1800-tal och framåt. Den tidigaste uppgiften är från *Sproge* och från åkrar i *Eksta* 1844 (Afzelius 1844). K. Johansson tillägger ytterligare två lokaler i detta område, åkerrenar i *Sproge* och en hage i *Silte* och dessutom en förekomst i en åker i *Bro* (Johansson 1897). 1910 tillkommer ytterligare en lokal på en sandig åkerren i *Sproge*, tre lokaler i *Grötlingbo* och en lokal på sand i *Rone* (Johansson 1910a).

I dag är 35 lokaler för lentätel påträffade. Den finns fortfarande kvar i de ursprungliga kärnområdena i *Eksta* och i *Grötlingbo* (nu även i *Fide*). I *Bro* och i *Rone* har den nu inte påträffats. De övriga fynden är strödda över södra och mellersta delen av ön, exklusivt på sand. En lokal från Avanäset på *Fårö* är också känd. Växtplatserna är till största delen sandiga åkerkanter, men lentäteln har också observerats växande i själva åkern. Det finns också några uppgifter om förekomster i öppningar eller bryn i sandig tallskog. På två lokaler växer den i ren, blottad sand.

Enligt en muntlig uppgift från Mølner i *Väte* (CHB muntl.) ska den där ha såtts in tidigare under 1900-talet (två aktuella lokaler är kända i detta område). Jag förmodar att lentätelns expansion från upptäckten på 1840-talet fram till i dag beror på att den såtts in vid ett antal tillfällen. Dess förekomster i åkrar och åkerkanter gör det troligt att den såtts in som vallgröda eller kommit in som fröförorening i vallfrö.

Hordeum jubatum, ekorkorn, *NFl*, *SvFl*

Tillfällig. – Utgången.

Ekorkorn började odlas som ett prydnadsgräs under 1800-talet; i Danmark finns det noterat i kataloger från 1860-talet (Lange 1994). Från Gotland finns ett belägg från *Hejde* där den odlades 1882 (Hulteman). Tio år senare noterades det i en "avskrädeshög vid stranden" i Ljugarn, *Ardre* (Aulin 1914). Samma år publicerades det också från en sandgrop vid Kungsladugården i *Visby* 1906 (Fries 1914), och efter ytterligare tjugo år från *Roma* Larsarve och *Stenkumla*, i en sandhåla (Fries 1934).

Ekorkorn odlas fortfarande som prydnadsgräs i en del trädgårdar, men min erfarenhet är att det går ut efter några år, om man inte särskilt sköter om det. I ursprungsområdet i Nordamerika uppges det växa i fuktiga diken och ängar (Weber 1976). På sådana lokaler skulle ekorkorn ha svårt att hävda sig på Gotland; det är en mycket konkurrenssvag art. Från Västmanland citerar Malmgren tolv lokaler. På några av dem är ekorkorn med säkerhet inkommet med amerikanskt gräsfrö, och även på andra lokaler är gräsfrö den troligaste källan (Malmgren 1982). Så kan mycket väl vara fallet för flera av de gotländska lokalerna, men till primärlokalen i Ljugarn har det säkerligen kommit från trädgårdsodling.

Hordeum vulgare, korn, *NFl*, *SvFl*

Tillfällig. – Mindre allmän.

Korn är ett av våra äldsta sädesslag. Från Sverige, upp till Södermanland, finns arkeologiska fynd tillbaka till yngre stenålder. På Gotland har det påträffats i *Eksta* Stora Karlsö, Stora Förvar. Korn spelade en framträdande roll under stenåldern och under bronsåldern utgjorde det det dominerande sädesslaget bland de svenska fynden (Hjelmqvist 1953). Från järnåldern finns fynd från *Visby* och från Vallhagar i *Fröjel*, där det utgjorde merparten av sädeskornen (Helbæk 1955). Kornet från Vallhagar var fyrradigt skalkorn, men i ett vikingatida fynd från Grötlingbo ingick ett sjuttiotall korn från tvåradigt korn (Hjelmqvist 1996).

Först från 1700-talet finns det skriftliga uppgifter om att korn odlades på Gotland och i de fallen handlar det om tvåradigt korn. I Münchenbergs herbarium från 1701–02 fanns emellertid även fyrradigt korn samlat. Här tillägger Münchenberg:

"Gothlands kornet är allenast tvåradigt men det turska och swänska fyrradigt, se Gothlands korn num. 151".

Tyvärr har nummer 151 gått förlorat och vi har alltså inte något material av tvåradigt korn bevarat. Däremot beskrivs det på nytt av Linné när han besökte *När* på sin gotlandsresa (Linnæus 1745b, sid. 239):

"Gullands-Korn kallade Inwånarne sielfwe sin Gumring eller *Hordium disticum*, hwilket är det Kornet, som allmänt sås här på Landet. Sedan wi släpt det norra Bergaktiga distriktet af Gothland, där Råg föremligast såddes, och kommit til det södra, som äger lösare Jord, såg man mehr Korn än Råg."

Tvåradigt korn betraktas som en varietet, *Hordeum vulgare* var. *distichon*. De äldre fyrradiga och de sexradiga sorterna förs till *Hordeum vulgare* var. *vulgare*. Det tvåradiga kornet har behållit sin dominans på Gotland fram till våra dagar och är nu också dominerande i Sverige som helhet. Det odlas allmänt som vårsäd till foder och i viss utsträckning till malt. Ett tiotal uppgifter om tillfälliga förekomster från fröspill har noterats, vilket med säkerhet bara utgör en mindre del. Växtplatserna utgörs av markvägar, gårdsplaner, gödselstackar och halmupplag. Ett fynd på havsstrand finns också noterat.

Hordeum vulgare var. *vulgare* representeras i dag av sexradigt korn. Det är mindre vanligt i odling än tvåradigt korn, och bara två fynd har inrapporterats: *Eskelhem*, vid foderplats för kor i barrskog (EBJ) och *Hangvar*, i jordhög (TK).

Lagurus ovatus, harsvans

Tillfällig. – Sällsynt.

Harsvans är ett ettårigt gräs, som hör hemma i södra Europa, där det är ett av de mera iögonfallande gräsen. Det svenska namnet säger vad man behöver veta om dess utseende. Det odlas ibland som ett ettårigt prydnadsgräs i Sverige och kan hålla sig kvar spontant i rabatterna under några år efter sådden. Som tillfälligt förvildad i från sådan odling i Sverige är det omnämnt redan från 1920-talet (se Hylander 1970), men från Gotland var det inte känt förrän det 1991 rapporterades växande längs en husvägg vid Rolandstorget–Strandgatan i Visby (TE).

Lolium multiflorum, italienskt rajgräs, *NFI*, *SvFI*

Tillfällig. – Mindre allmän.

Italienskt rajgräs noterades först på flera platser i Visby 1881–88 (Johansson 1889). 1890 sågs det i *Ardre* Ljugarn (Aulin 1914) och K. Johansson nämner också en förekomst i *Hejde* (Johansson 1897) och tillägger att det "förekommer i gräsplaner i trädgårdar men fortvarar icke". Det finns också en yngre uppgift om hybriden med engelskt rajgräs, *Lolium multiflorum* × *perenne*, från *Othem* Slite (Fries 1934).

I dag har jag inte kunnat finna tecken på att italienskt rajgräs används i gräsmattor annat än på golfbanor. På Kronholmens golfbana i *Västergarn* såddes det in i samband med en nyanläggning för ett antal år sedan. De första åren efter insåningen gick det upp i blom, men numera klipps gräset så hårt att det inte har iakttagits (GI).

Italienskt rajgräs är en vanlig vallväxt. I äldre vallar kan det ibland uppfattas som "vildväxande" eller kvarstående, och vi har fått in några rapporter om förekomster i vallar. De flesta av det fyrtiotal förekomster som rapporterats är emellertid att karakterisera som spill från jordbrukets hantering av växten: strödda förekomster i åkerkanter och vägkanter, ladugårdsplaner, halmhögar, jordhögar, upplag och skräphögar. Förekomsterna är spridda över Gotland från *Hamra* och *Hablingbo* i söder till *Hangvar*, *Hall* och *Lärbro* i norr.

Lolium perenne, engelskt rajgräs, *NFI*, *SvFI*

Bofast. – Allmän.

Engelskt rajgräs är inhemskt på Gotland och mycket allmänt. Det samlades av Mün-

Randgräs, *Phalaris arundinacea* 'Picta'.
Foto: B. Larsson 1995.

chenberg, på åkrar och ängar, 1701–02, men arkeologiska fynd av frön finns redan från romersk järnålder från Vallhagar (Helbæk 1955). Den tidigaste tryckta uppgiften är från 1805 (Wahlenberg 1805). Engelskt rajgräs växer i ängs- och betesmark och är ett av de vanligaste gräsen i vägrenar och på markvägar i jordbrukslandskapet. Det är också mycket vanligt i gräsmattor, vilket torde bero på att det ofta ingår i gräsfröblandningar. Det ingår ofta i vallar. I äldre vallar kan det uppfattas som helt spontant. Jag kan emellertid inte bedöma vilken påverkan det insådda materialet kan ha haft på det inhemska.

Phalaris arundinacea, rörflen, *NFl*, *SvFl*

Bofast. – Tämlichen allmän.

Rörflen är en inhemsk art, som man finner vid havsstränder, i strandängar och strandkärr, i diken, kanaler och andra mindre vattendrag, vid bryor, i vägrenar och ibland också i små bestånd ute i våtar eller myrar. Det har en ojämn utbredning på Gotland och är mindre vanligt längst i norr och längst i söder-sydost. I några av de nordligaste sock-

narna saknas det helt. Den tidigaste tryckta uppgiften från Gotland är från tidigt 1800-tal (Wahlenberg 1805). Kring sekelskiftet tillhandahöll flera fröfirmor rörflen för utplantering eller utsåning. Såväl rotbitar som frön fanns att få. Under senare år har rörflen på nytt blivit aktuellt och de senaste decennierna har rörflen importerats och odlats på de utdikade myrarna på Gotland (Lyhagen, 1991 sid. 393). Kanske är det under viss spridning på ön; jag har observerat hur små bestånd har lyckats etablera sig i vägkanter på mellersta Gotland under senare år.

En brokbladig form av rörflen, randgräs, *P. arundinacea* 'Picta', är inte ovanlig i odling. Den är känd i Norden sedan mitten av 1800-talet (Lange 1994). På Gotland odlades den i *Klinte* 1912 (Hulteman). Den har noterats i Projekt Gotlands Floras inventeringar vid fyra tillfällen: *Alskog* SV kyrkan, vid gödselstad vid ladugård (GBF), *Sproge* 1,3 km VSV Kruse, en tuva på kanalkant (GI), *Sanda Runne*, i dike på västsidan av väg 140, längs cirka två meter (GI) och *Träkumla*, vid liten brya i änge cirka 1 km OSO kyrkan (BGJ).

[*Phalaris canariensis*, kanariegräs, *NFl*, *SvFl*]

Tillfällig. – Sällsynt.

Kanariegräs var känt som en tillfällig inkomling i Sverige redan tidigt under 1800-talet (Hylander 1970). Det förekom då "på Stockholms gator, barlastplatser vid Gefle...", vilket talar för att det kom in som fripassagerare med andra transporter. Den äldsta gotländska uppgiften, från *Visby* 1869, skulle kunna ha samma ursprung²

På 1890-talet samlades kanariegräs vid Palissaderna i *Visby* av Tycho Vestergren (S), och 1916 vid Södervärn i *Visby* (S, Fries 1942). Fries noterar i artikeln där fyndet publicerades: "i övrigt ej sedd". I sen tid är kanariegräs antecknat från soptippen i *Visby* (Larsson 1985) och från soptippen i *Lumme-lunda* (BL).

De sentida gotländska förekomsterna kan vara utkomna med fågelfröspill (men jag har inte observerat kanariefrön i dagens fågelfröblandningar). De äldre visbyförekomsterna är mer svårbedömda. Det finns inga belägg för att kanariegräs verkligen odlades på Gotland under sent 1800-tal och tidigt 1900-tal. I Sverige har det emellertid varit känt sedan 1600-talet; bland annat odlades det av Rudbeck (Lange 1994). Att kanariegräs skulle ha kommit in med gräsfrö är inte heller sannolikt. Det härstammar från västra Medelhavsområdet, varifrån man knappast importerat gräsfrö. Det kan i varje fall inte helt uteslutas att det handlat om trädgårdsrymlingar.

Phleum pratense ssp. *pratense*, vanlig timotej, *NFl*, *SvFl*

Bofast. – Allmän.

Vanlig timotej är ett inhemskt gräs på Gotland. Den tidigaste uppgiften i tryck är från 1805 (Wahlenberg 1805), men redan drygt 100 år tidigare hade det samlats på ön av Münchenberg. Det började komma till användning som vallgräs tidigt under 1800-talet. Enligt Säve såddes timotej år 1811 första gången i *Roma* prästgård och 1812 vid Magnhuse i *Gothem* (Säve 1938 sid. 160). Det används fortfarande i vallar och man finner det ofta i anslutning till odling: i åkerrenar, vägrenar, markvägar, gårdsplaner, äldre gräsmattor och liknande miljöer. Det är ett av de vanligaste gräsen i kulturpåverkade miljöer på Gotland.

² Det är inte helt säkert att uppgiften är korrekt; ytterligare tre ark i S samlat av samme person 1869 finns i S, varav ett är jättegroe, *Glyceria maxima*, i övrigt inte känd från Gotland under 1800-talet, och ett är skogssäv, *Scirpus sylvaticus*, som i övrigt inte alls är sedd på Gotland

Poa chaixii, parkgröe, *NFl*, *SvFl*

Förvildad, bofast. – Sällsynt.

Parkgröe är ett gräs, som kommit in i Sverige med tyskt gräsfrö från 1860-talet fram till 1910-talet (Hylander 1953). Från Gotland finns det omnämnt först i Hulténs atlas (Hultén 1950) med en prick strax NO Visby. Denna uppgift styrks av belägg från *Bro*, i gräsmatta vid kyrkan, taget 1927 av E. Th. Fries (S), men ej publicerat av honom. Parkgröe uppges vara beständig på sina växtplatser, men vi har inte återfunnit det vid kyrkan. Däremot påträffades ett litet bestånd cirka 0,5 km S *Bro* kyrka 1998, i Tycho Vestergrens "trädgård", numera en liten glänta omgiven av ganska snårig skog. Där planterades ett stort antal arter in i slutet av 1800-talet, varav en hel del ännu finns kvar. Parkgröet kan vara avsiktligt introducerat, men det kan också ha gått till så att en blandning "ängsfrö" såtts ut, och att parkgröet helt enkelt följde med i fröblandningen. Om man antar att parkgröet utgjorde en stor del av denna fröblandning, bör den här betraktas som ursprungligen odlad.

I trädgården finns vitrapunkel, *Phyteuma spicatum* ssp. *spicatum*, och piprör, *Calamagrostis arundinacea*, som båda är mycket sällsynta på Gotland. Båda dessa växer dock tillsammans i Sockerbruksparken i Roma, och där får det anses helt säkert att de kommit in med gräsfrö. I en uppsats 1912, där Vestergren talar om sin "sedan 18 år förvildade trädgårdstäppa", nämner han ett antal arter som han planterat ut: nålginst, revsuga, grenigt kungsljus, svärdkrissla m.m. Bland dessa finns inte vitrapunkel, piprör eller parkgröe med. Troligen har de inte planterats där utan kommit in oavsiktligt med en gräsfröblandning.

Poa nemoralis, lundgröe, *NFl*, *SvFl*

Bofast. – Tämligen allmän.

Lundgröe är inhemskt på Gotland, och noterades härifrån av Wahlenberg 1805. Det förekommer allmänt i lövskog, skuggig ängsmark, ängen och även i svagt betad mark och är noterat från omkring 300 km-rutor. Det trivs bäst i något skuggiga och inte alltför torra miljöer. I mer utsatta lägen är det mycket ovanligt. Det saknas nästan helt på Storsudret och i de sandiga områdena på västra och i sydöstra Gotland. Det är också mycket ovanligt på norra Gotland och i det barrskogsbälte som löper genom ön från *Fröjel* och *Hejde* till *Ala* och *Kräklingbo*.

Lundgröe har vid något tillfälle vid sekelskiftet ingått i Utsädesbolagets, numera Svalöf AB, frösoriment 1893 (Lyhagen, 1991 sid. 391). Det finns också uppgifter om att lundgröe ingått i fröblandningar för parker. Från Sockerbruksparken i Romakloster, *Björke*, har Ö. Nilsson antecknat en insädd form (Nilsson 1981). Några andra indikationer på att lundgröe förekommit insädd på Gotland har jag inte mött.

Poa pratensis ssp. *pratensis*, vanligt ängsgröe, *NFl*, *SvFl*

Bofast. – Allmän.

Vanligt ängsgröe är ett av de allmännaste gräsen på Gotland. *Poa pratensis* noterades av Wahlenberg 1805, och därmed torde han ha avsett ssp. *pratensis*. Smalgröe, ssp. *angustifolia*, rapporteras av Säve (1837) och smågröe, ssp. *irrigata*, av Afzelius (1841).

Vanligt ängsgröe förekommer i all slags ängsmark, i åkerkanter, vallar, vägrenar, gårdar och diverse ”skräpmark”, upplag osv. Man kan också finna det i mer ostörd ängsvegetation, på torrbackar, i skogsbryn och i ängen. I våra dagar ingår det i många gräsfröblandningar och det är vanligt i gräsmattor. Man kan anta att mycket av det vanliga ängsgröe som förekommer i anslutning till bebyggelse har främmande ursprung. Hur det förhåller sig med det som växer i jordbrukslandskapet är svårare att säga, eftersom jag inte funnit äldre uppgifter om insåning i vall.

Poa trivialis, kärrgröe, *NFL*, *SvFl*

Bofast. – Allmän.

Kärrgröe är inhemskt på Gotland, tidigast uppgivet av Wahlenberg 1805. Kärrgröe förekommer allmänt i ängsmark, ängen, åkerrenar, diken, markvägar, vid gårdar i äldre, gärna något skuggiga gräsmattor och vid gödselstäder. Det kan också påträffas i fuktig skogsmark, åkanter, vätkanter och andra fuktiga, skuggiga miljöer. Det är noterat från över 500 km-rutor men är något ojämnt spritt över Gotland och är mindre allmänt längst i norr och längst i söder-sydväst.

Kärrgröe har saluförts som vallgräs och i vallfröblandningar från slutet av 1800-talet fram till 1960-talet (Lyhagen 1991, sid. 392). I vilken mån det har påverkat den gotländska vegetationen är svårt att säga. På en del lokaler ger det intryck av att vara insått, exempelvis där kärrgröe växer i gräsmattor i äldre trädgårdar, liksom i igenvuxen, nu betad ängsmark, där det ibland kan vara mycket rikligt.

Secale cereale, råg, *NFL*, *SvFl*

Tillfällig. – Tämligen allmän.

Råg hör till de yngre sädesslagen och de tidigaste svenska fynden är från romersk järnålder. Från Gotland finns arkeologiska fynd från denna tid från Vallhagar i *Fröjel*, Rings i *Hejnum* och Mattsarve i *Hörsne* (Hjelmqvist 1953). Från medeltiden finns råg omnämnt i Gutalagen (Hombäck & Wessén 1943) och i Totts räkenskapsbok från slutet av 1400-talet (Melefors & Wase 1991). Råg ingår i Münchenbergs herbarium, samlat omkring 1700. Linné beskriver odlingen på sin gotlandsresa 1741 (Linnaeus 1745b, sid. 202) från *Fårö*:

”Säden, som här sås är sällan annat än Råg, ty Korn växer ej gierna på torra Åkrar; deras Rågåkrar gifwa hwitt bröd och merendels tillräckelig Spannemåhl åt Landtmannen...”

Han nämner det också kort från *Eke*:

”Åkrarna stodo merendels med härlig råg, fast säden var något gles”.

I dag odlas råg ofta som höstsäd. En äldre lokalsort, s.k. gotlandsråg, finns i odling. Utsädet har hämtats från olika källor. En sort från *När* beskrivs av Jacobsson som mycket högvuxen (upp till över två meter), med längre ax och större och rundare korn är modern råg (Jacobsson 1981). Eftersom råg är korsbefruktad och vindpollinerad går det inte att hålla äldre sorter konstanta om de odlas i ett jordbrukslandskap med andra rågsorter i närheten, så odling i reservat är inte utan problem. Några av odlingsreservaten är dock belägna på avstånd från andra odlingar.

Råg påträffas i åkerrenar, vägrenar, markvägar och motsvarande platser dit den kommit genom fröspill i hanteringen. Utkastförekomster i gödselhögar, jordhögar och soptippar finns också noterade. Råg har antecknats vid ett drygt femtiotal tillfällen under inventeringsperioden. Den första tryckta uppgiften från Gotland är från 1907, då råg noterades på stranden på Sandön, *Fårö* (Johansson 1907).

Trisetum flavescens, gullhavre, *NFL*, *SvFl*

Bofast. – Mindre allmän.

Gullhavre angavs för Gotland i andra upplagan av Linnés svenska flora (Linnæus 1755). Linné hade inte själv sett det, utan refererade till Bergius, men hans uppgift grundade sig på en felbestämning (se Hylander 1970). Den tidigaste korrekta uppgiften från Gotland är drygt 60 år yngre, från *Visby Snäckgårdet* (Rosén 1821). Vid sekelskiftet kände K. Johansson till gullhavre från ytterligare åtta lokaler: *Levide* i parken vid Skogs, ”trol. ditkommen med gräsfrö”, *Västerhejde* Nygårds, *Visby Kungsladugården*, *Gråbo* och gamla hamnen samt från *Lummelunda* Lummelundsbruk och *Etebols* (Johansson 1897).

I början av 1900-talet tillkommer ett stort antal lokaler: *Klinte*, *Vänge*, *Akebäck*, *Roma*, *Barlingbo*, *Dalhem*, *Visby* Hästnäs, i parken, *Lummelunda* Björkome, *Tingstäde* (Johansson 1910a) och senare *Grötlingbo* Viges, *Rone* Mattsarve (Fries 1914) samt *Fårö Broa* (Fries 1934).

Det finns mycket som talar för att gullhavre avsiktligt såddes in omkring sekelskiftet, antingen som rent frö eller inblandat i vallfröblandningar. Sådant frö ingick i Utsädesbolagets, numera Svalöf AB, frösortiment från 1893 till 1909 (Lyhagen, 1991 sid. 391). På några av dess lokaler har jordkastanj, *Bunium bulbocastanum*, också påträffats. Det gäller *Fröjel* Puser, *Västerhejde* Nygårds och *Akebäck* Suderbys. Vid Lummelundsbruk växer gullhavre i närheten av en annan insåning, raklosta, *Bromopsis erecta*.

Gullhavre finns ännu kvar vid några av sina sekelskifteslokaler, i *Rone*, *Västerhejde* och *Lummelunda*. I *Visby* växer den i dag cirka 500 m söder om Snäckgårdsbaden och vid Norderstrands campingplats (JP) dvs. i samma område som Roséns primärlokal. Totalt är gullhavre känd från knappt trettio aktuella lokaler. En framträdande biotop är ängen, där gullhavre växer ute i ängesslätterna, ofta rikligt. Så är den känd från *Väte* Fonnäsäng (GBF), *Halla* Nygranne, f.d. änge (JP), *Dalhem* Kyrkäng (GI), *Atlingbo* Mickelsäng (exklav i Vall, BGJ), *Stenkumla* Prästäng (BGJ) och *Västerhejde* ”P18-äng” (GI). Troligen har gullhavre även här blivit insädd i början av 1900-talet.

× *Triticosecale rimpauii*, rågvete

Tillfällig. – Sällsynt.

Rågvete är en ny gröda i Sverige. Det är en korsning mellan hårdvete, *Triticum durum*, och råg, *Secale cereale*, och kom i odling mot slutet av 1980-talet. Det odlas som höstsäd och används som fodersäd (Lyhagen 1992). Det är numera tämligen spritt i odling på Gotland. Man kan räkna med att det i framtiden kommer att dyka upp tillfälligt i åkerkanter, vägrenar, gårdsplaner osv. på samma sätt som övriga sädesslag. Hittills har det bara noterats vid ett tillfälle, på soptippen i *Othem* 1996 (JP m.fl.).

Det kan tänkas att rågvete i några fall felaktigt rapporterats som råg. Det har långa borst liksom råg men axet är rundare, inte plattat, och axfjällen är bredare, inte smalt lansettformade som hos råg.

Triticum aestivum, vete, *NFL*, *SvFl*

Tillfällig. – Mindre allmän.

Veten, *Triticum*-arter, har odlats i minst 6000 år. Från Skåne finns arkeologiska fynd av enkorndvete, *Triticum monococcum*, och emmervete, *T. dicoccum*, från yngre stenålder. Ett fåtal fynd utgörs av vete eller kubbvete, *T. aestivum* resp. *T. compactum*. Under järnåldern spelar vete/kubbvete en större roll bland fynden, medan enkorndvete och emmer går tillbaka (efter Hjelmqvist 1953).

Från folkvandringstid, 400-talet e.Kr., finns fynd av emmervete och även speltvete, *Triticum spelta*, från Vallhagar i Fröjel (Helbæk 1955).

Av dessa olika veten var det den art som vi i dag kallar vete, *Triticum aestivum*, som senare kom att dominera helt. De tidigaste beläggen och beskrivningarna representerar denna art. På Gotland samlades vete av Münchenberg 1701–02. Vid mitten av 1950-talet genomförde Hjelmqvist en serie intervjuer på Gotland, då han frågade efter äldre vetesorter, och hans arbete resulterade i att sentida odling av enkornsvete, emmervete och speltvete på Gotland kunde fastställas. Han påträffade också alla tre arterna i odling, bland annat i *Ardre*. Material av dessa finns bevarat i genbank, liksom material av en äldre form av vete, som är försedd med borst. Emmervetet har under senare tid uppförökats och f.n. finns ganska gott om utsäde av detta. Speltvete odlas i dag kommersiellt på Gotland, och korn och mjöl säljs under namnet "dinkel", men utsädet till detta har inte gotländsk proveniens.

Det är alltså möjligt att påträffa även andra vetearter än vete, *Triticum aestivum*, tillfälligt spridda från odling på Gotland. Vi har dock inte fått in rapporter om andra arter än vete. De tidigaste uppgifterna om förvildat vete, från 1910, spridda tuvor längs ett kärr öster om Visby och ett kärr nära Kläppviken i *Gothem* (Johansson 1910a) avser borstvete. Av de nutida uppgifterna är fyra stycken från samma slags biotop: fuktängar eller våtkanter. På ett belägg från *Gothem* 1910 (S) har tillagts på etiketten: "...helt säkert uppvuxna ur kråkfåglars exkrementer". Troligen är även dessa nutida förekomster utkomna med fåglar. I övrigt finns ett tjugotal rapporter från åkerkanter, vägrenar, halm- och gödselupplag och liknande biotoper.

Rättelser och frågetecken

Alnus incana, gråal.

Först publicerad för Gotland redan 1950 (Hultén 1950), en prick i Mästermyrområdet.

Fagus sylvatica, bok.

Noterad för Gotland redan 1950 (Hultén 1950).

Cerastium tomentosum, silverarv

Omkring 80 lokaler är kända i dag. Frekvensen ska alltså vara tämligen allmän.

Dianthus carthusianorum, brödranejlika (chartreusenejlika)

Chartreusenejlika rapporterades från en rik förekomst vid vägen Andre–Gammelgarn 1981 (Nilsson 1981). Den finns ännu kvar ganska rikligt. Jag är emellertid bekymrad och undrar om det verkligen handlar om denna art. Alternativet skulle vara blodnejlika, *Dianthus cruentus*, som har odlats i Sverige sedan början av 1900-talet (den omnämns i Holzhausen 1917). Man brukar ännu finna den i föreningen Trädgårdsamatörernas frölistor. Själv har jag sett den i handeln hos en trädgårdsmästare i Ystad omkring 1980. Hans plantor var helt lika de gotländska; å andra sidan finns det mycket material i handeln som har fått fel namn.

Blodnejlika är en art med mer sydöstlig utbredning än chartreusenejlikan. Den hör hemma på Balkan. Det som är karakteristiskt för den är de djupt blodröda blommorna som har en ton av blårott i centrum. Blomställningen är kompakt. Enligt Flora Europaea är kronbladen lite mindre än hos chartreusenejlikan; brämet är upp till 8 mm långt hos blodnejlika mot 10–15 mm hos chartreusenejlika (Tutin et al. 1993).

Jag har tyvärr inte kunnat komma till full klarhet ifråga om den gotländska nejlikans sanna identitet. Chartreusenejlika beskrivs som en ytterst mångformig art och det kan tänkas att den i sig inrymmer former som passar in på det gotländska beståndet. Jag lutar dock mest mot att det faktiskt är blodnejlika. I så fall får man förmoda att den helt enkelt har rymt från en trädgård ut till sin nuvarande gotländska lokal.

Berberis thunbergii, häckberberis

Vid ett besök förra året på den lokal vid kastalen i *Fröjel*, som angavs för häckberberis i del ett av denna artikel stod det klart att det i själva verket var en rödblågig form av berberis, *Berberis vulgaris* (BGJ). Ytterligare en planta har under året påträffats i om-

rådet (GI). Samma år meddelades också att uppgiften från *Fårö Sandön* (Ingmansson & Petersson 1989) vid kontroll konstaterats vara *Berberis vulgaris* (MI). Detta ledde till att även lokalen på *File Hajdar* i *Othem* (Pettersson 1981) följdes upp. Även här visade det sig vara *Berberis vulgaris* (BGJ). Detta bestånd inrymde dock buskar som inte var lika entydigt ren *Berberis vulgaris*; enstaka blad kunde nästan helt sakna småtaggar i kanten. Jag skulle inte helt våga utesluta ett hybridinslag av *Berberis thunbergii* i det beståndet. Den fjärde uppgivna lokalen, i *Alva*, har eftersökts men inte återfunnits.

Alla lokaler som har kontrollerats har således visat sig innehålla denna rödbladiga berberis, blodberberis, *Berberis vulgaris* 'Atropurpurea'. Den är känd i odling i Norden åtminstone sedan andra hälften av 1800-talet (Lange 1994). På Gotland kan man någon gång se den i äldre trädgårdar, men jag har bara sett ett äldre belägg, från *Valla* i *Klinte*, där den odlades 1916 (Hulteman).

Cotoneaster laetevirens, ljusbladigt oxbär

I del ett av denna artikel illustrerades ljusbladigt oxbär tyvärr med en teckning som är ritad med rynkoxbär, *Cotoneaster bullatus*, som förlaga.

Kvisten som tecknades av kom från Gardrungs i *Stenkumla*, där det växer en mängd olika *Cotoneaster*-arter och där även ljusbladigt oxbär samlats. Tyvärr visade det sig vid återbesök 1998 att alla aktuella buskar var rynkoxbär, *C. bullatus* – under året slog också Thomas Karlsson alarm om några belägg som jag bestämt fel. Det "antal buskar" som angavs växa strödda över ett större område har vid kontroll om hösten, när bären fått färg, samtliga visat sig vara rynkoxbär.

Det kan vara svårt att se skillnad på pressat material, där den buckliga bladytan på rynkoxbär plattats ut. Säkrast skiljer man arterna åt om hösten, då ljusbladigt oxbär får svarta frukter och fäller bladen tidigt, medan rynkoxbär får röda frukter och behåller bladen in i november.

Från de lokaler som uppgavs i artikeln, *Stenkumla* och *Hellvi*, finns belägg som bestämts av B. Hylmö. Eftersom de är samlade tidigt på säsongen kan man inte säga något om frukternas beskaffenhet, och för att få full säkerhet vore det önskvärt med ett rikare material. I skrivande stund har jag dock inte lyckats återfinna ljusbladigt oxbär på någon av lokalerna.

Rosa majalis var. *foecundissima*, bukettros

Uppgiften från *Mästerby* 400 m NV Sallmunds, i dike (GI) är ej *R. majalis*. Det är en låg, fylldblommig, ljus rosa buske, troligen en form av provinsros, *R. gallica*.

Uppgiften från *Hall* är av misstag noterad från fel socken, den avser i verkligheten Vitärtskällan i *Lärbro*, en lokal som redan finns beskriven i artikeln.

Ilex aquifolium, järnek

Belägg från den uppgivna lokalen i *Visby Gustafsvik* (Fåhræus & Högström 1985) har påträffats. Det visar att det i själva verket är mahonia, *Mahonia aquifolium*, som rapporterats. I samma artikel uppgav författarna järnek även från *Rute* Talings, men från denna lokal saknas belägg, och det finns inga senare observationer härifrån. Det finns

därför starka skäl att tills vidare avskriva järnek som vildväxande på Gotland.

Symphytum officinale, vallört

I föregående del av artikeln angavs vallört från *Havdhem* Lingvide (Fries 1925) och *Endre* Svenskens (Fries 1942). Belägg i S av dessa fynd har granskats av Thomas Karlsson 1998 och ombestämts till uppländsk vallört. Det innebär att det för vallört bara återstår tre lokaler: Gamla Hamn i *Visby* (Hartman 1820) och Storugns och Takstens i *Lärbro*. De två förstnämnda av dessa tre är barlastlokaler.

Linaria repens, strimsporre

I föregående del av denna artikel angavs strimsporre för *Visby*, på stranden nedom Jungfrutornet. Dess identitet måste emellertid ifrågasättas. Som påpekades i artikeln är dess blommor mörkare med en blåviolett bottenfärg och utan tydliga strimor. I detta överensstämde de helt med purpursporre, *Linaria purpurea*, men sporren var kortare än vad som anges i litteraturen för purpursporre. Kontroll av odlade bestånd av purpursporre har emellertid visat att enstaka exemplar kan ha denna korta sporre, bara 2–3 mm lång, medan huvudbeståndet har en tunn, cirka 5 mm lång sporre. Det finns alltså starka skäl att förmoda att beståndet utgörs av purpursporre.

Plantor samlade under namnet *Linaria repens* från ”Visby, stranden norrut” av E. Th. Fries 1935 och 1951 (S) är förmodligen tagna på denna lokal. På arket från 1951 finns tillagt kommentaren: ”Blommor helt blå utan striering särskildt på de tidiga exemplaren.”

En ny lokal för strimsporre har under 1998 rapporterats från *Tingstäde*, i en öppning i en dunge bland åkrar vid Myrvälder (IE).

Nytilkomna arter

[*Chamaecyparis nootkatensis*, nutkacypress, *TrBu*]

Kvarstående. – Sällsynt.

Från *Rone* Ronehamns badplats, föreligger en uppgift om två exemplar av detta träd (GI). Där finns också fem exemplar av svarttall, *Pinus nigra* ssp. *nigra*. Nutkacypress är ett nordamerikanskt träd som har odlats i Norden åtminstone sedan andra halvan av 1800-talet (Lange 1994). Troligen har träden ursprungligen planterats på platsen.

Fallopia sachalinensis, jätteslide, *NFI*, *SvFI*

Kvarstående. – Sällsynt.

Jätteslide är förmodligen en sekelskiftesintroduktion i Sverige. Från Danmark är den känd sedan 1800-talet (Lange 1994). Den är mycket sällsynt i gotländska trädgårdar; i del ett av denna artikel omnämndes den som odlad i Visby. Från *Gothem* Nyholm har det kommit in en inventeringsuppgift, dock utan närmare uppgift om hur den växte på platsen (BGa). Man kan anta att det rör sig om en förekomst som är kvarstående eller vegetativt spridd från odling. I detta fall är det troligt att plantor ursprungligen inköpts på en handelsträdgård i närheten, vid Friggars i *Boge*, en dryg halvmil därifrån. Handelsträdgården är nu nedlagd, men i ett hörn av en angränsande åker står ännu kvar en kraftig rugge av jätteslide (BGJ).

Dianthus plumarius, fjädernejlika

Status oklar. – Utgången.

Fjädernejlika är en trädgårdsväxt, som har odlats under flera århundraden. En del av odlingsformerna kan även ha trädgårdsnejlika i sina gener. Ett trettiofem former listas i *Perennials* (Phillips & Rix 1989), av vilka flera går tillbaka till 1600-talet. På Gotland finns den samlad först 1882, från *Hejde* prästgård (Hulteman). Som förvildad är den samlad från *Othem* Slite Kvambacken (= Lotsbacken?) 1920 och 1921 (belägg i S, det senare under namnet *D. caesioides* men ombestämt till *D. plumarius* av Thomas Karlsson 1998).

Fjädernejlika är inte så ovanlig i gotländska trädgårdar i dag. Vanligast är kanske en enkel, svagt rosa till nästan vit, doftande form (i mycket lik kultivaren 'Glory Lyonnaise', se Phillips & Rix 1989). Det finns också en fylldblommig form med starkare rosa blommor i odling. Den enkla formen frösår sig ganska lätt i vår trädgård och har gett upphov till dotterkolonier på upp till 5–10 meters avstånd från moderplantorna. Det är därför inte orimligt att anta att beståndet i Slite ursprungligen var fröspritt från en trädgård i närheten. På belägget från 1920, samlat av Tycho Vestergren, står det antecknat att den växte "subspontan".

[*Gypsophila muralis*, grusnejlika, *NFI*, *SvFI*]

Status oklar. – Sällsynt.

Ett litet bestånd av denna ettåriga art påträffades i Slottsbacken i Visby mellan gatsten mot en byggnad 1997 (SHe). Det fanns kvar även 1998, omkring fem exemplar. Jag har inte mött några helt säkra uppgifter om att grusnejlika verkligen odlats i Sverige (däremot finns det uppgifter från Danmark enligt Lange 1994). Det finns dock skäl att anta att den förr odlats i trädgårdarna (Malmgren 1982). Också på fastlandet har grusnejlika påträffats i gatstensfogar, dit man måste anta att den kommit från odling (TK). Grusnejlika är vildväxande i södra Sverige och kan även förekomma tillfälligt längre norrut. Från Gotland är den inte tidigare känd. Det är oklart hur den tagit sig till Visby. På platsen där den nu växer har det tidigare varit en del markarbeten, men frökällan är okänd.

Aconitum napellus, äkta stormhatt, *NFI*, *SvFI*

Kvarstående. – Sällsynt.

I del ett av denna artikel presenterades trädgårdsstormhatt, *Aconitum* × *stoerkianum*. Nu har det kommit in en uppgift om en förekomst också av äkta stormhatt, ett mindre bestånd i ett övergivet stenbrott NV Ljugarn i *Ardre* (ALu ESn). Den skiljer sig från trädgårdsstormhatt genom att blomskaft och blommans hjälm är håriga och genom att den sätter mogen frukt. Hjälmen är inte heller lika hög som hos trädgårdsstormhatt. Plantan tillhör underarten ssp. *lusitanicum* liksom övriga belagda svenska fynd (det. Thomas Karlsson).

Det har också kommit in ett påpekande om att inte bara trädgårdsstormhatt utan även äkta stormhatt förekommer i odling på Gotland (Sven Atlinger i brev). Här nämns också två aktuella förekomster av äkta stormhatt, *Hejde* vid vägen mot Vättinge och *Atlingbo* NO avtaget mot Mästerby vid en brya i en skog. I båda fallen får man anta att den kommit ut med trädgårdsutkast.

I Hultemans herbarium finns bara trädgårdsstormhatt, men i dag kan man, som Sven Atlinger påpekar, ibland se även äkta stormhatt i trädgårdarna. Exempelvis vid parkeringsplatsen till Toftagården i *Tofta* finns en lång list av äkta stormhatt med ett litet bestånd cirka fem meter bort. Kanske är det lilla beståndet fröspritt, men min egen erfarenhet av äkta stormhatt i trädgården är att den visserligen har givit frö men under tjugo år inte gett upphov till några fröplantor.

Clematis recta, styvklematis

Kvarstående. – Sällsynt.

Styvklematis är en örtartad upprätt växande klematis med små gräddvita blommor. Den påträffades 1998 i ”Tycho Vestergrens trädgård” cirka 700 m NO Ytlings i *Bro* (SHe GI BGJ JP). ”Trädgården” är numera en igenväxande glänta omgiven av skog, i vilken det växer ett stort antal kulturflyktingar. Några av dem, exempelvis revsuga, *Ajuga reptans*, är ursprungligen planterade av Tycho Vestergren (Vestergren 1912). Av styvklematis finns nu bara en liten planta kvar, hårt trängd av spireabuskar.

Clematis viticella, italiensk klematis.

Tillfällig. – Sällsynt.

I del ett av denna artikel omnämndes en klematis som växte i Brucebo naturreservat i början av 1980-talet. Den förmodades vara italiensk klematis, *C. viticella*. Nu har ett belägg från lokalen påträffats, och det tillhör mycket riktigt denna art.

Styvklematis, *Clematis recta*, från Tyko Vestergrens "trädgård" i Bro. Leg. B. G. Johansson.

Thalictrum delavayi, violruta

Status oklar. – Sällsynt.

Violruta är en art som hör hemma i sydvästra Kina. I Norden introducerades den detta århundrade (1920-talet i Danmark enligt Lange 1994). Den är lätt att skilja från våra inhemska *Thalictrum*-arter genom de lysande violblå blombladen. Den har nyligen rapporterats från Galgberget i Visby, i gräsmarken söder om motorbanan (SA). Troligen har den kommit dit med trädgårdsutkast. Dess framtid är oviss; erfarenheterna från egen trädgård tyder på att den föredrar frisk, mullrik jord framför Galgbergets torra förhållanden.

Meconopsis cambrica, engelsk vallmo

Tillfällig. – Sällsynt.

Engelsk vallmo är inhemska i västra Europa. Den påminner mest om en vallmo med gula blommor. Tittar man närmare ser man att frukten smalnar av upptill i ett kort stift. Det är ingen gammal trädgårdsväxt; det finns ett fåtal omnämmanden från Danmark före sekelskiftet och från Sverige har jag inte sett några äldre uppgifter. Från 1990-talet finns några rapporter från fastlandet om att den förvildats och engelsk vallmo har också tagits med i förteckningen *Svenska kärlväxter* (Karlsson 1997).

Från Gotland finns inga belägg för att den odlats förrän under de senaste 20 åren. Nu kan man sällsynt stöta på den i någon trädgård. I lite skuggigare miljöer trivs den bra och den sprider sig lätt med sina små frön. En förekomst 1998 i Visby, Sankt Hansgatan mot Björkanderska huset, i kant mellan asfalterad trottoar och husgrund, ett enda exemplar har säkerligen sitt ursprung i fröspill från någon trädgård i närheten. Inga tänkbara moderplantor kunde dock letas upp (BGJ). Med tanke på dess utsatta läge, helt omgiven av gatsten och betong, är den troligen att betrakta som tillfällig på lokalen.

Aubrieta × cultorum, aubrietia

Status osäker. – Sällsynt.

Aubrietia är en omtyckt rabattväxt. Den bildar utbredda kuddar som överhöljs med violetta blommor tidigt på sommaren. I frukt påminner den lite om en draba med plattade frukter, men frukterna har cirka 5 mm långa stift. Särskilt gammal i odling är aubrietia förmodligen inte. Från Danmark finns några få uppgifter om odling av *Aubrieta deltoidea* från senare hälften av 1800-talet (Lange 1994). I en svensk trädgårdsbok från tidigt 1900-tal (Sonesson 1919) beskrivs den som "oumbärlig" och ett antal namnsorter räknas upp. Från Gotland har jag inte påträffat några äldre uppgifter och den saknas även i Hultemans herbarium.

Småplantor av aubrietia kan ses i Visby vid Övre Finngränd, växande i en lodrät klippbrant (BGJ). Dit har de kommit genom fröregn från plantor som odlas i trädgårdar rakt ovanför. Eftersom aubrietia kan vara något kortlivad på Gotland skulle jag förmoda att detta bestånd är beroende av fortsatt frötillförsel ovanifrån för att kunna fortleva. Aubrietia har också iakttagits på Bredgatan, mellan gatsten nära en rabatt (GI).

Saxifraga × urbium, porslinsbräcka

Kvarstående? – Sällsynt.

Porslinsbräcka kännetecknas av en rosett med glänsande, kala, mörkgröna, tandade blad. Bladet har en tunn, ljus kant och ett plattat skaft, glest hårigt på kanterna. Skaftet är ungefär lika långt som eller något längre än själva bladytan. De vita blommorna sitter samlade på en bladlös stängel. Dess odlingshistoria är inte lätt att kartlägga eftersom den kan ha sammanblandats med en av sina föräldrar, skuggbräcka, *Saxifraga umbrosa*. Om skuggbräcka finns det nordiska uppgifter sedan 1800-talet (Lange 1994) och från Gotland ett belägg från DBW:s trädgård i Visby 1895 (Hulteman). En del av dessa uppgifter (hur stor del kan jag inte bedöma) kan dock vara felaktigt bestämd porslinsbräcka: Ett ark från Visby 1904 i S, etiketterat *Saxifraga umbrosa* har av Thomas Karlsson ombestämts till *Saxifraga × urbium* (Närmare lokaluppgift saknas. Kanske är även det taget i DBW:s trädgård).

Sommaren 1997 påträffades ett litet bestånd om nio rosetter, varav flertalet med blommor, i en

karstspricka i *Visby* (vid gränsen mot *Västerhejde*) norr om Vibble, vid avtaget mot Kneippbyn, på sydsidan av vägen, 30–40 m från vägkanten (EBJ). Porslinsbräcka uppges vara steril för det mesta, men fertila plantor förekommer (Stace 1997). Troligen handlar det i vårt fall om en planta som kommit ut i hållmarken med utkast och sedan etablerat en liten koloni på vegetativ väg.

Amelanchier lamarcii, kopparröd häggmispel, *NFl*, *SvFl*, *TrBu*

Förvildad, bofast. – Sällsynt.

Kopparröd häggmispel har varit känd som förvildad i Sverige sedan 1960-talet (Hylland 1970). Den är nu känd även från Gotland. Två buskar finns i *Lummelunda* Lumme- lundsbruk i västra brynet av bruksparken i torräng, tidigare helt obetad, numera med fårbete (BGJ). Kopparröd häggmispel finns att tillgå på gotländska plantskolor, men på denna lokal har den inte planterats, enligt markägaren.

Cotoneaster ascendens, spaljëoxbär

Förvildad, bofast. – Sällsynt.

Spaljëoxbär, *C. ascendens*, påminner mest om ett storvuxet lingonoxbär, *C. horizontalis*, men det har inte lingonoxbärets regelbundna förgrening och frukterna är klarröda, inte orangeröda som hos lingonoxbär. Det konstaterades växa på Gotland i *Visby* på Galgberget söder om galgen, av Flinck och Hylmö, då de besökte Gotland sommaren 1998. Spaljëoxbäret växte här i tunn jord på revkalk invid en liten stig. Det är inte omöjligt att arten är förbisedd (till förmån för spärroxbär, *C. divaricatus*, eller lingonoxbär) och man kan vänta sig att fler fynd kommer att rapporteras. Med tanke på svårigheterna att skilja spaljëoxbär från närstående arter bör nya fynd beläggas, helst även med mogna frukter.

Cotoneaster insignis

Förvildad, bofast. – Sällsynt.

Detta är en av de få *Cotoneaster*-arter, som har utbredda kronblad. Med sina rundade blad liknar det flockoxbär, *C. multiflorus*, men frukterna är mörkt blåsvarta, inte röda. Den växer på Galgberget i *Visby*, i ett litet buskbryn söder om galgen, växande i tunn jord på hård revkalk och blev artbestämd av Hylmö 1998. Den är inte lätt att skilja från närstående arter, och nya fynd bör beläggas.

Sorbus koehneana, pärlrönn

Kvarstående. – Sällsynt.

Pärlrönn är lätt att känna igen på sina små blad, som ser ut som miniatyrer av den vanliga rönnens blad. Frampå hösten får de rödbrun färgton, men då präglas busken framför allt av de vita frukterna. På Gotland har den funnits till försäljning i minst 20 år men den är inte särskilt vanlig i odling. De exemplar jag sett har varit ympade på oxel, men den ger grobara frön på Gotland. Oftast blir den bara en buske, men det finns en observation av ett litet träd, 3–4 m högt, blommande, från *Tofta*, nära f.d. Spangmyr, i en kanten av en dunge (TL, det. BA1). Troligen är det ursprungligen planterat; på platsen finns även en ginnalalönn, *Acer tataricum* ssp. *ginnala*, också den säkerligen kvarstående.

Sorbus mougeotii, häckoxel

Status osäker. – Sällsynt.

Häckoxel är mycket lik vår inhemska oxel, *Sorbus intermedia*, men bladflikarna är smalare (de överlappar inte varandra), så bladet ger ett lite spetsigare intryck. Den har planterats vid den nya hamnterminalen i Visby, troligen som importerad ersättning för oxel. Den ger rikligt med frukt och fröplantor har observerats, den största knappt meterhög, skyddad av närheten av ett stängsel (BAI). Det finns goda förutsättningar för att den ska kunna rymma längre ut i naturen i framtiden.

Acer tataricum ssp. *ginnala*, ginnalalönn, TrBu

Kvarstående. – Sällsynt.

Ginnalalönn har rapporterats från *Tofta*, nära f.d. Spangmyr, i en kanten av en dunge (TL). Troligen är den ursprungligen planterad; på platsen finns även en stor pärlrönn, *Sorbus koehneana* (se ovan).

Ginnalalönn har sitt ursprung i Ostasien och introducerades i Europa under 1800-talet. Den är knappast vanlig i odling, men finns att tillgå i exempelvis Visby plantskola. Den närliggande rasen ssp. *tataricum*, rysk lönn, från Sydosteuropa och västra Asien är mycket äldre i odling hos oss. Redan i början av DBW:s trädgårds historia, vid mitten av 1800-talet, odlades den där (Johansson 1914).

[*Cornus alba* ssp. *stolonifera*, videkornell, NFl, SvFl, TrBu]

Status osäker, kanske odlad.

Ett tidigt belägg av videkornell är känt från *Hemse* 1891 (S). Tyvärr saknas uppgift på etiketten huruvida den odlades eller växte förvildad

[*Polemonium caeruleum*, blågull, NFl, SvFl]

Ett belägg av blågull, samlat i *Visby* Sankt Görans ruin 1873, finns i S. Anteckningar om det odlades där eller växte förvildad saknas. Den vitblommiga formen samlades 1882 av Hulteman, odlad i *Hejde* prästgårds trädgård. Båda formerna odlas fortfarande då och då i gotländska trädgårdar.

Brunnera macrophylla, kaukasisk förgätmigej

Status osäker, troligen tillfällig. – Sällsynt.

Kaukasisk förgätmigej, troligen introducerad i början av 1900-talet, är numera en ganska vanlig växt i handelsträdgårdarnas sortiment. Den har en ganska rik samling av lysande blå, förgätmigejliknande blommor, och har en lång blomningsperiod. Den känns igen på att de basala bladen är hjärtformade. I trädgård frösår den sig villigt. Två exemplar, som blommade mellan gatstenar på Trumpetargränd 6 i *Visby* har säkerligen kommit på platsen med frön (GI 1998).

Petunia × hybrida, petunia

Tillfällig. – Sällsynt.

Petunia är i dag en mycket vanlig utplanteringsväxt. *Petunia*-hybrider fanns till försäljning redan vid mitten av 1800-talet (Lange 1994) och det finns ett gotländskt belägg som visar att den odlades i *Hejde* prästgård 1882 (Hulteman). Petunia är frostkänslig och klarar inte att övervintra på Gotland, så dess utsikter att förvildas torde vara små. Med fröspill från utplanterade exemplar kan dock enstaka småplantor hinna med att gå upp i blom på en säsong. Detta har observerats i Visby, vid hamnen, där några små exemplar blommade i augusti–september 1998. De stod mellan fem och tio meter från lådor med utplanterade, blommande petunior och växte i skarven mellan asfalt och kajkantens stenar (BGJ).

Digitalis grandiflora, gul fingerborgsblomma

Status osäker. – Sällsynt.

Gul fingerborgsblomma är inhemsk i mellersta Europa och har odlats i Norden åtminstone sedan mitten av 1800-talet (Lange 1994). Den sågs förvildad i Sverige redan mot slutet av 1800-talet (Hylander

1970). I dag möter man den någon gång i trädgårdar; den är inte svår att hitta i handeln men tillhör inte de vanligaste trädgårdsväxterna. I rabatt har den inga problem att trivas på Gotland och den ger också upphov till nya fröplantor. I vår trädgård har den även bildat en spontan hybrid med liten fingerborgsblomma, *D. lutea*.

Från Muramaris i Visby har en planta observerats växa vid stigen som går från stora entrén ner mot stranden, i kanten av tallskog på kalkklippor och grovt grus 1996 (RK). Den "verkade inte alls planterad" där, och troligen har den spridits med frö från den rika trädgården vid Muramaris.

Fyndet styrks av en diabild som visar den karakteristiskt mattgula blomman med bruna fläckar på insidan. Utsidan av blomman är hårig och kronans flikar korta. Liten fingerborgsblomma, *D. lutea*, som också är gul, saknar fläckar på insidan, blomman är tydligt mindre, kal på utsidan (utom den smalt spetsiga läppen, som är hårig).

Campanula portenschlagiana, murklocka

Tillfällig. – Sällsynt.

Några *Campanula*-arter med något nedliggande växt brukar odlas som kantväxter. Dit hör italiensk klocka, murklocka och stjärnklocka, *C. garganica*, *portenschlagiana* och *poscharskyana*. De är inte lätta att skilja åt, särskilt inte de två först nämnda. Stjärnklockan har ett mer vidöppet kronrör än de två andra och är gråhårig på stammen, medan de andra arterna är kala. Stjärnklockans blad är håriga på översidan till skillnad från de övriga två. Italiensk klocka uppges i florer ha ljust blå blommor och murklocka djupblå (vilket kanske är en osäker karaktär på arter som förekommer i flera olika odlingsformer). Alla tre arterna kan vara mycket rikblommande och samtliga är i dag lätta att finna i handeln.

Ett exemplar av murklocka påträffades 1998 i Visby, växande i skarven mellan gatsten och en husvägg vid Bredgatan/Vårdklockegränd (GI). En period blommade den rikligt, men sedan tycks den ha städats bort. Troligen har den rymt från en rabatt i omgivningarna, och det är osäkert om den har överlevt. *Campanula*-arter brukar producera rikligt med små frön, som lätt kan finna sin plats även i trånga utrymmen, så kanske får vi se den igen i Visby.

En reservation för artbestämningen: Italiensk klocka, *C. garganica*, är mycket snarlik (men den ska ha mindre blommor och kortare foderblad än plantan i Visby och dess blad ska vara mer stjärnformiga med tydliga flikar).

Lobelia erinus, kantlobelia

Tillfällig. – Sällsynt.

Kantlobelia är, liksom petunia, en mycket vanlig utplanteringsväxt, och man ser den ofta i offentliga planteringar. Den är också ungefär lika gammal i odling som petunia. På Gotland odlades den under 1880-talet i Hejde prästgård (Hulteman). Hans belägg visar former med röda och med blå blommor.

Från utplanterade stånd har den tillfälligt lyckats sprida sig någon gång: Visby, enstaka exemplar i asfalt, på 5–10 meters avstånd från utställda blomlådor (BGJ 1997, ej kvar 1998).

Övriga kompletterande uppgifter

Larix × marschlinsii, hybridlärk

Väggkant norr om Planskolan vid Stora Hajdes i *Fröjel*, stora träd (GI).

Pinus nigra ssp. *nigra*, svarttall

Från *Rone* Ronehamns badplats finns en uppgift om fem exemplar av detta träd (GI). Där finns också två nutkacypresser. Träden är troligen ursprungligen planterade på platsen.

Populus alba, silverpoppel

Tofta Gnisvärd, vid en dunge invid småväg i sommarstugeområdet öster om f. d. Spangmyr. Silverpoppeln har utvecklat rikligt med rotskott (TL).

Populus balsamifera 'Gileadensis', ontariopoppel

Tofta Blåhäll. Mycket rikligt med rotskott (TL).

Populus × berolinensis, berlinerpoppel

Tofta Gnisvärd, vid Slåkevägens parkeringsplats, med åtskilliga rotskott (TL).

Populus nigra, svartpoppel

Ett mycket stort och vidkronigt exemplar växer i väggkanten strax söder om Gnisvärds hamn i *Tofta* (TL).

Salix alba var. *vitellina*, gulpil

Fröjel, Valbyänge, ett hamlat grovt träd mitt i ängten (GI). Det kan emellertid inte helt uteslutas att det istället är fråga om kaskadpil, *Salix × sepulcralis*, en hybrid som har gulpil som en av sina föräldrar, eftersom det material som föreligger är något knapphändigt.

Salix purpurea, rödvide

Storvuxna exemplar är noterade från två myrar söder om Blåhäll i *Tofta* (TL). I södra delen av *Tofta* skjutfält förekommer också storvuxna exemplar i källmyren invid Marsängen (TL).

Juglans regia, valnöt

Förvildad, bofast.

Valnöt finns ännu kvar i *Östergarn* i klinten väster om skolan (SLg, ALu ESn). Vid trappan upp på klinten från parkeringsplatsen vid skolan står ett frukt bärande exemplar och längre österut ytterligare ett äldre träd. Ett litet träd, möjligen representerande

andra generationen, finns också. Längre österut står ett fjärde träd.

Dessa nya uppgifter motiverar att valnöt karakteriseras som bofast på Gotland.

Alnus incana ssp. *incana*, gråal

Även noterad från myren vid Marsängen i *Tofta*, i södra delen av skjutfältet. Rikligt med småplantor (TL).

Fagus sylvatica, bok.

En förekomst av blodbok, ett litet exemplar, har rapporterats strax NV avtaget till Själsö, *Väskinde* (JP 1997).

Viscum album, mistel.

Enligt en kartmarkering i Hulténs atlas (Hultén 1950) har mistel odlats i Visbytrakten. Detta kan tänkas vara källan till den nuvarande förekomsten i *Tingstäde*. Vi betraktade tidigare misteln som spontan, inte spridd från odling, och markerade detta genom att sätta rubriken inom hakparentes, men det finns alltså skäl att ompröva detta.

Phytolacca acinosa, kermesbär

Visby, i rosenrabatt intill Kårhuset (f.d. Varmbadhuset) 1998 (BGJ), ett exemplar, säkerligen tillfälligt. I Ljugarn, *Ardre*, har kermesbär också dykt upp under 1997. I detta fall kom frön in med en halmbal som flöt iland och sedan hamnade i trädgårdsjord.

Fallopia baldschuanica, bokharabinda.

Förvildad, bofast.

Fröjel, 100 m S Nymans, klängande på ask (GI 1998). Av allt att döma självspridd på platsen. Den tidigare karakteriseringen som kvarstående ändras nu till bofast.

Fagopyrum, boveten

Bovete, *Fagopyrum esculentum*, påträffades i naturen i utkast och skräpjord på hällmark cirka 600 m SO Bro Stajnkalm i *Bro* (BL 1997). Det finns en viss osäkerhet om arttillhörighet; sibiriskt bovete, *F. tataricum*, kan inte helt uteslutas som alternativ. Spridningskällan är okänd.

Rumex scutatus, sköldsyra

Förekomsten i *Visby* publicerades först 1988 men redan från 1984 finns ett belägg från lokalen (S): "Visby kommun, på klinten ovanför Gustavsviks semesterby, c. 3,5 km norr om Visby. Växer på öppna klintklapper. 1984.08.29 Roger Lundin".

Bassia scoparia, sommarcypress

Ett belägg från 1938, taget av E. Th. Fries i *Anga*, åker nära kyrkan, finns i S.

Cerastium arvense × *tomentosum*, fältarv × silverarv

Denna hybrid är troligen underrepresenterad i Projekt Gotlands Floras inventering. Ytterligare en rapport har dock kommit in: *Sundre* Körsbärsgården, i vägkant (GI).

Dianthus barbatus, borstnejlika

Det finns ett belägg i S av borstnejlika, som är lite äldre än K. Johanssons tidigaste uppgift från 1898: "Got.. in Martebomyr. Juli 1883. K. N. Berg."

Silene pendula, sommarglim

Uppgiften i Lids flora 1963 om förekomst på Gotland är troligen grundad på belägg från stranden i Visby 1889 (S).

Aconitum × *stoerkianum*, trädgårdsstormhatt

Från *Hangvar* Suderbys 1902 finns ett belägg (S, under namnet *Aconitum napellus*, ombestämt till *A. × stoerkianum* av Thomas Karlsson). Det är drygt tjugo år äldre än det tidigare äldsta kända belägg.

En ny, aktuell uppgift föreligger också: Rums i *Hamra* socken (LÅP).

Clematis vitalba, skogsklematis

En uppgift om en äldre förekomst på mellersta Gotland har dykt upp: *Hörsne*, NO om Dibjärs, vid kanten av Linemyr, i lövsnår, långt från bebyggelsen. Bengt Pettersson 1948 (i S).

Aktuella, nya uppgifter: *Rone*, vägkant (Birgersson & Selin 1997), *Tofta* Blåhäll, riklig (TL), *Väskinde*, strax NV avtaget till Själsö (JP 1997).

Paeonia × *festiva*, bondpion

En uppgift har tillkommit: *Eskelhem*, N om Rovalds, på ödetomt (EBJ).

Mahonia aquifolium, mahonia

Tidigt känd från *Eksta* Stora Karlsö, inplanterad i Svarthällar (Sernander 1915), några exemplar ännu kvar 1998 (SHe).

En rik förekomst i sandig tallskog vid kyrkan i *Stånga* (BGJ BL). Även rapporterad från *Eksta* Hajstäde i vägkant 100 m V väg 140 (GI) och *Klinte* Klinteberget, vid öppna platsen uppe på berget (GI). En tidigare uppgift om järnek. *Ilex aquifolium*, från *Visby* Gustafsvik har visats vara mahonia. Troligen är också den andra kända uppgiften om järnek, från Talings i *Rute*, mahonia.

Corydalis solida, stor nunneört.

Tre nya lokaler har tillkommit. I *Lojsta* växer den i stor mängd i en gammal trädgård vid Kvie, 700 m N kyrkan (BH). Från trädgårdens gräsmattor har den spritt sig ut i häckar och även utanför trädgården i vägkanter och i buskmark. Beståndet varierar något i blomfärg från blekt till mörkt rosa. I några andra trädgårdar i närheten finns smärre, odlade bestånd. I *Roma* finns ett litet bestånd i gräsmatta (igenlagd rabatt) framför kommunhuset i Romakloster (BGJ). I *Burs*, slutligen, växer ännu tre exemplar i betesmark som förr varit trädgård (BaP).

Papaver atlanticum, atlasvallmo

I gatsen mot husvägg på Sankt Michaelsgränd i *Visby* 1998 (BGJ). På den tidigare kända lokalen, drygt 200 m därifrån, stod atlasvallmon kvar 1998.

Papaver somniferum, opievallmo

De äldsta kända beläggen av opievallmo, från mitten av 1800-talet, var tagna på åkrar.

Ett gammalt belägg av opievallmo är emellertid samlat vid Gamla hamnen i Visby 1855 (S).

Helt nyligen, på grund av nya ekonomiska villkor för jordbruket, har opievallmo börjat odlas i fält, En åker fylld med opievallmo kunde ses vid Björkebos i Follingbo 1998.

Iberis amara, blomsteriberis

På lokalen vid Bläse i Fleringe samlades denna art redan 1981 av Stig Högström. Den har alltså funnits på platsen åtminstone i snart tjugo år.

Iberis umbellata, roseniberis

Ytterligare ett tillfälligt fynd är bekant: Rute, soptippen 1991 (GA).

Rorippa microphylla × *nasturtium-aquaticum*

Det senaste nu kända belägget från Lummelunda togs 1925, ”i bäckar nedom kvamen” (S).

Philadelphus coronarius, doftschersmin

Även känd från Blåhäll i Tofta (TL).

Saxifraga hypnoides, mossbräcka

Troligen kvarstående. – Sällsynt.

Ännu kvar vid parkeringsplatsen vid Prästängens i Ånga (GI 1997), växande i skyddat läge i en lös matta på en multnande trädstam.

Ribes sanguineum, rosenrips

Visby Åkermanska, utsläng i norra hörnet av klintkanten (JP 1997) och Birkagatan, vid Korpen, i häck (EBJ).

Sedum forsterianum, tofsfetknopp

En ny uppgift föreligger från Väskinde 100 m öster om avfarten ner till Själösö. Där växer tofsfetknopp i en soptipp i ett f. d. kalkbrott (JP 1997).

Amelanchier spicata, häggmispel

Follingbo, Klinte, norr om gamla vägen, i tallskog (BL 1997), Bro söder om kyrkan, ett exemplar i tallskog (GI m.fl. 1998).

Cotoneaster bullatus, rynkoxbär

Förvildad, bofast. – Mindre allmän.

Burs Sigdes, Hagen (BaP), Stenkumla Gardrungs, flera buskar (tidigare felbestämda som ljusbladigt oxbär, se Rättelser i denna artikel), Visby på Galgeberget (BGJ).

Därmed finns underlag för att höja artens frekvens på Gotland till mindre allmän.

Cotoneaster multiflorus, flockoxbär

En ny uppgift: Västerhejde, 300 m SO Ygne; en fruktbärande buske på hällmark (JP).

Från Västerhejde Högklint rapporterades flockoxbär redan 1993 (ELj). Den buske

som angavs från Lummelundsbruks park i del ett av denna artikel är, enligt markägaren, ursprungligen planterad.

Rosa × kamtchatica, kamtjatkaros

Noterad 1997 från soptippen i *Hamra*, en buske (BL).

Rosa pimpinellifolia, pimpinellros

Lau Bönde, vägkant (Birgersson & Selin 1997), *Tofta* skjutfältet cirka 500 m N Rangvalds, vid husgrund (TL).

Rosa rubiginosa, äppelros

Från *Hangvar*, strax S avfarten till Irevik har noterats en ridå av kraftigt växande äppelros med halvfyllda blommor, kvarstående från tidigare odling (BGJ 1997).

Rubus armeniacus, armeniskt björnbär

Armeniskt björnbär är inte så vanligt på mellersta Gotland. Nya uppgifter finns från *Tofta*, skjutfältet, flera förekomster vid Rangvalds, även nära husgrund cirka 500 m N Rangvalds samt vid vägkant 100 m S om den södra infarten till skjutfältet (TL), *Atlingbo* Isums vid gamla sågen i anslutning till kanalen (odlas i granngården, SA).

Sorbus aria, vitoxel

Från *Tofta* rapporteras vitoxel dels kvarstående vid en småväg i sommarstugeområdet öster om f. d. Spangmyr (TL), dels från *Västerhejde*, små exemplar vid stigen mellan norra infarten till *Tofta* skjutfält och *Hallbro Slott* (GI TL).

Spiraea × billardii, klasespirea

Ett bestånd på soptipp 200 m V Norrgårde i *Hellvi* (SHe).

Cytisus scoparius, harris

Förvildad, bofast. – Mindre allmän.

Även känd från Austre i *Vamlingbo* (LÅP) samt från *Visby* Galgerget, norr om galgen (SA). Därmed finns underlag för att höja artens frekvens på Gotland till mindre allmän.

Lathyrus sylvestris, backvial

En känd lokal cirka 1 km NO *Hemse* samhälle, vid f.d. järnvägen (LJ) blev utelämnad i uppräkningsen av lokaler.

Lathyrus tuberosus, knölvial

Burs cirka 1 km SO Flors, mycket rikligt i åkerkant längs markväg (RB 1998).

Lens culinaris, lins

Antalet äldre belägg av lins har visat sig vara fler än vi trodde. Från 1840 och framåt under 1800-talet ligger 14 ark bara i S. Från 1900-talet finns ett belägg av odlade exemplar från *Ytlings* i *Bro* 1928 (S).

Onobrychis viciifolia, esparsett

I det ett av denna artikel bedömdes esparsett vara utgången på Gotland. Som ett svar på denna uppgift kom ett brev våren 1998 från Sven Atlinger i Visby, som skriver att han 1972 fann en lokal för esparsett alldeles öster om *Roma* kyrka. Den växte ganska rikligt på dikesrenen till en vallåker, men försvann efter några år på grund av hård betning. Några exemplar hade dock rymt ut till en närbelägen hagmark, där de fortfarande stod kvar 1997. När esparsetten först påträffades såg vallåkern ganska nyanlagd ut, och Atlingers bedömning är att esparsetten blivit införd med någon form av fröblandning. Sommaren 1998 blommade sju ruggar esparsett på lokalen (JP).

Ornithopus sativus, serradella

Sedan tidigare känd från *Sproge*, Alvegårds (Fries 1925): Två äldre belägg finns från *Visby* Palissader-na 1866 och Paviljongsplan 1877 (S).

[*Securigera varia*, rosenkronill]

Rosenkronill samlades på Gotland redan 1922. Ett belägg från Högklint i *Västerhejde* taget av K. G. Ridelius finns i VI.

Ett bestånd längs cirka 20 m i buskridå 550 m SV kyrkan i *Västerhejde* (GI).

Tilia × vulgaris, parklind

Ett större och två lite mindre träd i vägkant NV Kastalen i *Fröjel* (GI).

Daphne mezereum, tibast

En förekomst i *Othem*, vid golfbanan i Ytlings, har rapporterats. Där växer en buske vid en bäck; den påträffades redan 1988 (LDn).

Hippophaë rhamnoides, havtorn

Ett liten, halvmeterhög buske samt några småplantor, samtliga utan blommor, har rapporterats växande invid en mindre väg vid Ekeviken på *Fårö* (EBg).

Bryonia alba, hundrova

I del ett av artikeln angavs som äldsta belägg ett ark från *Sanda* 1883. Ett äldre belägg från *Visby* 1863 finns dock i S.

Bryonia dioica, röd hundrova

Arde Ljugarn klängande i murgröna vid en mur mot Espegards konditori (ALu ESn).

Anethum graveolens, dill

Dill samlades i *Hejde* 1883, enligt etiketten förvildad (Ahlfvengren i S). Ett äldre belägg från *Visby* 1855 är också känt (S).

Coriandrum sativum, koriander

Apropå G. Fåhræus' uppgift, citerad i del ett av denna artikel, att koriander har uppträtt tillfälligt även på andra gotländska stränder än på *Fårö*: Koriander samlades i "Visby, hamnen söderut 10/7 1948 E. Th. Fries." (S).

Heracleum mantegazzianum, jätteloka

Två nya uppgifter: *Stenkyrka*, längs vägen mot Stenkyrkehuk (HZn 1990), *Fårö*, Skär (HZn 1991).

Petroselinum crispum, persilja

Belägg från första hälften av 1900-talet: *Visby*, ruderatplats på stranden norrut 1917 (Vestergren i S), *Habblingbo*, utkasthög vid mejeriet och *Hall Nors*, grusgrop (E. Th. Fries i S).

Peucedanum ostruthium, mästerrot

Senast kända förekomst: *Fårö* Austers gårdstomt 1934 (M. Engstedt i S).

Primula veris, gullviva

Den rödblommiga formen finns i *Halla Tule* vid en gammal banvaktsstuga (EBJ).

Calystegia pulchra, rosenvinda

Fleringe, stranden cirka 500 m S Bläse, vid lokalen för roseniberis. Mycket sparsamt (RB 1998).

Calystegia sepium ssp. *spectabilis*, skärvinda

Atlingbo, väggkant (Birgersson & Selin 1997). Samma lokal nära kyrkan, som tidigare angivits för rosenvinda (sedd 1984, BGJ i denna artikel, del ett). Vindan har alltså hållit sig kvar på samma lokal under lång tid. Om arttillhörigheten råder dock en viss oklarhet.

Phlox paniculata, höstflox

Hejdeby på Hejdeby hällar (JP augusti 1998).

Phacelia tanacetifolia, honungsfacelia

En tidig förekomst 1917 i *Bro* är känd genom ett belägg i S. Där växte honungsfacelia mellan kyrkan och Lilla Åby. Den odlades, enligt etiketten, som biväxt och hade sått ut sig under en enbuske på hällmarken.

Symphytum × *uplandicum*, uppländsk vallört

Äldsta kända uppgift är nu (enligt belägg i S): *Visby*, Korsbetningen 1873. Noterad som *Symphytum officinale* men ombestämd till *S. × uplandicum* av Thomas Karlsson 1998.

Ajuga reptans, revsuga

Tofta Gnismärd, i ängsmark på sommarstugetomt (TL).

Lamium maculatum, rosenplister

Enligt belägg i S fanns rosenplister i *Visby* redan 1880, men det framgår inte om den odlades eller om den förvildats redan då. 1920 samlades den också "vid vägen till Galgberget" av E. Th. Fries.

Lavandula angustifolia, lavendel

En tredje aktuell förekomst: *Tofta*, skjutfältet vid Sven Josefs, några få exemplar (TL).

Mentha longifolia, gråmynta

Ytterligare en äldre lokal har blivit känd genom ett belägg taget i *Fole*, nära kyrkan 1906 (S).

Mentha spicata var. *crispa*, krusmynta

Uppgiften om grönmynta vid Södervärn i *Visby* 1927 syftar i själva verket på varieteten krusmynta, var. *crispa*, enligt belägg i S, bestämt av Hylander: *Visby*, Södervärn, potatisåker 16/9 1927 E. Th. Fries.

Krusmynta har också rapporterats från *Eke Alveskogs*, i dike (MNo) samt från Brissund i *Väskinde* 1998 (JP).

Mentha spicata var. *spicata*, grönmynta

En äldre uppgift om grönmynta: *Klinte* Klintehamn, hamnarmen på avstjälpningsplats 1948 (E. Th. Fries i S).

Salvia argentea, silversalvia

Ett tidigt fynd av silversalvia styrks av belägg i S: *Bro* ”hed nära kyrkan på affallshög”, ett exemplar 1920 (T. Vestergren).

Salvia nemorosa × *pratensis*, skogssalvia

Äldre lokaler (samtliga E. Th. Fries, i S): *Öja* Burgsvik 1924, *Östergarn* N Katthammarsvik, ”gammal lucernvall” 1934, *Lärbro* Rangvide 1924 (det. C. Blom 1937, publicerad som *S. pratensis* i Fries 1925), Bjers 1934. Dessutom *Lärbro* i gles talldunge O vägen mot *Vägume* 1956 (U. Starbäck i S).

Salvia pratensis, ängssalvia

En stor och rik lokal för ängssalvia i *Klinte*, helt nära de två lokaler söder om Mulde bodar som angavs i förra delen av denna artikel, har delgivits oss av Staffan Rosvall, som känt till den sedan lång tid tillbaka. Kanske är detta Fries lokal från 1912, ”en åker ofvan Djupviks fiskeläge”. Nu är det en igenvuxen buskmark, där mer än 100 exemplar av ängssalvia ännu finns kvar. Lokalen ligger vid en liten strandväg från Mulde bodar till Gannarve skär, mot land, innanför en nedrasad stentun.

Stachys byzantina, lammöron

Ett enormt stort bestånd finns i gräsmark och vägren innanför Herrviks fiskeläge, *Östergarn* (GI).

Datura stramonium var. *stramonium*, spikklubba

Tillfälligt förekommande i *Visby* Södervärn 1919, *Klinte* Klintehamn hamnen 1932 och *Hemse* Frigges 1940 (E. Th. Fries i S).

I *Ardre* Ljugarn visade sig spikklubba när en ilandfluten bal med trädgårdsjord, togs in i trädgård och lades ut (1997).

Lycium barbarum, bocktörne

Bocktörne är även känt från *Klinte* Klintehamn och *Västerhejde* Fridhem enligt belägg i S (1928 resp. 1884).

Lycopersicon esculentum, tomat

Första kända fynd i naturen: *Visby*, stranden nedanför Palissaderna 1937 (E. Th. Fries i S).

Nicandra physalodes, ballongblomma

Fröjel S Mulde ridhus, ett exemplar i skräpmark 1998 (GI).

Antirrhinum majus, lejongap

Ett belägg av lejongap på en intressant växtplats finns från *Väskinde*, Brissund, där den enligt etiketten fanns ”förvildad i skogen på strandvall 1918” (T. Vestergren i S).

På ett äldre belägg, från *Tofta* Krokstade 1881, saknas uppgift om växtsätt (S).

Cymbalaria muralis, murreva

Äldre uppgifter: Lummelunda 1884 och *Visby*, strandvägen norrut 1934 (enligt belägg i S).

Linaria purpurea, purpursporre

Förvildad, bofast. – Sällsynt.

Purpursporre finns kvar på Galgberget i *Visby*, nära Lummelundsväg, norr om infarten till galgen. Den noterades 1998 då den fanns i ”många kraftiga ex” (Sven Atlinger i brev – av honom känd sedan 1982).

I och med detta återfynd bör purpursporren betraktas som bofast på Gotland.

Linaria repens, strimsporre

Dalhem, vid Museijärnvägens början, intill spårväxel, ett tjugotal tätväxande exemplar (EBJ). Denna karaktéristiska ”järnvägsart” har alltså lyckats finna en järnvägslokal även på Gotland. Möjligen var Fries’ lokal vid Skrubbs i *Follingbo* (Fries 1914) också en järnvägsförekomst (det framgår inte av Fries rapport). Järnvägen löpte då från *Visby* förbi Skrubbs över *Follingbo* och *Barlingbo* till *Dalhem*.

Mimulus guttatus, gyckelblomster

Ett belägg av gyckelblomster finns redan från 1841 i *Visby*, Gamle hamn ”på hafsstranden sponte crescens” (P. C. Afzelius, som *M. luteus*, bestämd. till *M. guttatus* av Thomas Karlsson 1998). Enligt etiketten skulle den alltså kommit upp spontant på stranden.

[*Verbascum chaixii*, fransk kungsljus]

”Eksta Fröjel” 1917, en något märklig sockenangivelse (A. Berggren i S, som *V. lychnitis*, ombestämd av Thomas Karlsson till *V. chaixii*).

Verbascum densiflorum, ölandskungsljus

En förekomst i *Visby*, vid hamnen 1948 är belagd av E. Th. Fries (S), alltså drygt 30 år innan arten på nytt sågs i *Visby*.

Verbascum speciosum, praktkungslys

Den rika förekomsten vid Ygne i *Västerhejde* har sitt ursprung i en avsiktlig frösådd under 1970-talet (LDn). En granne hade växter på sin sommarstugetomt i Ygne och delade ut frön, som såddes i väst delen av kraftledningsgatan. Det tog några år innan de tog sig.

En förekomst vid Dibjärs i *Hörsne* emanerar från en plantering (BH). Praktkungslys har även påträffats vid Rangvalds i *Tofta*, f. d. soptippen (TL).

Veronica longifolia, strandveronika

Arten finns belagd från Gotland redan 1893, då den samlades i *Visby* av O. Karlsson (Karlsöherbariet). Tyvärr finns inte närmare detaljer skrivna på etiketten.

Sambucus ebulus, sommarfläder

Från Strandpromenaden och Strandvägen i *Visby*, alltså stranden i norra delen av *Visby*, finns belägg från 1891 till 1908 (S). Det är samma område, varifrån den citerades i förra delen av denna artikel.

Dipsacus fullonum, kardvädd

Kardvädd har rapporterats från Rangvalds i *Tofta*, f. d. soptippen (TL) och från en soptipp 200 m V Norrgårde i *Hellvi*, där den växte rikligt 1998 (SHe).

Dipsacus strigosus, sträv kardvädd

En uppgift från *Visby*, Kopparsvik på stranden 1936 (E. Th. Fries i S) är från samma område som nuvarande lokal vid reningsverket.

Campanula glomerata, toppklocka

Nyttillkomna lokaler på södra och mellersta Gotland: *Fröjel* Mulde, i vägen (GI), *Eskelhem*, 100 m S hundpensionatet, cirka 50 exemplar i vägen (GI).

Uppgiftslämnare:

MA Magdalena Agestam
BoA Bo Andersson
OA Olof Appelqvist
MAT Maud Asp-Tjernquist
LEA Lars Erik Ahlqvist
JA Johan Aldenius
BAI Björn Aldén
BoA Bo Andersson
EA Ellen Andrén
GA Göran Arnquist
SA Sven Atlinger
EBg Einar Berg
EB Eva Berneus
EBJ Elsa Bohus Jensen
GB Gösta Boberg
RB Roland Borgström
NB Nils Brandt
OB Owe Brestner
CHB C. H. Böhme
GBö Gösta Börjesson
JC Jens Corneliuson
LDn Lena Dahlin
YKE Yngve och Kerstin Ekedahl
TE Torsten Elfström
AE Agne Enekvist
IE Ingrid Engquist
RE Rolf Engström
GBF Gotlands Botaniska Förening
(inventeringsläger)
GFr Gunilla Fredin
GF Gösta Fåhræus
BGa Birgitta Gahne
BH Bo Hammar
SHe Stellan Hedgren
BHe Birgitta Hejdström
LHo Lars Holmquist
LH Lena Håkansson
SHg Sylve Häglund
SH Stig Högström
MH Margareta Hörlin
HG Helena Gralén
GI Gun Ingmansson
MI Mattias Iwarsson
LJh Lizz Jillhed
BGJ Bo Göran Johansson

JTJ Jan Thomas Johansson
NJ Niklas Johansson
WRJ Wera och Richard Johansson
LJ Lena Jonsell
BJ Bengt Jonsell
MK Märit Karlsson
RK Roger Karlsson
SK Signe Karlsson
TK Thomas Karlsson
JHK Jens-Henrik Kloth
BL Bengt Larsson
BLe Birgitta Leine
ALn Alf Larsson
AL Anders Lekander
ML Maria Larsson
BLg Barbro Lindberg
PL Per Sigurd Lindberg
ELj Erik Ljungstrand
PLu Peter Lundberg
SLg Sven Lundberg
TL Torbjörn Lindell
ALu Anders Lundahl
IM Irene Montelius
MN Mats Nilsson
IN Ingvar Nordin
MNo Mats Nordin
NNi Nadja Niordson
BO Bertil Olsson
BaP Barbro Pettersson
JP Jörgen Petersson
MEP Marta och Erik Persson
APn Arne Pettersson
AP Anders Pleijel
SR Staffan Rosvall
TR Torgny Rosvall
ESn Eva Selin
Sn Britt och Sven Snogerup
BSt Bengt Sturevik
OS Olle Strohl
BSe Britt Stumle
SSv Sten Svensson
MT Mats Thulin
ETo Eva Tossavainen
MVL Marik Vos-Lundh
HZn Hans Zetterman

Litteratur

- Afzelius P. C., 1844: *Novitiae florum gotlandicae*. Upsaliae.
- Ahlfvengren F.E., 1888: Växtgeografiska bidrag till Gotlands flora. *Bot. Notiser*.
- Anonymus, 1981a: Möten och exkursioner. *Rindi* 1981 (2): 20–21.
- Anonymus, 1981b: Floristiska notiser. *Rindi* 1981 (2): 18–19.
- Anonymus, 1981c: Floristiska notiser. *Rindi* 1981 (1): 14.
- Anonymus, 1982: Floristiska Notiser. *Rindi* 1982 (2): 21–23.
- Anonymus, 1982b: Exkursion till Ylve Gardelins handelsträdgård i Havdhem. *Rindi* 1982 (2): 21.
- Aulin Fr. A., 1914: Anteckningar till Sveriges adventivflora. *Svensk Bot. Tidskr.*
- Aulin Fr. A., 1915: Anteckningar till Sveriges adventivflora. *Svensk Bot. Tidskr.*
- Axelius B., 1991: Odlade arter av släktet *Physalis*. *Svensk Bot. Tidskr.* 85: 413–416.
- Berglund K., 1987: *Längtans blommor. Om gammaldags trädgårdsväxter*. Rabén & Sjögren.
- Billberg G., 1815: Ekonomisk botanik 1, nr 4.
- Birgersson A. & Selin E., 1997: *Inventering av vägkantsfloran utmed allmänna vägar på Gotland*. Vägverket Visby.
- Blamey M. & Grey-Wilson C., 1989: *The illustrated Flora of Britain and Northern Europe*. Hodder & Stoughton. London m.m.
- Blom C., 1938: Nyare nomenklatur beträffande några i Sverige förekommande adventiva förvildade växter. *Acta Hort. Got.* 12, 1937–1938: 19.
- Bosse I.F.W., 1840: *Vollständiges Handbuch der Blumengärtnererei*. Hannover.
- Brøndegaard V. J., 1987: *Planenavnenes abc*. Rosenkilde & Bagger.
- Bucht E. (ed), 1994: *Kyrkogårdens gröna kulturarv*. Alnarp.
- Carlsson D., 1979: *Kulturlandskapets utveckling på Gotland*. Press Förlag. Visby.
- Carlsson Å., 1993: Strandveronika – en relik i odlingslandskapet. *Svensk Bot. Tidskr.* 87 (1):1–3.
- Cederwald G. von, 1867: Strödda bidrag till Skandinavien flora. *Bot. Notiser*.
- Dahlgren K.V.O., 1910: Några anmärkningsvärdare växtfynd. *Svensk Bot. Tidskr.*
- Eisen G. & Stuxberg A., 1869: *Gotlands Fanerogamer och Thallogamer*. Upsala.
- Ekholm D., Karlsson Th. & Werner E., 1991: *Vilda och förvildade träd och buskar i Sverige. En fältflora*. SBT. Lund.
- Ekman S. & Karlsson T., 1989: Grenigt kungsljus och praktkungsljus – två ofta förväxlade arter. *Svensk Bot. Tidskr.* 83: 73–81.
- Ekstam U., Jacobson R., Mattson M. & Porsne T., 1984: *Ölands och Gotlands växtvärld*. Natur och Kultur. Stockholm.
- Ekström S., 1991: Huskurer i Linnés gotländska resa 1741. *Rindi* 11:75–81.
- Ekvall U., 1990: Gotländska växtnamn. *Acta Univ. Stockholm*. New Series 19.
- Englund B., 1942: Die Pflanzenverteilung auf den Meeresufern von Gotland. *Acta Bot. Fenn.* 32.
- Engstrand L. & Widén M., 1998: Leta efter ovanligt gröna och bredbladiga aftonstjärnor - de kan vara skymningsstjärnor! *Lunds Bot. Förenings Medlemsblad* 1998 (4): 12–13.
- Falck K., 1914: Åhsbergskas hagen. I *Sällskapet D. B. W.* 1814–1914, sid. 101–104. Visby.
- Flinck M., 1994: *Tusen år i trädgården. Från Sörmländska herrgårdar och bakgårdar*. Tidens förlag/Torekällbergets museum. Värnamo.
- Franzén L.O., 1989: Fikonspråk. *Dagens Nyheter*, 6 aug.
- Fries E., 1841: *Mantissa tertia*. Upsala 1842–45.
- Fries E.Th., 1914: Några floristiska notiser från Gotland. *Svensk Bot. Tidskr.*
- Fries E.Th., 1917: Några floristiska notiser från Gotland. *Svensk Bot. Tidskr.*
- Fries E.Th., 1920: Några floristiska notiser från Gotland. *Svensk Bot. Tidskr.*
- Fries E.Th., 1925: Några gotländska växtlokaler. *Svensk Bot. Tidskr.*
- Fries E.Th., 1934: Några gotländska växtlokaler. *Bot. Notiser*, sid. 261–265.
- Fröier, 1960: *Lin och hampa*. LT:s förlag. Stockholm.

- Fröman I., 1938: Karlsöarnas blomsterskatter. *Sveriges Natur*, årsskriften, 29.
- Fröman I., 1946: *Växterna på Stora Karlsö*. Svensk Natur.
- Fröman I., 1974: *Fanerogamer och kärlkryptogamer på Stora Karlsö* – Naturhistoriska Riksmuseet. Stockholm.
- Fuiren G., 1662: Index Plantarum indigenarum, quas in itinere suo observavit D. GEORGIUS FUIRÉN. *Cista Medica Hafniensis*, sid. 287-290. Hafniae.
- Fåhræus G., 1982: Ett botaniskt 100-årsjubileum. *Rindi* 1982 (1): 7–8.
- Fåhræus G. & Högström S., 1982: *Sorbus graeca* – en förbisedd vitoxelart i Gotlands flora. *Rindi* 2 (2): 3–7.
- Fåhræus G. & Högström S., 1985: Nyheter i Gotlands flora 1984. *Rindi* 5 (1): 11–20.
- Gardelin Y., 1983 *Perenna växter. Krydd- o. läkeörter*. 1983-84 . Gardelins Perennaodling. Havdhem.
- Gardelin Y., 1985 *Perenna växter. Krydd- o. läkeörter*. 1985-86 . Gardelins Perennaodling. Havdhem.
- Gardelin Y., 1997 *Perenna växter. Krydd- o. läkeörter*. 1997-98 . Gardelins Perennaodling. Havdhem.
- Gotlands Botaniska Förening, 1989: *Översiktlig inventering av kärlväxter på Hejdebyhöllar, Ölbäck och Torsalvret*. Länsstyrelsen i Gotlands län. Visby.
- Gotlands Botaniska Förening, 1994: Förteckning över Gotlands kärlväxter. *Rindi* 14:3.
- Grey-Wilson C., 1993: *Poppies. The poppy family in the wild and in cultivation*. Batsford. London.
- Gustavsson H., 1947: *Gotländska växtnamn*. Gotl. Allehandas Tryckeri. Visby.
- Hansen K., 1981: *Dansk feltflora*. Gyltendal. Viborg.
- Hartman C.J., 1920: *Handbok i Skandinaviens Flora*. Ed. 1.
- Hartman C.J., 1832: *Handbok i Skandinaviens Flora*. Ed. 2.
- Hartman C., 1858: *Handbok i Skandinaviens Flora*. Ed. 7.
- Hartman C., 1864: *Handbok i Skandinaviens Flora*. Ed. 9.
- Hartman C., 1870: *Handbok i Skandinaviens Flora*. Ed. 10.
- Helbaek H., 1955: The botany of the Vallhagar Iron Field. I Stenberger M. (ed.): *Vallhagar. A migration period settlement on Gotland/Sweden*. II. sid. 653–699. Munksgaard. Copenhagen.
- Hjelm L. & Eriksson M., 1976: *Inventering av änges- och lövmarker*. Länsstyrelsen i Gotlands län.
- Hjelmqvist H., 1953: Die älteste Geschichte der Kulturpflanzen in Schweden. *Opera Botanica* I (3).
- Hjelmqvist H., 1991: Några trädgårdsväxter från Lunds medeltid. *Svensk Bot. Tidskr.* 85 (4): 225–248.
- Hjelmqvist H., 1993: Ett bidrag till vinrankans äldsta historia i Norden. *Svensk Bot. Tidskr.* 87 (3): 275–280.
- Hjelmqvist H., 1996: Ett bidrag till det tvåradiga kornets äldre historia i Sverige. *Svensk Bot. Tidskr.* 90 (2): 161–171.
- Holzhausen 1917: *Perenna växter*. Bonniers. Stockholm.
- Hultén E., 1950: *Atlas över växternas utbredning i Norden*. Generalstabens litografiska anstalt. Stockholm.
- Hultén E., 1971: *Atlas över växternas utbredning i Norden*. Generalstabens litografiska anstalt. Andra uppl. Generalstabens litografiska anstalt. Stockholm.
- Hylander N., 1942: *Mentha-uppgifterna i Nordstedts "Prima loca plantarum Suecicarum"*. *Svensk Bot. Tidskr.* 36 (2–3): 170–176.
- Hylander N., 1945: Om några i Sverige odlade former av balsampoppel. *Lustgården* 19: 99–112.
- Hylander N., 1949: *Calystegia silvestris*, en förbisedd kulturflyktling i Sveriges och Danmarks flora. *Bot. Notiser*, sid. 148–156.
- Hylander N., 1950: *Rorippa microphylla* i Sverige och Danmark. *Bot. Notiser*, sid. 1–19.
- Hylander N., 1953: *Nordisk kärlväxtflora* I. Almqvist & Wiksell. Stockholm.
- Hylander N., 1965: Några anmärkningar om de i Sverige odlade och förvildade *Amelanchier*-arterna, särskilt *A. confusa* Hyl. *Lustgården*. sid. 266-277.
- Hylander N., 1965: Släktet *Mentha* i det nordiska floraområdet. *Bot. Notiser*. sid. 225–242.
- Hylander N., 1966: *Nordisk kärlväxtflora* II. Almqvist & Wiksell. Stockholm.

- Hylander N., 1971: Prima loca plantarum vascularium suecicae; Suppl. till *Svensk Bot. Tidskr.* 64 (1970).
- Hylander N., Nilsson Ö., Nordin I & Wanderoy H., 1977: *Våra kulturväxters namn på svenska och latin*. LT:s förlag. Stockholm.
- Hylmö B., 1993: Oxbär, Cotoneaster, i Sverige. *Svensk Bot. Tidskr.* 87: 305–330.
- Hässler A., 1937: Über das Vorkommen von *Euphorbia lathyris* L. in Skandinavien nebst Notizen über ihre Gesamtverbreitung. *Bot. Notiser*.
- Högström S., 1986: Botaniska strövtåg vid Tingstädeträsk. *Rindi* 6 (1): 38–42.
- Högström S., 1987: Turkisk nälkörvel i Burgsvik. *Rindi* 7 (2): 58–59.
- Högström S. & Fähræus G., 1983: Nyheter i Gotlands flora 1983. *Rindi* 3 (2): 6–17.
- Högström S. & Fähræus G., 1993: Balkanoxel, *Sorbus graeca*, det senaste tillskottet till Gotlands *Sorbus*-flora. *Svensk Bot. Tidskr.* 87 (5): 265–274.
- Ingmansson G., 1989: Inventeringsdagar på Gotska Sandön. *Rindi* 9 (2): 67–72.
- Ingmansson G., 1990: Exkursionsrapport: Hoburgen 29 juli. *Rindi* 10 (2): 86–87.
- Ingmansson G., 1994: Exkursionsrapport: Gannarveskäret den 4 september 1994. *Rindi* 15 (4): 162.
- Ingmansson G., 1995: Stora Karlsös flora. *Rindi* 15 (2–3): 55–150.
- Ingmansson G., 1997: Floran i Västerhejde socken. *Rindi* 17 (1): 15–23.
- Ingmansson G., Johansson B. G. & Petersson J., 1990: Inventeringsslägren 1989 och 1990. *Rindi* 10 (2): 69–76.
- Ingmansson G. & Larsson B., 1986: Växter på och intill Visby ringmur. *Rindi* 5 (2): 47–55.
- Ingmansson G. & Larsson B., 1987: Visby växer! *Rindi* 7 (2): 48–57.
- Ingmansson G. & Petersson J., 1989: Växter på Gotska Sandön. *Rindi* 9 (2): 51–136.
- Jacobsson R., 1981: Projekt ogräsodling. *Rindi* 1 (2): 9–11.
- Johansson B. G., 1987: Nyheter i Gotlands flora 1986. *Rindi* 7 (1): 18–30.
- Johansson B. G., 1988: Nyheter i Gotlands flora 1987, *Rindi* 8 (1): 19–30.
- Johansson B. G., 1990a: Ölbäck 23 april (Exkursionsrapport). *Rindi* 10 (1): 37.
- Johansson B. G.; 1990b: grå pärlhyacint, *Muscari muscarimi*. *Rindi* 10 (2): 77–79.
- Johansson B. G., 1991: *Crocus* på Gotland. *Rindi* 11 (1): 28–32.
- Johansson B. G., 1992: Västergarn 26 april 1992 (Exkursionsrapport). *Rindi* 12 (2): 79–80.
- Johansson B. G. & Larsson B., 1986: Nyheter i Gotlands flora 1985. *Rindi* 5 (1): 23–32.
- Johansson B. G. & Rosvall T., 1995: Projekt Gotlands Flora rapporterar. *Rindi* 15 (3): 35–45.
- Johansson K., 1897: Hufvuddragen af Gotlands Växttopografi och Växtgeografi. *K. V. A. Handl.* 29:1.
- Johansson K., 1908: Ytterligare om *Potentilla fruticosa* på Gotland. *Svensk Bot. Tidskr.*
- Johansson K., 1910a: Nyare bidrag till kännedomen om Gotlands kärlväxtflora. *Bot. Notiser* sid. 209–258.
- Johansson K., 1910b: Ett par ovanliga kulturflyktingar. *Svensk Bot. Tidskr.*
- Johansson K., 1914: D. B. W:s trädgård. I *Sällskapet D. B. W.* 1814–1914, sid 50–86. Visby.
- Johansson K., 1917: Tre kulturflyktingar på Gotlands hällmarker. *Svensk Bot. Tidskr.* 11: 138.
- Johansson K., 1927 *Calendarium florae gotlandicae*. *Svensk Bot Tidskr.* 21.
- Johnson Th., 1636: *The Herball or Generall Historie of Plantes Gathered by John Gerarde of London Master in Chirurgerie Very mych Enlarged and Amended by Thomas Johnson Citizen and Apothecarye*. London.. Ed. M. Woodward. London 1985.
- Kallifatides T., 1989: *En lång dag i Athen*. Bonniers. Stockholm.
- Karlsson T. (red.), 1984: Floristiska Notiser. *Svensk Bot. Tidskr.* 78 (1): 60.
- Karlsson T., 1985: Fyra arter av *Doronicum*, gemsrot, förvildade. *Svensk Bot. Tidskr.* 79: 73–78.
- Karlsson T., 1986: Tre arter av *Echinops*, bolltistel, förvildade i Sverige. *Svensk Bot. Tidskr.* 80: 279–287.
- Karlsson T., 1989: Införda *Oxalis*-arter i Sverige. *Svensk Bot. Tidskr.* 83 (5): 299–313.
- Karlsson T., 1997: Svenska kärlväxter. *Svensk Bot. Tidskr.* 91 (5): 241–560.
- Krok Th. & Almquist S., 1984: *Svensk Flora*. 26e uppl. ed. Jonsell L. & B. Esselte. Uppsala.
- Lagerberg T., 1957: *Vilda växter i Norden*. Ed 3. Natur och Kultur. Stockholm.

- Lagerheim G., 1882: Bidrag till Gotlands flora. *Bot. Notiser*, sid. 6–9.
- Landeberg S., 1811: *Flora Gotlandica*. Manuskript, till Vetenskapsakademin 1811.
- Lange J., 1994: *Kulturplanternes indførselshistorie i Danmark*. Jordbruksforlaget. Fredriksberg.
- Larsson B., 1984: Exkursionsrapport: Galgberget 20 juni 1984. *Rindi* 4 (2): 83.
- Larsson B., 1985: Soptippen i Visby ur botanisk synpunkt. *Rindi* 5 (1): 7–10.
- Larsson B., 1985a: Exkursionsrapport: Kungsladugården 18 augusti 1985. *Rindi* 5 (2): 73.
- Larsson B., 1989: Exkursionsrapport: Lummelunda 14 augusti. *Rindi* 9 (1): 40.
- Larsson B., 1991: Bingeby, ett stycke Gotland. *Rindi* 11 (1): 33–38.
- Larsson B., 1992: Lökväxter i Visby den 20 april 1991 (Exkursionsrapport). *Rindi* 12 (2): 71–72.
- Larsson B., 1994: Avvikande färgformer i Gotlands flora, en översikt. *Rindi* 14 (2): 54–90.
- Larsson G., 1962: *Anga. Anteckningar om en gotlandssocken*. Gotlänningens civiltryckeri. Visby.
- Larsson G., 1973: *Aftonens murar*. Visby
- Larsson S., 1980: Gotländska växtnamn. *Från Gutabygd*, sid. 38–53.
- Leffler J.A., 1866: Strödda bidrag till Sveriges flora. *Bot. Notiser*.
- Leine B., 1987: Om träden i Visby. *Rindi* 7 (1): 37–40.
- Lénström C. A. E., 1888: Spridda växtgeografiska bidrag till Skandinavien flora. *Bot. Notiser*.
- Lid J., 1963: *Norsk og svensk flora*, 3:dje uppl. Det norske samlaget.
- Lidén M., 1991a: De svenska nunneörtena. *Svensk Bot. Tidskr.* 85 (2): 65–69.
- Lidén M., 1991b: Jakten på gotlandsnunneörten. *Rindi* 11 (1): 4–8.
- Lilja, 1870: *Skånes flora*. Ed 2.
- Liljeblad S., 1792: *Utkast till en svensk flora*. Ed. 1.
- Lindberg P. S., 1983: *Stockholmsfloran*. Norstedts. Stockholm.
- Lindberg P. S., 1998: Gemsroten *Doronicum macrophyllum* på Årsta holmar. *Svensk Bot. Tidskr.* 92: 57–58.
- Lindberg S.O., 1864: *Sedum dasyphyllum* på Gotl. Öfvers. K.V.A. *Förhandl.* 21 (4) :
- Lindgren S., 1977: "Een Trekantigh Öö". Stencil. Skid- och Friluftsförbundet. Rev. uppl. Stockholm.
- Lindman C. A. M., 1895: Kärleväxtfloran på Visby ruiner. Öfvers. K.V.A. *Förhandl.* 52: 519–536.
- Lindman C. A. M., 1911: Ueber *Symphytum orientale* L. und *Symphytum uplandicum* Nym. *Bot Notiser*, sid. 71–77.
- Lindman C. A. M., 1906: *Thuja* på Stora Karlsö. *Bot. Notiser*: 47
- Linnæus C., 1741: Samling af Et Hundrade Växter, upfundne på Gothland, Öland och Småland. *K.V.A. Handl.*
- Linnæus C., 1745a: *Flora Svecica*. Ed. I. Stockholm
- Linnæus C., 1745b: *Carl Linnæi Öländska och Gothländska Resa*. Stochholm och Upsala.
- Linnæus C., 1751: *Carl Linnæi Skånska Resa*. Stockholm.
- Linnæus C., 1755: *Flora Svecica*. Ed. II. Övers. 1986 av Erickson & Ohlmarks: *Svensk Flora*. . Forum. Borås.
- Lundequist N.W., 1845: *Handbok i Svenska Landtbruket*. Upsala.
- Lyhagen R., 1991: Några glimtar från 100 års utsädesförsäljning. *Svensk Bot. Tidskr.* 85 (6), sid. 385–396.
- Lyhagen R. 1992: Exotiska grödor i växtförädlingsverksamheten. *Svensk Bot. Tidskr.* 86: 299–315.
- Lyttkens A., 1904-06, 1907, 1912-15: *Svenska växtnamn* I-III. C.E. Fritze's Kgl. Hofbokhandel. Stockholm.
- Løjtnant B. & Worsøe E, 1977: *Status over den danske Flora* 1993. Reports from the Botanical Institute University of Aarhus..
- Løjtnant B. & Worsøe E, 1993: *Status over den danske Flora* 1993. Gads Forlag. København.
- Lönnroth K. J., 1850: Några ytterligare tillägg till Gotlands flora. *Bot. Notiser*.
- Lönnroth K. J., 1883: Berättelse om en botanisk resa i östra Småland och på Gotland. Öfvers. K.V.A. *Förh.* N:o 4, 1882.
- Malmgren U., 1986: Släktet *Rosa* i Sverige. *Svensk Bot. Tidskr.* 80 (4): 209–227.

- Mathew B., 1982: *The Crocus*. Batsford. Hongkong.
- Matsson R., 1895: Botaniska reseanteckningar från Gotland, Öland och Småland 1893 och 1894. *K.V.A. Handl.* 23 (III), No 8.
- Melefors E & Wase D., 1991 (ed): Ivar Axelsson Totts räkenskapsbok för Gotland 1485–1487. *Acta Eruditorum Gotlandica*.
- Mossberg B., Stenberg L. & Ericsson S., 1992: *Den nordiska floran*. Wahlström & Widstrand. Turnhout, Belgien.
- Murbeck S., 1933: Monographie der Gattung Verbascum. *Lunds Univ. Årsskr. N.F. Avd. 2*, 29 (2).
- Niklasson R., 1991: Skogsplantering av udda plantor på Gotland. *Rindi* 11 (1): 13–15.
- Nilsson A., 1963: Landskronatraktens flora. *Bot. Notiser*, sid. 364.
- Nilsson A., 1984: Landskronatraktens banvallsflora. *Svensk Bot. Tidskr.* 78: 293–307.
- Nilsson E., 1981: *Spiraea salicifolia* – vad annars? *Svensk Bot. Tidskr.* 75 (2): 85–91.
- Nilsson Ö., 1981: Gräsfröinkomlingar och andra kulturspridda växter från Gotland. *Svensk Bot. Tidskr.* 75 (2): 65–69.
- Nilsson E., 1984: Bellmans pimpinella. *Svensk Bot. Tidskr.* 78 (3): 133–136.
- Nordin I., 1981: *Kom rosor och salivia...* Press' förlag. Karlstad.
- Nyman C.F., 1840: Bidrag till Gotlands flora. *K.V.A. Handl.*
- Often A. & Ericsson S., 1996: Tromsöloka, *Heracleum "laciniatum"*, naturaliserad i Sverige. *Svensk Bot. Tidskr.* 90 (1): 17–19.
- Olofsson A.G., 1945: *Gotlands Läns Hushållningssällskap 1791 - 1941. Minnesskrift utgiven enligt sällskapets uppdrag av dess sekreterare*. Almqvist & Wiksell. Uppsala.
- Ostenfeld C.H., 1903: *Euphorbia Esula* L. og dens Slaegtinge. *Bot. Notiser* sid. 125.
- Pauli S., 1648: *Flora Danica*. Hafniæ.
- Petersson J., 1989: Nyheter i Gotlands flora 1988. *Rindi* 9 (1): 3–15.
- Petersson J., 1990: Nyheter i Gotlands flora 1989. *Rindi* 10 (1): 4–13.
- Petersson J., 1991: Nyheter i Gotlands flora 1990. *Rindi* 11 (1): 16–27.
- Petersson J., 1993: Nyheter i Gotlands flora 1992. *Rindi* 13 (1): 14–26.
- Petersson J., 1994: Nyheter i Gotlands flora 1993. *Rindi* 14 (1): 4–18.
- Petersson J., 1995: Nyheter i Gotlands flora 1994. *Rindi* 15 (1): 4–17.
- Petersson J., 1996: Nyheter i Gotlands flora 1995. *Rindi* 16 (1): 14–33.
- Petersson J., 1997: Nyheter i Gotlands flora 1996. *Rindi* 17 (1): 4–14.
- Pettersson B., 1948: Antonius Münchenbergs herbarium vivum. *Bot. Notiser*, sid. 223–269.
- Pettersson B., 1949: Gotländska vegetationsproblem. *Bot. Notiser*, sid. 377–394.
- Pettersson B., 1955: The Vallhagar country. Some natural features relating to its history. I Stenberger M. (ed.): *Vallhagar. A migration period settlement on Gotland/Sweden*. I. sid. 20–70. Munksgaard. Copenhagen.
- Pettersson B., 1959: *Gotska Sandön. Sveriges nationalparker* 13. Stockholm.
- Pettersson B., 1971: Inventering av växtlighet och landskapsbild. I *Översiktsplan för Gotlandskusten*. Wessman & Pettersson. Visby.
- Phillips R. & Rix M., 1989: *Perennials*. Pan. Singapore.
- Phillips R. & Rix M., 1991: *Bulbs*. Pan. London.
- Polunin O. & Stainton A., 1990: *Concise flowers of the Himalaya*. Oxford University Press.
- Rich T.C.G., 1991: *Crucifers of Great Britain and Ireland*. Botanical Society of the British Isles. London
- Rosén J. P. & Wahlenberg G., 1821: Gothlandiae Plantae rariores. *N. Acta Reg. Soc. Scient. Upsal.*, VIII.
- Rosvall S. & Pettersson B., 1951: *Gotlands orkidéer*. Bonniers. Stockholm.
- Rosvall S., 1987: Äldre källor till gotländska växtnamn. *Rindi* 7 (1): 3–17.
- Rosvall T., 1986: Sippor. *Rindi* 6 (1): 4–22.

- Rosvall T., 1986: Jörgen Fuirens och Otto Sperlings botaniska resa till Gotland 1623. *Rindi* 6 (2): 54–79.
- Rudbeck, 1685: *Hortus botanicus variis exoticis indigenisque plantis instructus*. Upsaliae.
- Ryberg M., 1986: Parksmultronet, *Fragaria moschata*, en trädgårdsflyktning med anpassningsförmåga. *Svensk Bot. Tidskr.* 80 (1): 63–80.
- Sernander R., 1915: Stora Karlsö växtvärld. *Minnesskrift under medverkar af flera personer utgifven af Karlsö Jagt- och Djurskyddsförening A.-B. med anledning av dess år 1913 11/9 ett trejedels sekel gamla bestånd.*, sid. 21–41. Göteborg
- Sernander R., 1940: *Prunus spinosa* _ *Prunus insititia* i den svenska växtvärlden jämt några ord om *Prunus*-arternas växtgeografiska ställning i densamma. *Acta Phytogeogr. Suec.* 13.
- Slater N., 1995: On the damson trail. *Gardens Illustrated* 15.
- Sonesson N., 1919: *Handbok för trädgårdsodlare*. Bonniers. Stockholm.
- Stace C., 1997: *New Flora of the British Isles*. 2d ed. Cambridge University Press.
- Sterner R., 1986: *Ölands kärllväxtflora*. Andra upplagan, rev. av Å. Lundqvist. Lund.
- Stålhandske K.G., 1972: *Landskapets utveckling kring Visby under 16 sekler*. Sundsvall.
- Svensson R. & Wigren M., 1984: Hjärtstillans historia och biologi i Sverige. *Svensk Bot. Tidskr.* 78 :263–276.
- Svensson R. & Wigren M., 1984: Kattmyntans historia och biologi i Sverige. *Svensk Bot. Tidskr.* 78: 321–334.
- Svensson R. & Wigren M., 1985: Råglöstans historia och biologi i Sverige. *Svensk Bot. Tidskr.* 79: 93–114.
- Swahnström G. & K., 1989: *Måleri på Gotland 1530 – 1830*. Hanseproduktion AB. Uddevalla.
- Sylvan E., 1907: Gottska Sandön. *Skogsvårdsföreningens tidskrift* 1907.
- Sylvén N., 1934: Tre minnesvärda gotlandsdagar. Föreningens för dendrologi och parkvård 15:e sommarexkursion. *Lustgården* 34: 79–140.
- Säve C., 1837: *Synopsis Floræ Gothlandicæ*. Upsaliae.
- Säve C., 1938: *Åkerns sagor*.
- Söderberg M., 1982: *Arabis verna* – sydeuropé i Västerhejde, *Rindi* 2 (1): 13.
- Söderqvist T., 1981: Botanisk inventering vid Hallbrosslott i Västerhejde. *Rindi* 2 (1): 14–46.
- Thulin M., 1985: Ängsnäva och några andra märkliga växter kring Gammelgarn kyrka. *Rindi* 5 (2): 62–64.
- Tutin T. G. et al., 1993: *Flora Europaea*. Vol. 1.
- Täckholm V., 1951: *Faraos blomster*. Natur och Kultur. Stockholm.
- Vestergren T., 1908: *Potentilla fruticosa* på Gotland. *Svensk Bot. Tidskr.*
- Vestergren T., 1912: Några växtfynd på Gotland. *Svensk Bot. Tidskr.*
- Vestergren T., 1914: *Micromycetes rariores selecti*. Fasc. 67–68. *Svensk Bot. Tidskr.*
- Visby Plantskola HB, 1995: Katalog hösten 1995.
- Wahlenberg G., 1806: Utkast till Gottlands flora. *K.V.A. Handl.* 1805, 1806.
- Weger W. A., 1976: *Rocky Mountain Flora*. Colorado Associated University Press. Boulder.
- Weimarck H., 1943: Om pollenkorn och klyvöppningar hos *Prunus insititia*, *P. spinosa* och hybriderna dem emellan. Jämte några ord vissa föga beaktade morfologiska karaktärer. *Bot. Notiser*, sid. 389–398.
- Weimarck H., 1963: *Skånes Flora*. Malmö.
- Weissglas E., 1943: Fälmässig medicinalodling å Gotland sommaren 1942. *Farmaceutisk Revy*, 42 (4): 41–47.
- Witte H., 1904: Några bidrag till kännedomen om Sveriges ruderaflora. *Bot. Notiser*.

